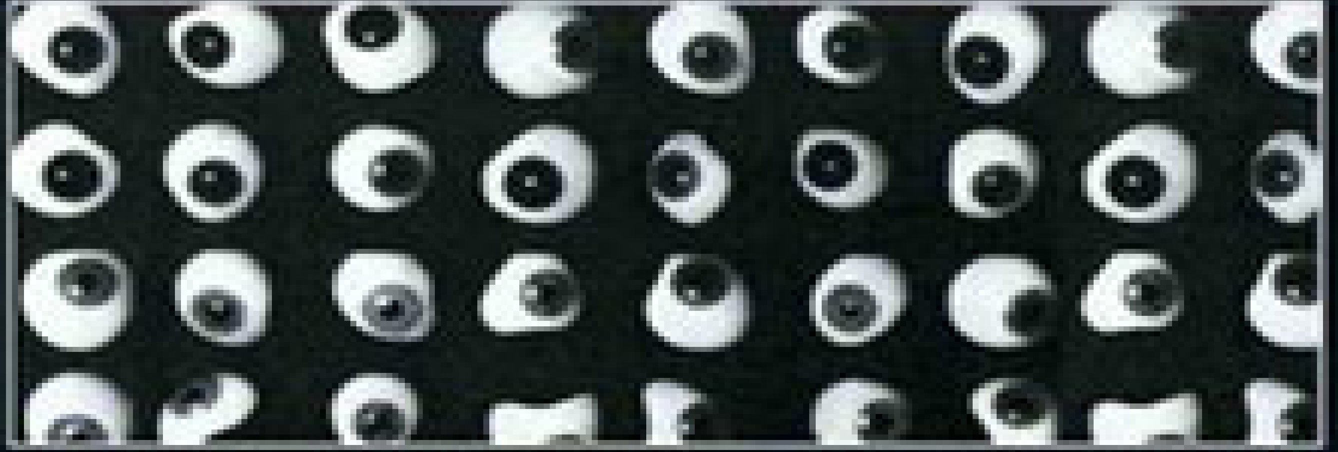
Gösteri Toplumu

Guy Debord

Fransızca'dan Çevirenler: Ayşen Ekmekçi & Okşan Taşkent

GUY DEBORD

XX. yüzyılın ikinci yarısının en önemli düşünürlerinden. Filozof, yazar, sinemacı. 1950'de yıkıcı bir "sanat" akımı olarak ortaya çıkmış olan Lettrist Enternasyonal'e katıldı. 1952'de yaptığı deneysel *Hurlements en favoeur de Sade* filminin ilk gösterimi sırasında çıkan olaylarla ve aynı yıl Paris'e gelen Charlie Chaplin'in yaptığı basın toplantısına baskın yaparak onu faşistlikle suçlayan dört kişilik grupta oynadığı rolle adını duyurdu. İlk önemli yazıları, grubun çıkardığı *Potlatch* adlı dergide yayımlandı. 1957'de *Memoires* adlı bir kitap yayımladı. Kitabı kendisi yazmamış, çeşitli kitap, dergi ve gazetelerden aldığı paragrafları, cümleleri, sözcükleri, bina ve şehir planlarını, reklam panolarını, karakterler, reprodüksiyon ve fotoğrafları gelişigüzel bir biçimde bir araya getirmiş, arkadaşı Danimarkalı ressam Asger Jorn da çeşitli leke ve renkli çizgilerle "kitaba" katkıda bulunmuştu. Aynı yıl Avrupalı birkaç avangard ve devrimci grubun bir araya gelmesiyle oluşan ve 1968 olayları üzerinde çok önemli bir etkisi olan Sitüasyonist Enternasyonal'in kurucuları arasında yer aldı. Sanat ile devrimci pratik arasındaki kopukluğu ortadan kaldırmayı hedefleyen grup "şiiri devrimin hizmetine" değil "devrimi şiirin hizmetine" sokmaktan yanaydı. 1972'de Sitüasyonist hareket kendini feshetti.

Debord, temel eseri *Gösteri Toplumu'nun* ilk baskısında kendi portresini şöyle çizer:

"Guy Debord. Kendine soracak olursanız sinemacıdır. 1957 yılında kurulmuş olan Sitüasyonist Enternasyonal'in kurucularından ve üyesidir. Enternasyonal'in Fransa yayınlarının sorumluluğunu uzun süre üstlendi. Sitüasyonist ajitasyonun yayıldığı birçok ülkede, özellikle Almanya, İngiltere ve İtalya'da bu örgütlenmenin çeşitli faaliyetlerine de (Gondi veya Decayeux adı altında) kimi zaman katıldı. 1967 yılında *Gösteri Toplumu'*nu yayımladı. Ertesi yıl, 1968 Mayıs karışıklıkları sırasında en aşırı akımın öncüleri arasında yer aldı. Bu olayların ardından, Avrupa ve Amerika'daki aşırı-solcular üzerinde tezlerinin büyük etkisi oldu. Fransız. 193l'de Paris'te doğdu." (1994'de öldü.)

KİTAPLARI: *La société du spectacle* (1967; Gösteri Toplumu), *Commentaires sur la société du spectacle* suivie de *Preface â la quatriéme*

edition italienne de ‘la société du spectacle’ (1988; Gösteri Toplumu Üzerine Yorumlar ve 'Gösteri Toplumu'nun İtalyanca Dördüncü Baskısına Önsöz), *Panégyrique* (1989; Övgü), *Considerations sur l'assasinat de Gérard Le-bovici* (1985; Gerard Lebovici’nin Öldürülmesi Üzerine Mülâhazalar), *Cette mauvaise reputation...* (1993; Şu Kötü Ün...), *(Euvres cinémato-graphiques completes* (1978; Sinematografik Bütün Eserler)

FİLMLERİ: *Hurlements en favoeur de Sade* (1952; Sade İçin Ulumalar), *Sur le passage de quelques personnes â travers une assez courte unite de temps* (1959; Çok Kısa Bir An Boyunca Birkaç Kişinin Geçip Gidişi Üstüne); *Critique de la Séperation* (1961; Ayrılığın Eleştirisi) ve In girum imus nocte et consumimur igni (1978).

Ayrıntı: 141
İnceleme dizisi: 26

Gösteri Toplumu
ve Yorumlar
Guy Debord

Çevirenler
Ayşen Ekmekçi- Okşan Taşkent

Yayıma hazırlayan
Işık Ergüden

Son okuma
Murat Kocadağlı

Ayrıntı’nın istemeden kalbini kırdığı için
özür borçlu olduğu arkadaş
Melih Başaran

Çeviride kullanılan metinler
La Société du Spectacle
Editions Gallimard /1992

Commentaires sur la société du Spectacle-1988
Preface a la quatrieme edition İtalienne de
"La Societe du Spectacle" -1979
Editions Gallimardl 1992

Society of the spectacle
Çeviri: Kolektif
Black & Red/Detroit /1977

Comments on the Society of the Spectacle
Çeviren: Malcolm Imrie
Versol 1990

Kapak düzeni
Arslan Kahraman

Düzelti
Sait Kızılırmak

Basıma hazırlık
Renk Yapımevi (0212)516 94 15

Baskı ve cilt
Mart Matbaacılık Sanatları Ltd. Şti. (0 212)212 03 39-40

Birinci basım
Şubat 1996

ISBN 975-539-016-3

AYRINTI YAYINLARI
Fiver Loti Cad. 17/2 34400 Çemberlitaş-İstanbul Tel: (0 212) 518 76 19 Fax: (0 212) 516 45 77

GÖSTERİ TOPLUMU

VE YORUMLAR

AYRINTI

Gösteri Toplumu

FRANSIZCA 3. BASKI İÇİN OKURUN DİKKATİNE

Gösteri Toplumu ilk olarak, Kasım 1967'de Paris'te Buchet-Chastel yayınevi tarafından yayımlandı. 1968 olayları kitabın tanınmasını sağladı. Tek bir kelimesini bile değiştirmediğim kitabın, yeni baskıları 1971 yılından itibaren Champ Libre yayınevi tarafından yapıldı; bu yayınevi, editörü Gerard Lebovici'nin 1984 yılında öldürülmesinden sonra Gerard Lebovici adını aldı. Yeni baskılar 1991 yılına kadar düzenli bir şekilde bu yayınevinde birbirini izledi. Şimdiki baskı da 1967 baskısının kelimesi kelimesine aynısı olarak kaldı. Zaten aynı kural Gallimard'dan yayımlanacak bütün kitaplarımın yeni baskıları için de geçerli olacaktır. Ben kendini düzelten biri değilim.

Böyle bir eleştiri teorisi değiştirilmemelidir; ilk kez bu teorinin doğru bir şekilde tanımladığı uzun tarihsel dönemin genel koşulları çürütülmediği sürece bu teori de değiştirilmemelidir. Dönemin kaydettiği gelişmenin sürekliliği gösteri teorisini doğrulamaktan ve sergilemekten başka bir şey yapmamıştır, dolayısıyla burada tekrarlanan açıklama pek seçkin olmayan bir anlam içinde tarihsel yanıyla ele alınabilir: 1968 mücadeleleri esnasında ulaşılan en aşırı konumun ne olduğuna ve dolayısıyla da daha 1968'de neyi bilebileceğimize tanıklık eder. Bu dönemin en enayileri bile o günden bugüne bütün yaşamlarındaki düş kırıklığıyla; "yaşamın görünür hale gelmiş yadsınması"nın, "meta-biçimine bağlı nitelik kaybı"nın ve "dünyanın proleterleştirilmesi"nin ne anlama geldiğini anlayabilmişlerdir.

Bununla birlikte, aynı sürecin devamında ortaya çıkan en belirgin yeniliklerden söz eden diğer gözlemleri de zamanı içinde ekledim. 1979 yılında, kitabın İtalyanca yeni bir çevirisine yazdığım bir önsöz vesilesiyle, gösteri gücünün kullanılmasının tıpkı hükümet etme tekniklerinde olduğu gibi, endüstriyel üretimin doğasında da yol açtığı fiilî değişiklikleri ele aldım. 1988 yılında yazdığım *Gösteri Toplumu Üzerine Yorumlar,* daha önceleri "yoğunlaşmış gösteri" ile "yaygın gösteri"nin birbirine rakip saltanatları arasında var olan "gösterinin dünya çapındaki işbölümü"nün,

ortak biçim olan "bütünleşmiş gösteri"de bu iki türün kaynaşmasıyla sona erdiğini net bir şekilde göstermiştir.

1967'den önce olup bitenlerden söz ederek eski biçimleri bazı karşıt uygulamalara göre ayırt eden *105. tez* düzeltilerek bu birleşme kısaca özetlenebilir. Sınıf iktidarındaki Büyük Bölünme'nin uzlaşmayla tamamlanması sonucunda ortaya çıkan bütünleşmiş gösterinin birleşik uygulamasının, günümüzde, *bir yandan* algıyı "polisiye yöntemlerle değiştirirken" (bu koşullarda polis de tamamen yenidir) *diğer yandan* da "İktisadî yöntemlerle dünyayı değiştirdiğini" söylemek gerekir.

Bu kaynaşma bütün dünyanın İktisadî ve politik gerçekliği dahilinde zaten üretilmiş olduğu içindir ki dünya nihayet kendini resmen birleşmiş ilan edebilmektedir. Ve aynı zamanda güç ay-rılığının evrensel olarak geldiği durum o kadar vahimdir ki bu dünya tez elden birleşme ihtiyacını; ve gösteri tarafından *tahrif edilmiş* ve güvence altına alınmış olan dünya pazarının uzlaşımsal örgütlenmesine tek bir bütün halinde katılma ihtiyacını duymuştur. Ama sonuçta birleşemeyecektir.

Totaliter bürokrasi, yani "pazar ekonomisini ikame eden hâkim sınıf" hiçbir zaman kendi kaderine çok fazla inanmamıştı. Kendisinin "hâkim sınıfın az gelişmiş biçimi" olduğunu biliyordu ve daha iyisi olmak istiyordu. *58. tez*, uzun zaman önce şu aksiyomu kurmuştu: "Gösterinin kökeni zenginleşmiş iktisat alanında yatar ve nihai olarak gösteri pazarına hâkim olmaya kalkışan ürünler buradan kaynaklanır."

1989 yılında Rus bürokrasisini, mevcut demokrasi *ideolojisi*'ni (yani seyirci insanın haklarını tanıyarak ılımlı hale gelen, diktatörlüğe dayalı Pazar özgürlüğü ideolojisi) tek vücut olarak aniden benimsemeye iten şey, gösterinin, toplumun basitleşmesinin diğer bütün yönlerine bağlı olan modernleşme ve birleşme isteğidir. Batı'da hiç kimse böylesine olağanüstü medyatik bir olayın anlamı ve sonuçları üzerinde bir tek gün bile uzun uzadıya durmamıştır. Gösteri tekniğinin kaydettiği ilerlemenin kanıtı buradadır. Bir tür jeolojik sarsıntının ortaya çıkmasını kaydetmek dışında yapılan bir şey yok. Tıpkı bütün diğer *demokrasi işaretleri* kadar tartışmasız olan çok basit bir işareti -Berlin Duvarı'nın yıkılışını- tekrarlamakla yetinerek olay tarihe geçirilir ve yeterince anlaşıldığı sanılır.

1991 yılında modernleşmenin ilk sonuçları Rusya'nın tamamen dağılmasıyla birlikte ortaya çıktı. Rusya'da, ekonominin genel gelişmesinin yol açtığı feci sonuçlar Batıya nazaran çok daha açıkça görülmüştür. Kargaşa bunun sonucundan başka bir şey değildir. Her yerde aynı ürkütücü soru, iki yüzyıldan beri dünyanın yakasını bırakmayan şu soru sorulacaktır: Yanılsamanın hayal kırıklığı yarattığı ve gücün çözüldüğü yerde fakirler nasıl çalıştırılır?

111. tez, nihai patlamasını gördüğümüz Rus çöküşünün ilk belirtilerini göstererek ve bugünkü tabirle *bilgisayar hafızasından silinecek* bir dünya toplumunun yaklaşan sonunu tasarlayarak, doğruluğu kolayca hissedilecek şu stratejik saptamayı dile getirmiştir: “Bürokratik aldatmaca ittifakında görülen dünya çapındaki bozulma son tahlilde kapitalist toplumun mevcut gelişmesi için en elverişsiz etkendir.”

Bu kitabı, gösteri toplumuna bilinçli bir şekilde zarar vermek amacıyla yazıldığını göz önüne alarak okumak gerekir. Bu kitap asla abartılı bir şey söylemedi.

30 Haziran 1992

GUY DEBORD

I. TAMAMLANMIŞ AYRILIK

Çağımızın... tasviri nesneye, kopyayı aslına, temsili gerçekliğe, dış görünüşü öze tercih ettiğinden kuşku yoktur... Çağımız için *kutsal* olan tek şey *yanılsama,* kutsal olmayan tek şey ise *hakikat*tir. Dahası, hakikat azaldıkça ve yanılsama çoğaldıkça çağımızın gözünde kutsal olanın değeri artar, öyle ki bu çağ açısından *yanılsamanın had safhası, kutsal olanın da had safhası*'dır.

Feuerbach,

Hıristiyanlığın Özü'nün ikinci baskısına önsöz

1

Modern üretim koşullarının hâkim olduğu toplumların tüm yaşamı devasa bir *gösteri* birikimi olarak görünür. Dolaysızca yaşanmış olan her şey yerini bir temsile bırakarak uzaklaşmıştır.

2

Yaşamın her bir görünümünden kopmuş olan imajlar, bu yaşamın birliğini yeniden kurmanın artık mümkün olmadığı ortak bir akışta kaynaşırlar. *Kısmî olarak* göz önünde bulundurulan gerçeklik, *ayrı* bir sahte-dünya olarak, salt seyrin nesnesi olarak, kendi genel birliğinde sergilenir. Dünyasal imajlardaki uzmanlaşma, aldatıcı şeyin hakikatle yüz yüze gelmekten kaçındığı özerkleşmiş imaj âleminde kendini tamamlanmış bulur. Genel anlamda gösteri, yaşamın somut tersyüz edilişi olarak, canlı olmayanın özerk devinimidir.

3

Gösteri kendini, hem bizzat toplum olarak, hem toplumun bir parçası olarak ve hem de bir *birleştirme aracı* olarak sunar. Gösteri, toplumun bir parçası olarak, özellikle, bütün bakış ve bilinçleri bir araya getiren sektördür. Bu sektör *ayrı* olduğundan, aldatılmış bakışın ve yanlış bilincin

yeridir; ve gerçekleştirdiği birleşme genelleştirilmiş ayrılığın resmî dilinden başka bir şey değildir.

4

Gösteri bir imajlar toplamı değil, kişiler arasında var olan ve imajların dolayımından geçen bir toplumsal ilişkidir.

5

Gösteri, ne bir görüntü dünyasının suistimal edilmesidir, ne de imajların kitlesel yayılma tekniklerinin ürünüdür. Gösteri, daha ziyade somutlaşmış ve maddi olarak ifade edilen bir *Weltanschauung' dur* [dünya görüntüsü]. Bu, nesnelleşmiş bir dünya görüntüsüdür.

6

Kendi bütünlüğü içinde ele alındığında gösteri, mevcut üretim tarzının hem sonucu hem de tasarısıdır. Gerçek dünyaya bir eklenti, ona ilave edilen bir süs değildir. O, gerçek toplumun gerçekdışılığının can alıcı noktasıdır. Gerek enformasyon ya da propaganda, gerekse reklam ya da doğrudan eğlence tüketimi biçiminde olsun bütün özel biçimleriyle gösteri, toplumsal olarak hâkim olan yaşamın mevcut *model*'ini oluşturmaktadır. O, üretimde önceden *yapılmış* seçimin her alanda onaylanması ve bunun sonucu olan tüketimidir. Gösterinin biçimi ve içeriği, var olan sistemin koşullarının ve amaçlarının tümüyle aynen doğrulanmasıdır. Modern üretimin dışında geçirilen zamanın esas bölümündeki meşguliyet olan gösteri, aynı zamanda da bu doğrulamanın *sürekli mevcudiyeti'dir.*

7

Ayrılık, bizzat dünyanın birliğinin, gerçeklik ve imaj halinde bölünmüş olan global toplumsal praksisin parçasıdır. Toplumsal pratik -özerk gösteri bunun karşısında durur- gösteriyi kapsayan gerçek bütünlüktür de. Ancak bu bütünlükteki bölünme, gösteriyi bütünlüğün amacı gibi ortaya çıkaracak kadar bütünlüğü zedeler. Gösteri dili, hâkim olan üretimin *işaretleri*'nden oluşur ki bunlar aynı zamanda bu üretimin nihai hedefleridir.

8

Gösteri ve fiilî toplumsal etkinlik soyut bir şekilde karşı karşıya getirilemez; bu ikiye bölünme kendi içinde de ikiye bölünmüştür. Gerçek olanı tersine çeviren gösteri, fiilî olarak üretilmiştir. Aynı zamanda, yaşanmış gerçeklik de gösterinin seyri tarafından maddî olarak istila edilmiştir ve gösteriyi benimseyerek gösteri düzenini kendine katar. Nesnel gerçeklik her iki tarafta da mevcuttur. Bu şekilde sabitleştirilen her kavramın, aksi tarafa geçmekten başka bir temeli yoktur: Gerçeklik gösteri içinde birdenbire belirir; gösteri gerçektir. Bu karşılıklı yabancılaşma, var olan toplumun özü ve dayanağıdır.

9

Gerçek anlamda altüst edilmiş dünyada doğru, bir yanlışlık ânıdır.

10

Gösteri kavramı, görünürdeki olayların geniş çeşitliliğini birleştirir ve açıklar. Olayların çeşitlilikleri ve zıtlıkları, kendi genel hakikati çerçevesinde tanınması gereken ve toplumsal olarak örgütlenmiş bu görünüşün görünüşleridir. Kendine özgü terimlerle ele alındığında gösteri görünüşün ve tüm insan yaşamının, yani basit bir görünüş olarak toplumsal yaşamın *doğrulanmasıdır.* Ancak gösterinin hakikatine isabet eden eleştiri, gösterinin yaşamın gözle görülür *yadsınması* olduğunu, yaşamın *gözle görülür hale gelmiş* bir yadsınması olduğunu keşfeder.

11

Gösteriyi, oluşumunu, işlevlerini ve onu ortadan kaldırma amacı güden güçleri tanımlamak için birbirinden ayrılamaz unsurları yapay olarak ayırt etmek gerekir. Gösteriyi *tahlil ederken* belli ölçülerde yine gösteri dilinde konuşulur; kendini gösteride ifade eden bu toplumun metodolojik alanına geçilir. Ama gösteri, sosyo-ekonomik bir oluşumun bütüncül *pratiğinin anlam*'ından, onun *zaman kullanımı*'ndan başka bir şey değildir. Bu, bizi içine alan tarihsel andır.

12

Gösteri, kendini tartışılmaz ve erişilmez devasa bir olumluluk olarak sunar. “Görünen şey iyidir, iyi olan şey görünür” der, başka bir şey demez. İlkesel olarak talep ettiği tutum bu edilgen kabulleniştir; ve ortaya çıkışına

karşılık verenin olmaması ve görünüş üzerindeki tekeli ile aslında zaten bunu elde etmiştir.

13

Gösterinin temelden totolojik karakteri, araçlarının aynı zamanda da amaç olması gibi basit bir olgudan kaynaklanır. O, modern edilgenlik imparatorluğunun asla batmayan güneşidir. Dünyanın tüm yüzeyini örter ve ihtişamını sonsuza dek korur.

14

Modern endüstriye dayanan toplum, rastlantısal ya da yüzeysel olarak gösterisel değil, temelde *gösteri yanlısı*'dır. Hâkim iktisadın imajı olan gösteride amaç hiçbir şey, gelişme ise her şeydir. Gösteri, kendinden başka hiçbir şeye varmak istemez.

15

Gösteri, günümüzde üretilen nesnelerin kaçınılmaz süsü, sistemin rasyonelliğinin genel açıklaması olarak ve sayıları giderek artan imaj-nesneleri doğrudan doğruya biçimlendiren ileri bir iktisadi sektör olarak güncel toplumun *esas üretimi'dir.*

16

İktisadın yaşayan insanları bütünüyle boyun eğdirmesi ölçüsünde, gösteri de onları kendine tabi kılar. Gösteri, bizzat kendisi için gelişen iktisattan başka bir şey değildir. O, şeylerin üretiminin sadık yansıması ve üreticilerin aslına bağlı olmayan nesneleştirilmesidir.

17

İktisadın toplumsal yaşam üzerindeki tahakkümünün ilk aşaması, bütün insan gerçekleştirimlerinin tanımlanmasında *var olmak*'tan *sahip olma'ya.* geçen bariz bir bayağılaşmaya yol açmıştır. Toplumsal yaşamın, iktisadın birikmiş sonuçlan tarafından bütünüyle işgal edildiği bugünkü aşama ise *sahip olmak*'tan *gibi görünmek'e* doğru genel bir kaymaya neden olmuştur; öyleki bütün fiilî “sahip olmak”lar dolaysız itibarlarını ve nihai işlevlerini bu “*gibi görünmek”*ten almak zorundadırlar. Aynı zamanda tüm bireysel gerçeklikler, doğrudan doğruya toplumsal güce bağımlı olan ve

onun tarafından biçimlenen toplumsal gerçeklikler haline gelmiştir. Bu durumda, bireysel gerçek, ancak *kendisi değilse*, ortaya çıkmasına izin verilir.

18

Gerçek dünyanın basit imajlara dönüştüğü yerde basit imajlar gerçek varlıklar ve hipnotik bir davranışın etkili motivasyonları haline gelir. Artık doğrudan doğruya algılanamayan dünyayı uzmanlaşmış farklı dolayımlarla *gösterme* eğilimi olarak gösteri, görmeyi doğal olarak insanın ayrıcalıklı duyusu -ki eski dönemlerde bu ayrıcalık dokunma duyusunundu- kabul eder; en soyut ve en aldanabilir duyu olan görme güncel toplumun genelleştirilmiş soyutlamasına denk düşer. Fakat gösteri, sadece bakışla özdeşleştirilemez; bakış, duymayla birlikte olsa bile. Gösteri, insanların etkinliklerine tabi olmayan, insanların yapıp ettikleri tarafından yeniden ele alınamayan ve düzeltilemeyen şeydir. O, diyaloğun karşıtıdır. Bağımsız *temsil*'in olduğu her yerde gösteri kendini yeniden yaratır.

19

Gösteri, *görme* kategorilerinin hâkimiyetindeki bir etkinlik anlayışı olan Batılı felsefe projesinin tüm *zayıflığı'nın* mirasçısıdır; üstelik bu düşüncenin sonucu olan açık seçik bir teknik rasyonelliğin sürekli yayılması üzerine kuruludur. Gösteri, felsefeyi gerçekleştirmez, gerçekliği felsefeleştirir. *Spekülatif* evrende değerini yitirmiş olan şey, herkesin somut yaşamıdır.

20

Ayrılmış düşüncenin gücü ve ayrılmış gücün düşüncesi olarak felsefe, teolojiyi asla kendi başına aşamamıştır. Gösteri, dinsel yanılsamanın yeniden maddî yapılanmasıdır. Gösteri tekniği insanların kendilerinden kopmuş olan güçlerini yerleştirdikleri dinsel bulutları dağıtmamıştır: Onları sadece dünyevî bir temele yeniden bağlamıştır. Böylece, en dünyevî yaşam donuk ve nefes alınamaz hale gelmiştir. Artık yaşam mutlak reddini, sahte cennetini gökyüzüne havale etmeyip, bunları kendi içinde barındırmaktadır. Gösteri, insan güçlerinin ötede bir yerlere sürgün edilmesinin teknik anlamda gerçekleştirilmesidir; insanın içinde tamamlanan bir bölünmedir.

Zorunluluk toplumsal olarak düşlendiği ölçüde düş zorunlu hale gelir. Gösteri sonuçta uyuma arzusundan başka bir şey ifade etmeyen zincire

vurulmuş modern toplumun gördüğü kötü düştür. Gösteri, bu uykunun bekçisidir.

22

Modern toplumun pratik gücünün kendinden koparak gösteride bağımsız bir imparatorluk kurmuş olmasını açıklayacak tek şey, bu güçlü pratiğin iç tutarlılıktan yoksun olmaya devam etmesi ve kendisiyle çelişik kalması olgusudur.

23

Gösterinin kökeninde yatan şey, en eski toplumsal uzmanlaşma, yani iktidarın uzmanlaşmasıdır. Dolayısıyla, gösteri bütün diğerleri adına konuşan uzmanlaşmış bir etkinliktir. Gösteri, bütün diğer ifadelerin yasaklandığı hiyerarşik toplumun kendisi karşısındaki diplomatik temsilidir. Burada en modern olan aynı zamanda en arkaik olandır.

24

Gösteri, mevcut düzenin kendisi hakkında verdiği kesintisiz söylev, onun övgü dolu monoloğudur. Yaşam koşullarının totaliter yönelimi döneminde iktidarın kendi portresidir. Gösteri ilişkilerindeki fetişist katıksız nesnellik görünüşü, bu ilişkinin insanlar ve sınıflar arasındaki ilişki olma özelliğini gizler: Sanki ikinci bir doğa kaçınılmaz yasalarıyla çevremize hükmediyormuş gibidir. Ama gösteri, *doğal* bir gelişme olarak düşünülen teknik gelişmenin zorunlu bir ürünü değildir. Tam tersine, gösteri toplumu kendi teknik içeriğini seçen biçimdir. En ezici yüzeysel tezahürleri olan “kitle iletişim araçları"nın sınırlı görünümü altında ele alınan gösteri, basit bir aletler toplamı olarak toplumu istila ediyormuş gibi görünse bile bu aletler aslında hiç de yansız değildir, aksine bizzat gösterinin bütüncül öz devinimine elverişli olan araçlardır. Eğer böyle tekniklerin geliştiği çağın toplumsal ihtiyaçları sadece bu teknikler dolayımıyla tatmin edilebiliyorsa, eğer bu toplumun yönetimi ve insanlar arasındaki bütün bağlantılar artık sadece bu anlık iletişim gücünün aracılığıyla uygulanabiliyorsa bunun nedeni bu “iletişim”in temelde *tek yarılı* olmasıdır; bu “iletişim"in yoğunlaşması, belirlenmiş bu yönetimin sürmesini sağlayan araçların var olan sistemin yönetiminin elinde toplanmasına denk düşer. Gösterinin genelleşmiş bölünmesi modern

devlet'ten, yani toplumsal işbölümünün ürünü ve sınıf tahakkümünün organı olan toplumdaki genel bölünme biçiminden ayrı değildir.

25

Ayrılık gösterinin hem başı hem de sonudur. Toplumsal işbölümünün kurumsallaşması ve sınıfların oluşumu ilk kutsal seyirliği, her iktidarı başlangıçtan itibaren gizleyen mitsel düzeni oluşturmuştur. Kutsal olan, efendilerin çıkarlarına uygun düşen kozmik ve ontolojik buyruğu doğrulamıştır, toplumun *yapamadığı* şeyi açıklamış ve şiirselleştirmiştir. Demek ki, ayrılmış her iktidar gösteriseldi, ama herkesin böylesine değişmez bir imajı benimsemesi, hâlâ geniş ölçüde birleştirici bir koşul olarak algılanan gerçek toplumsal etkinliğin sefaletinin hayali bir biçimde sürdürülüşünün ortak kabulünden başka bir anlam taşımaz. Tersine modern gösteri, toplumun *yapabileceklerini* ifade eder, ama bu ifadede *izin verilmiş olan şey mümkün olana* kesinlikle karşıdır. Gösteri, varoluş koşullarındaki pratik değişiklikler dahilinde bilinçsizliğin korunmasıdır. Gösteri, kendi kendisinin ürünüdür ve kurallarını kendisi koyar: O bir sahte-kutsaldır. Kendisinin ne *olduğunu* kendi gösterir: El kol hareketlerini küçük parçalara ayırıp sonra da makinelerin bağımsız hareketlerinin egemenliği altına sokan işbölümünün aralıksız bir şekilde inceltilmesi sayesinde artan üretkenlikte kendi kendine gelişen ve sürekli genişleyen bir pazar için çalışan ayrı güç. Birbirinden ayrılarak gelişebilmiş güçlerin henüz *yeniden birleşmediği* bu hareket sırasında her türlü ortaklık ve her türlü eleştirel duyu yok olur.

26

İşçinin ürününden ayrılığının genelleşmesiyle birlikte, tamamlanmış etkinlikle ilgili bütün birleştirici bakış açıları ve üreticiler arasındaki doğrudan kişisel iletişimin tamamı kaybolur. Ayrılmış ürünlerin birikimindeki ve üretim sürecinin yoğunlaşmasındaki gelişmeye uygun olarak birlik ve iletişim, sistemin yönetiminin alâmeti farikası haline gelir. Ayrılığa dayalı iktisadi sistemin başarısı, dünyanın *proleterleştirilmesi'dir.*

27

Ayrılmış üretimin ayrılmış olan şeyin üretimi olarak kaydettiği başarı sayesinde, ilkel toplumlarda temel bir göreve bağlı olan esas deneyim, sistemin gelişmesinin en yüksek aşamasında, çalışmamaya, yani

faaliyetsizliğe doğru yer değiştirmek üzeredir. Ama bu faaliyetsizlik, hiçbir şekilde üretici etkinlikten kurtulamamıştır: Faaliyetsizlik üretici etkinliği bağımlıdır, üretimin zorunluluk ve sonuçlarına endişeli ve hayranlık dolu bir boyun eğiştir; faaliyetsizlik bizzat üretimin rasyonelliğinin bir ürünüdür. Etkinliğin dışında bir özgürlüğe yer yoktur ve gösteri çerçevesinde bütün etkinlikler yadsınmıştır; tıpkı bu sonucun global bir şekilde kurulması adına gerçek etkinliğe tamamen el konulmuş olması gibi. Böylece, gündemdeki "çalışmanın özgürleşmesi" ve boş zamanların artması hiçbir şekilde çalışma içinde özgürleşme veya bu emeğin şekillendirdiği bir dünyanın özgürleşmesi değildir. Çalışmada yitirilen hiçbir etkinlik, çalışmanın sonucuna boyun eğerek yeniden kazanılamaz.

28

Tecrit üzerine kurulu olan ekonomik sistem, *döngüsel bir tecrit üretimi'dir.* Tecrit tekniği yaratır ve bunun karşılığında da teknik süreç tecrit eder. Otomobilden televizyona kadar, gösteri sisteminin *seçtiği bütün mallar* aynı zamanda "yalnız kalabalıklar"ın tecrit koşullarını sürekli olarak güçlendirmek üzere sistemin kullandığı silahlardır. Gösteri, kendi varsayımlarını her seferinde daha somut olarak yeniden keşfeder.

29

Gösterinin kaynağı dünyanın birliğinin kaybedilmesidir ve modern gösterinin devasa boyutlarda yayılması bu kaybın bütünlüğünü ifade eder: Her türlü özgül çalışmanın soyutlanması ve üretimin bütünlüğünün genel olarak soyutlanması, *somut olma kipi* tam anlamıyla soyutlama olan gösteride mükemmel bir şekilde ifade edilir. Gösteride, dünyanın bir kısmı *kendisini* dünya karşısında *temsil eder* ve bu kısım dünyadan üstündür. Gösteri bu ayrılığın ortak dilinden başka bir şey değildir. İzleyicileri birbirine bağlayan şey, bizzat kendi tecritlerini sürdüren merkezde kurulan geridönüşsüz bir ilişkidir. Gösteri ayrı olanı birleştirir, ama *ayrı olarak* birleştirir.

30

İzleyicinin (kendi bilinçsiz etkinliğinin sonucu olan) seyredilen nesneye yabancılaşması şöyle ifade edilir: İzleyici ne kadar çok seyrederse o kadar az yaşar; kendisini egemen ihtiyaç imajlarında bulmayı ne kadar kabul

ederse kendi varoluşunu ve kendi arzularını o kadar az anlar. Gösterinin etkin insan karşısındaki dışsallığı, kendi davranışlarının artık bu insana değil, bu davranışları ona sunan bir başkasına ait olması gerçeğinde ortaya çıkar. İşte bu yüzden izleyici hiçbir yerde kendini evinde hissetmez, çünkü gösteri her yerdedir.

31

Emekçi kendisini değil, bağımsız bir gücü üretir. Bu üretimin *başarısı,* yani bolluğu, üreticiye *mahrumiyet bolluğu* olarak geri döner. Üreticinin dünyasına ait bütün zaman ve mekân, yabancılaşmış ürünlerinin birikimiyle birlikte ona *yabancı* hale gelir. Gösteri bu yeni dünyanın haritasıdır, yani bu dünyanın alanını tamı tamına kaplayan bir haritadır. Elimizde tutamadığımız güçler bile bütün kuvvetleriyle kendilerini bize *gösterirler.*

32

Toplumdaki gösteri, somut bir yabancılaşma imalâtına tekabül eder. İktisadi yayılma, esas olarak bu özgül endüstriyel üretimin yayılmasıdır. Kendisi için hareket eden ekonomiyle birlikte gelişen şey, bu ekonominin başlangıçtaki çekirdeğinde bulunan yabancılaşmadan başka bir şey olamaz.

33

Ürettiği şeyden ayrılmış olan insan, kendi dünyasının bütün ayrıntılarını giderek daha güçlü bir şekilde bizzat üretir ve böylece kendini dünyasından giderek daha fazla ayrılmış hisseder. Yaşamı kendi ürünü olduğu ölçüde yaşamından ayrı düşmektedir.

34

Gösteri, öyle bir birikim aşamasındaki *sermayedir* ki imaj haline gelir.

II. GÖSTERİ OLARAK META

> Meta bir bütün olarak toplumun evrensel kategorisi haline geldiğinde ancak kendi sahici özü içinde anlaşılabilir. Meta ilişkilerinden doğan şeyleşme sadece bu bağlamda, hem toplumun nesnel evrimi için hem de insanların toplum karşısındaki tavırları için belirleyici önem kazanır. Meta ancak o zaman insanların bilinçlerinin, bu şeyleşmenin ifade bulduğu biçimlere boyun eğmesi açısından can alıcı bir önem taşıyabilir... Çalışma süreci rasyonelleştiği ve mekanikleştiği ölçüde emekçinin etkinliğinin aktifliğini giderek yitirmesi ve giderek daha çok *seyre dayalı* bir biçim alması yüzünden bu boyun eğme daha da büyür.
>
> Lukâcs, *Tarih ve Sınıf Bilinci*

35

İnsan etkinliğinde *akışkan halde* var olan her şeyi kendi içine alan ve onları yaşanmış değerin *negatifi olarak formüle edilmeleriyle* biricik değer haline gelmiş nesneler olarak donmuş halde sahiplenen gösterinin bu temel hareketinde, eski düşmanımız *meta*'yı, oldukça karmaşık ve metafizik inceliklerle dolu olmasına rağmen ilk bakışta önemsiz ve apaçık bir şeymiş gibi görünmeyi çok iyi bilen *meta'yı* görürüz.

36

Duyumsal dünyanın üzerinde var olmasına rağmen kendini en mükemmel duyumsal olarak kabul ettiren bir imajlar seçkisinin bu duyumsal dünyanın yerine geçtiği gösteride tam anlamıyla gerçekleşen şey bu meta fetişizmi ilkesidir; “hem duyumsal şeyler hem de duyumüstü şeyler” tarafından toplumun tahakküm altına alınmasıdır.

37

Gösterinin *görünür kıldığı* hem var hem de yok olan dünya, yaşanmış her şey üzerinde hâkim olan meta dünyasıdır. Ve böylece meta dünyası *olduğu gibi* gösterilmiş olur, çünkü bu dünyanın hareketi, insanların birbirlerinden ve global ürünlerinden *uzaklaşmalarıyla* özdeştir.

38

Gösteri dilinin, övdüğü nesnelerden düzenlediği davranışlara kadar her seviyede uğradığı aleni nitelik kaybı, gerçekliği dışlayan gerçek üretimin temel özelliklerinden başka bir şeyin ifadesi değildir: Meta-biçimi tamamen kendisine eşittir, nicelin kategorisidir. Meta-biçiminin geliştirdiği şey nicel olandır ve meta-biçimi sadece nicel olanda gelişebilir.

39

Nitel olanı dışlayan bu gelişme, bir gelişme olarak nicel geçişe boyun eğer: Gösteri, bu gelişmenin *kendi bolluk* eşiğini aştığı anlamına gelir; bu şimdilik sadece birkaç noktada yerel olarak doğru olmasına rağmen metanın başlangıç referansı, yani Dünya'yı uluslararası bir pazar olarak bir araya getiren pratik hareketinin doğruladığı referans olan evrensel ölçekte şimdiden doğrudur.

40

Üretici güçlerin gelişmesi, insan gruplarının varoluş koşullarını ayakta kalma koşulları olarak kurmuş ve değişikliğe uğratmış ve bu koşulları yaygınlaştırmış *bilinçsiz gerçek tarih'ti:* İnsan gruplarının bütün girişimlerinin iktisadi temeli. Doğal bir ekonomide meta sektörü, ayakta kalmayı sağlayan bir artık değerin oluşturulmasıydı. Bağımsız üreticiler arasında çeşitli ürünlerin değişimi anlamına gelen meta üretimi, nicel hakikati hâlâ gizli olan marjinal bir iktisadi işleyişin içinde uzun süre zanaata dayalı kalabilmiştir. Bununla birlikte, meta üretimi büyük çaplı ticaretin ve sermaye birikiminin toplumsal koşullarıyla karşılaştığında ekonominin bütün hâkimiyetini ele geçirmiştir. Bu dönemde, ekonominin tamamı, bu fetih sırasında metanın kendini gösterdiği biçim haline gelmiştir: nicel bir gelişme süreci. İnsan emeğini meta-emeğe, yani, *ücretli enıeğe* dönüştüren meta biçimindeki iktisadi gücün bu aralıksız yayılması sonuçta, birinci derecede önemli olan ayakta kalma sorununun şüphesiz hallolduğu, ancak bu sorunla her zaman karşılaşılabilecek şekilde -her seferinde kendini daha vahim olarak yeniden göstererek- hallolduğu bir bolluğa yığılma şeklinde varmıştır. İktisadi büyüme, toplumları, ayakta kalmaları için doğrudan doğruya mücadele etmelerini isteyen doğal baskıdan kurtarmıştır, ama bu noktada toplumlar kurtarıcılarından kurtulmayı başaramamışlardır. Metanın *bağımsızlığı,* hüküm sürdüğü

ekonominin tamamına yayılmıştır. Ekonomi dünyayı değiştirir, ama onu sadece ekonomi dünyası haline getirir. İnsan emeğinin kendine yabancılaştığı sahte-doğa sonsuza dek insan emeğinin *hizmetini* talep eder ve bu hizmet, sadece kendisi tarafından yargılanmış ve bağışlanmış olarak, gerçekte toplumsal olarak meşru çabaların ve projelerin tamamını kendine hizmetçi kılar. Metaların, yani meta ilişkilerinin bolluğu *ayakta kalma çabasındaki artıştan* başka bir şey değildir.

41

Meta hâkimiyeti başlangıçta ekonomi üzerinde gizemli bir şekilde kendini göstermiştir; ekonomi de toplumsal yaşamın maddî temeli

olarak, tanıdık ama yine de meçhul biri gibi fark edilmemiş ve anlaşılmamıştı. Somut metanın nadir ya da azınlıkta olduğu bir toplumda, meçhul bir güç adına konuşan tam yetkili aracı gibi kendini gösteren şey paranın bariz hâkimiyetidir. Sanayi devrimi, zanaattaki işbölümü ve dünya pazarına yönelik yoğun üretim ile birlikte meta, toplumsal yaşamı gerçekten *işgal eden* bir güç olarak fiilen ortaya çıktı. Hâkim bilim dalı ve tahakkümün bilimi olarak ekonomi politik bu dönemde oluştu.

42

Gösteri, metanın toplumsal yaşamı *tümüyle işgal etmeyi* başardığı andır. Görülebilir olan sadece metayla kurulan ilişki olmakla kalmaz, ondan başka bir şey de görülemez: Görülen dünya metanın dünyasıdır. Modern iktisadi üretim, diktatörlüğünü yaygın ve yoğun bir şekilde genişletmektedir. Sanayileşmede geri kalmış yerlerde, üretkenliğin gelişmesinde baş sırayı çeken bölgelerin dayattığı emperyalist tahakkümle ve birkaç gözde mal ile zaten egemendir. Bu gelişmiş bölgelerde, jeolojik meta tabakalarının sürekli olarak üst üste yığılması ile toplumsal alan istilâ edilmiştir. “İkinci sanayi devrimi”nin bu aşamasında, yabancılaşmış tüketim, kitleler için, yabancılaşmış üretime ilave bir görev haline gelir. Bu, bütün olarak *toplam meta* haline gelmiş olan bir toplumun *satılık emeğinin tümü'dür*; döngünün sürmesi gerekir. Bunun yapılabilmesi için, bu toplam metanın, bir bütün olarak işleyen üretici güçlerden mutlak olarak ayrılmış, parçalanmış bireye parçalar halinde geri gelmesi gerekir. Uzmanlaşmış tahakküm biliminin uzmanlaşması gereken nokta burasıdır: Sürecin bütün

seviyelerinin kendi kendini düzenlemesine bekçilik ederek sosyoloji, psikoteknik, sibernetik, göstergebilim v.s. halinde parçalara ayrılır.

43

Kapitalist birikimin ilkel aşamasında, “ekonomi politik” kendi işgücünü korumak için gerekli olan asgariyi elde etmek zorunda olan "*işçi'de* sadece *proleteri* görür” ve onu asla “boş vakitleriyle ve İnsanî yönüyle” ele almaz; yönetici sınıfın düşüncelerinin bu durumu, metaların üretiminde varılan bolluk derecesi işçinin daha fazla katkısını gerektirir gerektirmez altüst olmuştur. Bu işçi, üretimin bütün örgütlenme ve denetim kipliklerinin açıkça ifade ettiği topyekün aşağılamadan ansızın temize çıkarak, kendisini her gün üretimin dışında bulur ve tüketici kisvesi altında son derece kibar davranılan bir yetişkin muamelesi görür. Bu durumda, *meta hümanizmi* işçinin “boş vakitlerinin ve insani yönünün” sorumluluğunu üzerine alır, bunun nedeni gayet açıktır, çünkü ekonomi politik bu alanları *ekonomi politik olarak* artık yönetebilir ve yönetmek zorundadır. Böylece “insanın bu tamamlanmış yadsınması” bütün insan varoluşunun sorumluluğunu üstlenir.

44

Gösteri, sürekli bir afyon savaşıdır; mallan metalar ile, kendi yasalarına göre giderek büyüyen ayakta kalma mücadelesini tatmin ile özdeşleştirmeyi insanlara kabul ettirmeyi hedefler. Fakat eğer tüketilebilir ayakta kalma mücadelesi sürekli büyüyen bir şey ise bunun nedeni ayakta kalmanın daima *mahrumiyeti kapsıyor* olmasıdır. Eğer giderek büyüyen ayakta kalma mücadelesinin ötesinde hiçbir şey yoksa, eğer bu büyümenin durabileceği hiçbir nokta yoksa, bunun nedeni bu büyümenin mahrumiyetin ötesinde olması değil, tam tersine zenginleşmiş mahrumiyet olmasıdır.

45

Modern endüstrinin hem en gelişmiş sektörü, hem de bu endüstrinin uygulamasını tam anlamıyla özetleyen model olan otomasyonla birlikte meta dünyasının şu çelişkinin üstesinden gelmesi gerekir: Emeği nesnel olarak ortadan kaldıran teknik donanım, aynı zamanda *emeği meta olarak* ve metanın yegâne kaynağı olarak korumak zorundadır. Otomasyonun ya da emeğin üretkenliğini artıracak her türlü daha makûl biçimin, toplum

ölçeğinde gerekli toplumsal emek zamanını fiilen azaltmaması için yeni işler yaratmak zorunludur. Üçüncü sektör olan hizmet sektörü, dağıtım ordusunun saflarını sıklaştırır ve sürümdeki metalara methiyeler düzer; bu tür metalar için yapay ihtiyaçlar yaratmak üzere gereken fazladan emeğin örgütlenmesine uygun düşecek şekilde yedek güçleri seferber eder.

46

Değişim değeri ancak kullanım değerinin faili olarak oluşabilmişti, fakat kendi silahlarıyla sağladığı zafer kendi özerk hâkimiyetinin koşullarını yaratmıştı. Değişim değeri insanın kullandığı her şeyi seferber ederek ve İnsanî tatmin üzerinde tekel oluşturarak sonunda *kullanımı yönlendirdi*. Değişim süreci bütün olası kullanımlarla özdeşleşmiş ve onları kendi insafına mahkûm etmişti. Değişim değeri kullanım değerinin paralı askeriyken sonunda savaşı kendi çıkarı için yürütür hale gelir.

47

Kapitalist ekonominin değişmez ilkesi olan *kullanım değerinin düşme eğilimi*, büyüyen ayakta kalma savaşında yeni bir mahrumiyet biçimi geliştirir ki bu insanların büyük kısmının ücretli işçiler olarak bitip tükenmez bir çaba sürdürmeye katılımını gerektirdiğinden ve herkes ya bu mücadeleye boyun eğmek ya da ölmek gerektiğini bildiğinden eski dönemlerdeki kıtlıktan çok da uzak değildir. Genel olarak modern metaların tüketimindeki yanılsamanın kabul görmesinin gerçek temeli şu şantajdaki gerçekliktir: En kısıtlı biçimiyle (beslenme ve barınma) kullanım, sadece giderek büyüyen ayakta kalma mücadelesinin aldatıcı zenginliğine hapsolduğu ölçüde var olur. Gerçek tüketici, yanılsamaların tüketicisi haline gelir. Meta, bu fiilen gerçek yanılsamadır, gösteri ise onun genel tezahürüdür.

48

Değişim değerinde zımnî olarak yer alan kullanım değeri artık gösterinin tersyüz olmuş gerçekliğinde açıkça belirtilmek zorundadır, çünkü fiilî gerçekliği aşırı gelişmiş meta ekonomisi tarafından kemirilmiş ve sahte yaşamın sahte-doğrulanması zorunlu hale gelmiştir.

49

Gösteri paranın öteki yüzüdür: Bütün metaların soyut genel eşdeğeridir. Ama eğer para, genel eşdeğerliğin, yani eşsiz kullanımlı çok sayıdaki malın değişebilirlik özelliğinin temsilcisi olarak toplumu yönettiyse, gösteri, paranın gelişmiş modern tamamlayıcısıdır ve meta dünyasının bütünlüğü bütün toplumun olabileceği ve yapabileceği şeyin genel eşdeğeri olarak hep birlikte gösteride ortaya çıkar. Gösteri, *sadece bakılan* paradır, çünkü gösteride kullanımın bütünlüğünün yerine zaten soyut temsil bütünlüğü geçmiştir. Gösteri sadece *sahte-kullanım'ın* hizmetkârı değildir, bizzat kendisi yaşamın sahte-kullanımıdır.

50

İktisadi bolluk döneminde, toplumsal emeğin yoğunlaşmış sonucu görünür hale gelir ve bütün gerçeklik, artık kendi ürünü olan görünüşe boyun eğer. Sermaye artık üretim tarzını yönlendiren görünmez merkez değildir: Sermaye birikimi onu duyumsal nesneler halinde merkezin dışına kadar yayar. Toplumun bütün yayılma alanı sermayenin portresidir.

51

Özerk ekonominin zaferi, aynı zamanda onun yenilgisi de olmalıdır. Serbest bıraktığı güçler, eski toplumların değişmez temeli olan *iktisadi zorunluluğu* ortadan kaldırır. İktisadi zorunluluğun yerini sonsuz iktisadi gelişme zorunluluğu aldığında, kabaca kabul edilmiş olan insanın temel ihtiyaçlarının karşılanmasının yerine sadece kendi hâkimiyetini sürdürmenin sahte ihtiyacına indirgenen sahte ihtiyaçların kesintisiz imalâtı geçer. Fakat özerk ekonomi, farkında olmadan kendisine dayanan *toplumsal bilinçdışı'*ndan doğduğu ölçüde derindeki ihtiyaçtan ebediyen ayrı kalır. “Bilinçli olan her şey yıpranır. Bilinçdışı olan ise değişmeden kalır. Ancak bir kez serbest bırakıldığında o da yıkılıp gitmez mi?” (Freud).

52

Toplum, ekonomiye bağlı olduğunu fark ettiği anda, aslında ekonomi topluma bağlıdır. Egemen görünecek kadar büyümüş olan bu gizli güç de gücünü kaybetmiştir. İktisadi bağlamda *o* [nesne-ç.n.] *ben* [özne-ç.n.] haline gelmek zorundadır. Özne, toplumdan, yani bizzat toplum içinde yer alan mücadeleden başka bir yerde ortaya çıkamaz. Öznenin olası varoluşu,

tarihin iktisadi temelinin ürünü ve üreticisi olarak ortaya çıkan sınıf mücadelelerinin sonuçlarına bağlıdır.

53

Arzu bilinci ve bilinç arzusu, olumsuz biçimi altında, sınıfların ortadan kalkmasını, yani işçilerin faaliyetlerinin her ânına doğrudan doğruya sahip olmalarını isteyen tasarı ile özdeştir. Bunun *aksi*, metanın kendi yarattığı bir dünyada kendini hayranlıkla seyrettiği gösteri toplumudur.

III. GÖRÜNÜŞTEKİ BİRLİK VE BÖLÜNME

> "Bir ikiye bölünür" ve "iki birde kaynaşır" şeklindeki düşünceler üzerine ülkede, felsefe cephesinde canlı ve yeni bir polemik sürmektedir. Bu tartışma diyalektik materyalizmden yana ve ona karşı olanlar arasındaki bir mücadele, iki dünya görüşü arasındaki, proleter ve burjuva dünya görüşü arasındaki bir savaştır. "Bir ikiye böliinür"ün şeylerin temel yasası olduğunu savunanlar diyalektik materyalizmden yanadırlar; "iki birde kaynaşır"ın şeylerin temel yasası olduğunu savunanlar diyalektik materyalizme karşıdırlar. İki taraf da aralarına belirgin bir çizgi çekmişlerdir ve argümanları taban tabana zıttır. Bu polemik, Çin'de ve dünyada sürmekte olan keskin ve karmaşık sınıf mücadelesini ideolojik düzeye yansıtmaktadır.
>
> *Kızıl Bayrak,* Pekin, 21 Eylül 1964.

54

Gösteri, modern toplum gibi, hem birleşik hem de bölünmüştür. Modern toplum gibi gösteri de birliğini kopma üzerinde kurar. Ama çelişki, gösteride ortaya çıktığında, anlamındaki bir altüst olmayla tersine döner; öyle ki gösterilmiş olan bölünme birleştirici olurken, gösterilmiş olan birlik böler.

55

Tek bir sosyo-ekonomik sistemin yönetimi için oluşmuş güçler savaşı aslında gerçek birliğe ait olmakla birlikte resmî çelişki gibi ortaya çıkar; bu durum her ulus için geçerli olduğu kadar dünya çapında da geçerlidir.

56

Ayrılmış gücün rakip biçimlerinin sahte gösteri savaşları, aynı zamanda sistemin eşitsiz ve çatışmalı gelişimini, sistemi tanıyan ve bu sistemin iktidarına katılımlarını tanımlayan sınıfların ya da altsınıfların görece çelişkili çıkarlarını ifade ettikleri ölçüde gerçektir. Nasıl ki en ileri ekonominin gelişmesi öncelikler arasındaki bir çatışına meselesi ise

ekonominin bir devlet bürokrasisi tarafından totaliter bir şekilde yönetilmesi ve sömürge ya da yarı-sömürge konumundaki ülkelerin durumu da üretim ve iktidar tarzlarındaki kayda değer özelliklerle belirlenir. Bu çeşitli karşıtlıklar gösteride, tamamen farklı ölçütler aracılığıyla, kendilerini birbirinden bütünüyle farklı toplum biçimleri olarak sunabilirler. Ama mevcut durumda bütün bu özgül sektörlerin eşsizliğindeki hakikat bu sektörleri içeren evrensel sistemde yatar: Gezegeni kendi alanı haline getiren yegâne hareket, yani kapitalizm.

57

Gösterinin taşıyıcısı olan toplum, azgelişmiş bölgeleri sadece iktisadi hegemonyası ile egemenliği altına almaz. Onlara *gösteri toplumu olarak* egemen olur. Maddî temel henüz mevcut olmasa da, modern toplum, her kıtanın toplumsal yüzeyini gösteri aracılığıyla şimdiden istilâ etmiştir. Yönetici sınıfın programını belirler ve bu programın oluşumunu yönlendirir. Tıpkı insanlara sahip olmak için can attıkları sahte-malları sunması gibi, yerel devrimcilere de yanlış devrim modelleri sunar. Sanayileşmiş ülkelerin birkaçını elinde tutan bürokratik iktidara özgü gösteri, bütün gösterinin genel anlamdaki sözde-yadsınması ve desteği olarak bu gösterinin bir parçasını oluşturur. Bölgesel düzeyde ele alınan gösteri hiç kuşkusuz, toplumsal iletişim ve yönetimde bazı totaliter uzmanlaşma örnekleri sergilese de sistemin global işleyişi düzeyinde bu uzmanlaşmalar *gösteriye dair görevlerin dünya çapında bölünmesi* şeklinde ortaya çıkarlar.

58

Gösteriye dair görevlerin bölünmesi, mevcut düzenin büyük bölümünü ve özellikle de bu düzenin gelişmesindeki hâkim kutbu korur. Gösterinin kökeni zenginleşmiş ekonomi alanında yatar ve kendine yeterliliği hedefleyen herhangi bir yerel gösterinin koyduğu ideolojik-polisiye koruma duvarlarına rağmen nihai olarak gösteri pazarına hükmetmeyi hedefleyen ürünler bu ekonomi alanından gelir.

59

Gösterinin parıltılı oyalayıcılığı altında, modern topluma dünya çapında hükmeden *bayağılaşma* hareketi, gelişmiş meta tüketiminin seçilecek rol ve nesneleri görünüşte çoğalttığı her noktada da modern topluma egemen olur.

Dinin ve -sınıf iktidarı mirasının temel biçimi olarak kalan- ailenin ve bunların güvencesi altındaki manevî baskının kalıntıları, (içinde baskıyı barındıran sahte-zevkten başka bir şey olmayan) *bu* dünyadan alınan zevkin gereksiz yere yinelenmiş doğrulanmasıyla tek bir bütün halinde birleşebilirler. Var olanı safça kabullenmek, tümüyle gösterisel olan isyanla da birleşebilir: Bu, iktisadi bolluk üretimini bu tür hammaddelerin işlenmesine dek yaymayı başardığı anda tatminsizliğin kendisinin de meta haline gelmesi demektir.

60

Yaşayan insanın gösterideki temsili olan *ünlü kişi,* olası bir rolün imajını kendinde toplayarak, aslında bu bayağılığı somutlaştırır. Ünlü kişi olmanın koşulu *görünüşte yaşanmış* olanda uzmanlaşmaktır; ünlü kişi fiilen yaşanmış olan üretken uzmanlaşmalardaki parçalanmayı telâfi etmek zorunda olan derinliksiz ve görünür yaşamla özdeşleşme nesnesidir. Ünlü kişiler, çeşitli yaşam tarzlarını ve toplumun kavrayış tarzlarını canlandırmak için vardırlar ve kendilerini *global olarak* ifade etme özgürlüğüne sahiptirler. Onlar, bu emeğin amaçlarıymış gibi olağanüstü bir şekilde üste çıkarılan yan ürünlerini -tartışma götürmez bir sürecin başında ve sonunda yer alan karar ve tüketimi, *iktidarı* ve *tatilleri*- taklit ederek toplumsal *emeğin* ulaşılmaz sonucunu temsil ederler. Kâh, devlet iktidarı sahte-ünlü kimliğine bürünür; kâh, tüketimin ünlü kişisi, yaşanmış olanın üzerinde bir sahte-iktidar olarak kendini seçtirir. Ancak ünlü kişinin bu etkinlikleri gerçekten global olmadıkları gibi çeşitli de değildir.

61

Ünlü kişi olarak sahneye çıkarılan gösterinin faili bireyin zillidir; bireyin hem kendi içindeki hem de diğerlerindeki düşmanıdır. Özdeşleşme modeli olarak gösteride bulunan fail, olayların akışındaki itaat yasasıyla özdeşleşmek için her türlü özerk nitelikten vazgeçer. Tüketimin ünlü kişisi, görünüşte farklı kişilik türlerini temsil etse de tüketimin bütünlüğüne eşit olarak ulaşabilen ve burada benzer mutluluğu bulan bu insan türlerinin her birini gösterir. Kararın ünlü kişisi, İnsanî nitelik olarak kabul görmüş şeylerin tam stokuna sahip olmak zorundadır. Böylece, bu insani nitelikler arasındaki resmî farklılıklar, her konuda mükemmel olmaları ön-varsayımı anlamına gelen resmî benzerlik tarafından ortadan kaldırılır. Kruşçev, Kursk savaşı hakkında karar vermek üzere general olmuştur;

ancak savaş sırasında değil, savaşın yirminci yıldönümünde devletin efendisi olduğu sırada. Kennedy, kendi mezarına bile methiyeler düzecek kadar hatipliğini sürdürmüştür, çünkü o sırada Theodore Sorensen, Kennedy'nin halefinin konuşma metinlerini, merhumun kişiliğini tanıtacak bir üslupta yazmaya devam ediyordu. Sistemin temsilcisi olan hayranlık duyulan bu insanlar göründükleri gibi meşhurdurlar; en küçük bireysel yaşam gerçekliğinin altına inerek büyük adam olmuşlardır ve herkes bunu bilir.

62

Gösteri bolluğundaki yanlış seçim -hem ayrı hem de iç içe girmiş rollerin (özellikle nesnelerin simgeleştirdiği ve taşıdığı roller) olduğu gibi, rekabet ve dayanışma içindeki gösterilerin de yan yanalığında yatan seçim- nicel bayağılığı benimsemeyi kışkırtmaya yönelik hayali niteliklerin savaşında gelişir. Böylece tüketimdeki hiyerarşik yerlerin kabalığını olağanüstü bir ontolojik üstünlük haline getirmekle yükümlü sahte arkaik zıtlıklar, bölgesellikler ya da ırkçılıklar yeniden dirilir. Bu şekilde, rekabete dayalı sporlardan seçimlere dek oyunaltı [sous-ludique] bir çıkarı harekete geçiren gülünç karşılaşmaların sonsuz dizisi yeniden oluşur. Tüketim bolluğunun bulunduğu yerde, gençler ve yetişkinler arasındaki temel bir gösteri karşıtlığı aldatıcı roller arasında ilk sırayı tutar: Çünkü hiçbir yerde yaşamının efendisi olan yetişkin yoktur ve var olanın değişimi olan gençlik asla bugün genç olan insanların değil iktisadi sistemin, kapitalizmin dinamizminin bir özelliğidir. Hükmeden ve genç olan, birbirlerini kovan ve birbirlerinin yerine geçen ise *şeylerdir.*

63

Gösterinin karşıtlıkları arkasında gizlenen şey *sefaletin birliği*'dir. Eğer ortak seçim maskelerinin arkasında aynı yabancılaşmanın farklı biçimleri birbirleriyle çatışıyorlarsa, bunun nedeni hepsinin bastırılmış gerçek çelişkiler üzerine kurulmuş olmasıdır. Gösteri, bağdaşmadığı ve desteklediği sefaletin özel aşamasının zorunluluklarına göre, *yoğunlaşmış* ya da *yaygın* bir biçimde var olur. Her iki durumda da gösteri mutsuzluğun dingin merkezindeki yıkım ve korkuyla çevrili mutlu bir birleşme imajından başka bir şey değildir.

64

Yoğunlaşmış gösteri, geri kalmış karma ekonomilerde ya da gelişmiş kapitalizmin bazı bunalım dönemlerinde bir devlet iktidarı tekniği gibi ithal edilebilse bile, aslında bürokratik kapitalizme aittir. Gerçekten de, bürokratik mülkiyet bu anlamda kendi içinde öylesine yoğunlaşmıştır ki birey olarak bürokrat, global ekonomi mülkiyetiyle sadece üyesi olduğu bürokratik topluluk aracılığıyla ilişki kurar. Dahası, bürokratik kapitalizmde daha az gelişmiş olan meta üretimi de yoğunlaşmış bir şekilde ortaya çıkar: Bürokrasinin elinde bulundurduğu meta toplumsal emeğin tamamıdır ve onun topluma geri sattığı şey toplumun hep birlikte verdiği ayakta kalma mücadelesidir. Bürokratik ekonomi diktatörlüğü sömürülen kitlelere kayda değer hiçbir seçim payı bırakamaz, çünkü bürokrasi her şeyi bizzat kendisi seçmek zorundadır ve ister beslenmeyle ister müzikle ilgili olsun dışardan gelen her türlü farklı seçim bürokrasinin tamamen yıkımını seçmek anlamına gelir. Bu diktatörlüğe, kesintisiz bir şiddet eşlik etmek zorundadır. Dayatılan mal imajı, resmî olarak var olan her şeyin bütünlüğünü kendi gösterisinde toplar ve genellikle totaliter bütünlüğünün garantisi olan tek bir insan üzerinde yoğunlaşır. Herkes bu mutlak ünlüyle ya olağanüstü bir şekilde özdeşleşmeli ya da yok olmalıdır. Çünkü bu ünlü, tüketmemenin efendisidir ve aslında terörün hızlandırdığı ilkel birikim olan mutlak sömürüye makul bir anlam veren bir kahraman imajıdır. Eğer her Çinli Mao'yu öğrenmek ve de Mao olmak zorundaysa, bu *olması gereken başka bir şey olmadığı* içindir. Yoğunlaşmış gösterinin hüküm sürdüğü her yerde polis de hüküm sürer.

65

Yaygın biçimdeki gösteri meta bolluğuna, modern kapitalizmin engellenmemiş gelişmesine eşlik eder. Burada tek tek ele alman her meta, nesneler bütünlüğünün üretim büyüklüğü adına haklı çıkarılır ve gösteri bu metalara yönelik övgü listesidir. Uzlaşmaz iddialar, zengin ekonominin birleşik gösteri sahnesinde itişip kakışırlar; farklı ünlü-metalar toplumun düzenlemesiyle ilgili çelişkili tasarıları eşzamanlı olarak desteklerler: kent gösterisi müze haline getirilmiş mahallelere ihtiyaç duyarken, otomobil gösterisi eski kentleri yıkıp geçen mükemmel bir ulaşım ağı ister. Bu nedenle *bütünün tüketimi'ne* ait diye ünlenmiş ve zaten sorunlu olan tatmin derhal tahrif edilir, çünkü gerçek tüketici bu meta mutluluğuna doğrudan doğruya ancak bölümler halinde (bütüne atfedilen niteliğin her seferinde yok olduğu bölümler halinde) ulaşabilir.

66

Belirli her meta kendisi için savaşır, diğerlerini tanıyamaz ve her yerde kendini sanki eşi benzeri yokmuş gibi dayatmaya çalışır. Bu durumda gösteri bu mücadelenin epik şiiridir, Truva'nın düşmesiyle asla sonuçlanmayacak destanıdır. Gösteri, insanları ve silahlarını değil, metaları ve tutkularını över. Bu kör dövüşte her meta kendi tutkusunun peşinden giderek aslında bilinçsiz bir şekilde daha yüce bir şeyi gerçekleştirir: Metanın dünya haline gelmesini ki bu aynı zamanda dünyanın meta haline gelmesi demektir. Böylece bir *meta mantığı kurnazlığt* ile, meta-biçimi mutlak gerçekleşmesine doğru ilerlerken, metanın *özgüllüğü* de bu mücadele içinde yıpranır.

67

Bol meta kullanımından kaynaklanmayan tatmin, metaların değerinin meta olarak tanınmasında aranmaktadır: *Metanın* kullanımı kendi kendine yeterli hale gelir; ve tüketici metanın egemen özgürlüğüne dinsel bir sevgi duyar. Bütün haberleşme araçları tarafından desteklenen ve yaygınlaştırılan verili bir ürüne yönelik heyecan dalgaları büyük bir hızla yayılır. Bir giyim tarzı bir filmden çıkar; bir dergi çeşitli giyim alışkanlıklarını meşhur eden gece kulüplerini tanıtır. Bu tür *ıvır zıvır'ın* ifade ettiği şey, meta yığını sapkınlığa yöneldiğinde sapkın olan şeyin kendisinin de özel bir meta haline geldiğidir. Kıymetli eşya satışlarıyla birlikte verilen ya da değişim yoluyla kendi alanlarının dışına çıkan ve satılmayan reklam anahtarlıkları örneğinde olduğu gibi malın aşkınlığına kendini mistik bir biçimde teslim etmeyi görebiliriz. Koleksiyon için üretilen anahtarlıkların koleksiyonunu yapan kişinin biriktirdiği şey *metanın bağışlayıcılığıdır*, bu onun metaya sadık olanlar arasındaki gerçek mevcudiyetinin görkemli bir işaretidir. Şeyleşmiş insan, metayla olan samimiyetinin kanıtını herkese duyurur. Meta fetişizmi, tıpkı eski dini fetişizmin bağnaz üyelerinde ve mucize ürünü kişilerde görülen kendinden geçme durumlarına benzeyen ateşli coşku anlarına ulaşır. Hâlâ burada ifadesini bulan tek kullanım, temel teslimiyet kullanımıdır.

68

Hiç şüphesiz, modern tüketimin dayattığı sahte-ihtiyaca, toplumun ve tarihin şekillendirilmediği hiçbir sahici ihtiyaç ya da istekle karşı

konulamaz. Fakat meta bolluğu, toplumsal ihtiyaçların organik gelişmesindeki mutlak kopuş gibidir. Onun mekanik birikimi, karşısında canlı arzunun çaresiz kaldığı *sınırsız bir yapaylığı* serbest bırakır. Bağımsız yapaylığın yığılma gücü, her yerde, *toplumsal yaşamın tahrif edilmesine* yol açar.

69

Tüketim sayesinde mutlu bir şekilde birleşmiş toplum imajında, gerçek bölünmeye ancak bir sonraki tüketim başarısızlığına kadar *ara verilmiştir.* Sonunda vaat edilmiş toplu tüketim topraklarına varan göz alıcı bir kestirme yol olduğuna dair umudu temsil etmek zorunda olan her özel ürün, sırası geldiğinde, törensel bir şekilde kesin eşsizlik olarak tanıtılır. Ama tıpkı aynı yaştaki bireylerin hemen hemen tamamı taşıdığı halde görünüşte aristokrat olan isim modasının birdenbire yayılması gibi, kendisinden eşsiz bir güç beklenen nesne de ancak kitlesel tüketim için yeterince fazla miktarda üretildiği takdirde kitlelerin tapınmasına sunulabilmiştir. Bu alelade ürünün büyüleyici özelliği ancak toplumsal yaşamın merkezine bir an yerleştiğinde ortaya çıkar, tıpkı üretimin nihai amacının açığa çıkan gizemi gibi. Gösteride büyüleyici olan nesne, tüketicisinin ve bütün diğer tüketicilerin evine girer girmez bayağılaşır. Doğal olarak üretiminin sefilliğinden kaynaklanan temel zavallılığını çok geç açığa vurur. Fakat o ana kadar sistemin doğrulanmasını bir başka nesne üstlenmiştir bile ve tanınmayı talep etmektedir.

70

Tatmin aldatmacası, yer değiştirerek, ürünlerin ve genel üretim koşullarının değişimini izleyerek kendini ortaya koymak zorundadır. Kendi şaşmaz mükemmelliğini büyük bir yüzsüzlükle doğrulamış olan şey hem yaygın hem de yoğunlaşmış gösteride

yine de değişir; devam etmesi gereken sadece sistemdir: Stalin’in ve modası geçmiş bir ürünün geçersizliğini ilan edenler tam da bunları dayatmış olanlardır. Reklamın her *yeni yalanı* aynı zamanda bir önceki yalanın *ikrarıdır.* Totaliter iktidarın gözden düşen her figürü, onu oybirliğiyle onaylamış olan ve yanılsamasız bir yalnızlar yığınından başka bir şey olmayan *aldatıcı cemaati* açığa çıkarır.

71

Gösterinin ebedî diye sunduğu şey değişim üzerine kuruludur ve temeliyle birlikte değişmek zorundadır. Gösteri mutlak bir şekilde dogmatiktir fakat bununla birlikte gerçek anlamda hiçbir sağlam dogmaya yol açmaz. Gösteriye göre, duran hiçbir şey yoktur; bu onun doğal koşulu olsa da kendi eğilimine en çok karşı olan şeydir.

72

Gösterinin ilan ettiği gerçekdışı birlik, kapitalist üretim tarzının gerçek birliğinin dayandığı sınıf ayrımını gizler. Üreticileri dünyanın kuruluşuna katılmaya zorlayan şey aynı zamanda onları dünyadan ayıran şeydir. Yerel ve ulusal sınırlarından kurtulmuş insanları bir araya getiren şey aynı zamanda onları birbirlerinden uzaklaştıran şeydir. Rasyonelliğin derinleştirilmesini gerektiren şey aynı zamanda hiyerarşik sömürünün ve baskının irrasyonelliğini besleyen şeydir. Toplumun soyut iktidarını yaratan şey onun somut *özgürlüksüzlüğünü* de yaratır.

IV. ÖZNE VE TEMSİL OLARAK PROLETARYA

> Herkesin bu dünyanın nimetlerinden ve zevklerinden eşit olarak yararlanma hakkı, her türlü otoritenin yıkılması, bütün ahlâki kısıtlamaların yadsınması; işte meselenin köküne inildiğinde 18 Mart ayaklanmasının ve bu ayaklanmaya bir ordu sağlamış olan korkunç ortaklık belgesinin varlık nedeni budur.
>
> *I8 Mart ayaklanması ile ilgili meclis araşınması*

73

Mevcut koşullan ortadan kaldıran gerçek hareket, burjuvazinin ekonomideki zaferinden itibaren ve gözle görünür şekilde de bu zaferin politik olarak ifade edilmesinden bu yana toplumu yönetmektedir. Üretici güçlerin gelişmesi, eski üretim ilişkilerini bozmuş ve durağan düzenin tamamı toza dumana karışmıştır. Mutlak olan her şey tarihselleşmiştir.

74

İnsanlar, tarihe karışarak, emeğe ve tarihi oluşturan mücadelelere katılmak zorunda kalarak ilişkilerini yanılsamalarından kurtulmuş bir şekilde gözden geçirmeye mecbur olurlar. Tarihsel döneme ait en son bilinçdışı metafizik bakış açısı, tarihin bizzat kendini

açımlamak için kullandığı üretken ilerlemeyi tarihin nesnesi olarak görebilse bile bu tarihin kendinden başka nesnesi yoktur. Tarihin *özne's*i, kendini üreten, dünyasının -tarihin- efendisi ve sahibi haline gelen ve *kendi oyununun bilinci olarak* var olan canlıdan başka bir şey değildir.

75

Burjuvazinin yükselmesiyle başlayan uzun *devrimci dönemin* sınıf mücadeleleri ile *tarih düşüncesi*, tek bir akım içinde gelişirler; bu düşünce yani diyalektik, var olanın anlamını aramakla yetinmez ve var olan her şeyin yok olmasının bilgisine erişir ve onun hareketi içinde her ayrılık yok olur.

76

Hegel artık dünyayı değil, dünyanın *dönüştürülmesini yorumlamak* durumundaydı. *Sadece dönüştürmeyi* yorumlayan Hegel, felsefenin *felsefi* tamamlanmasından başka bir şey değildir. O, *kendi kendini yapan* bir dünyayı anlamak ister. Bu tarihsel düşünce yine de her zaman geç kalan ve *post festum* doğrulanmayı dile getiren bilinçten başka bir şey değildir. Dolayısıyla, ayrımı sadece *düşün*ce'de aşabilmiştir. Bütün gerçekliğin anlamını tarihsel tamamlanışına bağlı hale getirmek ile aynı zamanda bu anlamı kendisini tarihin tamamlanışı şeklinde oluşturuyormuş gibi ortaya çıkarmak arasındaki paradoks, XVII. ve XVIII. yüzyıllardaki burjuva devrimleri düşünürünün, kendi felsefesinde, bu devrimlerin sonuçlarıyla *uzlaşma'*dan başka bir şey aramamış olmasından kaynaklanır. [Hegel] “Burjuva devriminin felsefesi olarak bile bu devrimin bütün sürecini değil sadece nihai sonucunu ifade etmektedir. Bu anlamda bu, devrimin değil, restorasyonun felsefesidir.” (Karl Korsch, *Hegel ve Devrim Üzerine Tezler)*. Hegel, son bir defa filozof görevini yerine getirmiş, “var olanı yüceltmiştir”; ama zaten Hegel’e göre var olan, tarihsel hareketin bütünlüğünden başka bir şey olamazdı. Düşüncenin *haricî* konumu aslında korunmuş olduğundan, bu konum ancak önceden çözülmesi gereken bir Tin tasarısıyla [1], yani ne istediyse onu yapmış olan, ne yapmışsa onu istemiş olan ve tamamlanışı şimdiki zamanla çakışan mutlak kahramanla özdeşleştirilerek gizlenebilir. Böylece, tarih düşüncesi içinde ölen felsefe, şimdi, dünyasını ancak tarihi tekrar yadsıyarak yüceltebilmektedir, çünkü söz alabilmek için her şeyi indirgediği bu bütünlüklü tarihin artık tamamlandığını ve hakikate dair kararın verilebileceği tek mahkemenin kapandığını varsaymak zorundadır.

77

Proletarya bu tarih düşüncesinin unutulmadığını kendi eylemli varoluşu ile kanıtladığında, *sonucun* yalanlanması aynı zamanda yöntemin doğrulanması anlamına gelir.

78

Tarih düşüncesi ancak pratik düşünce haline gelerek kurtulabilir; ve devrimci sınıf olarak proletaryanın pratiği, kendi dünyasının bütünlüğü üzerinde işleyen tarihsel bilinçten başka bir şey olamaz. *Devrimci* işçi

harekelinin bütün teorik akımları, Stirner ve Bakunin'den Marx'a kadar, Hegelci düşünce ile girişilen eleştirel bir çatışmadan doğmuştur.

79

Marx'ın teorisi ile Hegelci yöntemin birbirinden ayrılmama özelliği de bu teorinin devrimci özelliğinden, yani hakikatinden ayrılamaz. Bu nedenle bu ilk ilişki genelde es geçilmiş ya da yanlış anlaşılmış ve hatta aldatıcı bir şekilde Marksist bir *doktrin* haline dönüşmüş olan şeyin zayıflığı olarak gösterilmiştir. Bernstein, *Socialisme theorique et Social-democratie pratique'te* [Teorik Sosyalizm ve Pratik Sosyal Demokrasi] diyalektik yöntem ile tarihsel *taraflılık* arasındaki ilişkiyi, 1847 *Manifestosu'*nun Almanya'da eli kulağındaki proleter devrimle ilgili fazla bilimsel olmayan tahminlerini eleştirerek, mükemmel bir şekilde ortaya koyar: “Siyaset konusunda hayalperest olan herhangi birinin daha iyisini başaramayacağı kadar yanlış olan bu tarihsel kendini aldatmada, Engels kadar Marx'ın da kendisini asla tamamen kurtaramadığı Hegelci karşıtlık diyalektiğinin kalıntılarının ürününü görmeseydik, o dönemde ekonomiyi ciddi bir şekilde incelemiş olan Marx'ta bu anlaşılmaz olurdu. Bu genel karışıklık dönemlerinde, Hegel'den kurtulmak Marx için daha da hayati bir hal almıştı."

80

Burjuva devrimleri düşüncesinin "aktarım yoluyla kurtarılması" için Marx'ın gerçekleştirdiği *tersine çevirme*, nesnelleşmesi yabancılaşmasıyla özdeş olan ve tarihsel yaraları hiç iz bırakmayan ve zaman içinde kendisiyle karşılaşmaya doğru ilerleyen Hegelci Tin güzergâhının yerine kabaca üretici güçlerin materyalist gelişmesini koymak değildir. Gerçek haline gelen tarihin artık *sonu* yoktur. Marx, Hegel'in olupbiten karşısındaki *ayrı* konumunu ve herhangi bir dışsal yüce failin *seyrini* yıkmıştır. Bundan böyle teori artık sadece ne yaptığını bilmekle yükümlüdür. Buna karşılık, ekonominin hareketinin seyredilmesi, mevcut toplumun hâkim düşüncesi içinde Hegel'in döngüsel sistem arayışının *diyalektik olmayan* yanının *tersine çevrilmemiş* mirasıdır: Bu, kavram boyutunu yitirmiş ve doğrulanmak için artık Hegelciliğe ihtiyaç duymayan bir onamadır, çünkü övdüğü hareket mekanik gelişmesi gerçek anlamda her şeye hâkim olan dünya görüşsüz bir sektörden başka bir şey değildir. Marx'ın tasarısı bilinçli bir tarih tasarısıdır. Sadece iktisadi olan üretici güçlerin körü körüne

gelişmesinde ortaya çıkan nicel şey, nitel bir tarihsel uygunluk içinde dönüştürülmelidir. *Ekonomi politiğin eleştirisi*, bu *tarih öncesinin sonunun* ilk edimidir: "Bütün üretim araçları arasında en önemli üretici güç, bizzat devrimci sınıftır."

81

Marx'ın teorisini bilimsel düşünceye sıkı sıkıya bağlayan şey, toplumda gerçekten faaliyette olan güçlerin rasyonel kavranışıdır. Ancak Marx'ın teorisi temelde bilimsel düşüncenin aşılarak korunduğu bir bilimsel düşünce *ötesidir: Yasa'nın* değil, *mücadele*'nin kavranışı söz konusudur. *Alman İdeolojisi*'nde, "Biz bir tek bilim tanırız, o da tarih bilimidir" denir.

82

Tarihi bilimsel bir temelde inşa etmek isteyen burjuvazinin dönemi, kullanılabilir haldeki bu bilimin daha ziyade ekonomi ile birlikte tarihsel olarak inşa edilmesi gerektiğini es geçmiştir. Buna karşılık, tarih, *iktisat tarihi* olarak kaldığı ölçüde doğrudan doğruya iktisat bilgisine dayanır. Bilimsel gözleme dayalı bakış açısının tarihin ekonomideki payını -kendi temel bilimsel verilerini değiştiren global süreç- ne kadar ihmal ettiği, bunalımların kesin oluşma dönemlerini saptadıklarına inanan sosyalist hesapların beyhudeliği karşısında ortaya çıkmıştır; devletin sürekli müdahalesiyle bunalım eğilimlerinin etkilerini telâfi etmenin başarılmasından bu yana, aynı tür akıl yürütme, bu dengeyi kesin bir iktisadi uyum olarak görmektedir. Ekonominin üstesinden gelme tasarısı, tarihi sahiplenme tasarısı, eğer toplumun bilimini tanımak -ve özümsemek- zorundaysa, *bilimsel* olamaz. Bilimsel bilgi aracılığıyla mevcut tarihe hükmedebileceğine inanan bir harekette devrimci bakış açısı *burjuva* kalır.

83

Ütopik sosyalizm akımları, tarihsel açıdan, mevcut toplumsal örgütlenmenin eleştirisi üzerinde temellenmiş olsalar da, bilimi reddettikleri için değil, tarihi -yani hem mutlu toplum imajlarının değişmez mükemmelliğinin ötesine geçen zaman hareketini hem de halihazırdaki fiilî mücadeleyi- reddettikleri ölçüde tam anlamıyla ütopik olarak nitelendirilebilirler. Buna karşılık, ütopist düşünürler, geçmiş yüzyıllarda

hâkim olduğu şekliyle bilimsel düşüncenin tamamen etkisi altındadırlar. Bu genel rasyonel sistemin tamamlanışının peşindedirler: Kendilerini hiçbir şekilde silahsız peygamberler gibi görmemişlerdir, çünkü bilimsel kanıtın toplumsal gücüne ve hatta Saint-Simonculuk örneğinde olduğu gibi iktidarın bilimle ele geçirileceğine inanırlar. Sombart, "*kanıtlanması* gereken şeyi mücadele yoluyla ele geçirmeyi nasıl isteyebildiler?" diye sormuştu. Bununla birlikte, ütopistlerin bilimsel anlayışı, bazı toplumsal grupların mevcut durumdan çıkarları olduğu, bu durumu korumak için güçlere ve bu tür durumlara uygun yanlış bilinç biçimlerine sahip oldukları şeklindeki anlayışı içermez. Bu anlayış, sadece neyin kabul edilebileceğini değil aynı zamanda neyin araştırılabileceğini de seçen ve bu tür etkenlerin sonucu olan *toplumsal talep* tarafından geniş ölçüde yönlendirilmiş olan bilimdeki gelişmenin tarihsel gerçekliğine bile erişememiştir. *Bilimsel hakikatin sergileniş tarzının* mahkûmları olarak kalan ütopik sosyalistler, bu hakikati soyut saf imajına (oldukça eski bir toplum aşamasında dayatılmış olan bir imaj) göre kavrıyorlardı. Sorel'in de saptadığı gibi ütopistler toplum yasalarını *astronomi* modeline dayanarak keşfedeceklerini ve göstereceklerini düşünmüşlerdi. Onların hedeflediği, tarihe düşman olan uyum, tarihe en az bağımlı olan bilimi topluma uyarlama girişiminin sonucudur. Bu uyum, Newtonculuk ile aynı deneysel masumlukla öne sürülmüştür ve sürekli ortaya atılan mutlu gelecek kavramı, "onların toplum biliminde, ataletin rasyonel mekanikte oynadığı role benzer bir rol oynar" (*Materiaux pour une theorie du proletariat* -Bir Proletarya Teorisi İçin Malzemeler-).

84

Marx'ın düşüncesindeki bilimsel-determinist yön, tam da, "ideolojikleştirme" sürecinin Marx'ın yaşamı boyunca işçi hareketine kalan teorik mirasa sızdığı boşluk olmuştu. Tarih konusunun gündeme gelmesi ertelenmeye devam eder ve en üstün tarihsel bilim olan iktisat, kendisinin gelecekteki yadsınma zorunluluğunu giderek daha fazla güvence altına alır. Ama bu şekilde teorik görüş alanının dışına itilen, bu yadsımanın tek hakikati olan devrimci pratiktir. Böylece, iktisadi gelişmeyi sabırla araştırmak ve acı çekmeyi hâlâ Hegelci bir sakinlikle kabul etmek önemli hale gelir ve sonuç "iyi niyetler mezarlığı" olarak kalır. Bugün, devrimlerin bilimine göre, *bilincin her zaman çok erken geldiği* ve öğretilmesi gerektiği keşfedilmiştir. Engels, 1895'te, "tarih bizi ve bizim

gibi düşünen herkesi haksız çıkardı. Tarih, kıta üzerindeki iktisadi gelişime durumunun henüz olgunlaşmadığını açıkça göstermiştir...” diyecektir. Marx, tüm yaşamı boyunca, teorisindeki birleştirici bakış açısını korumuştur, ama teorisinin *açıklanması* hâkim düşünce *alanını* konu almış ve başta burjuva toplumunun temel bilimi olan ekonomi politiğin eleştirisi olmak üzere belli başlı disiplinlerin eleştirisi biçimi altında belirgin hale gelmiştir. “Marksizm”i oluşturan şey, daha sonraları kesin olarak kabul edilen bu bozulmadır.

85

Marx'ın teorisindeki zayıflık, doğal olarak onun dönemindeki devrimci proletarya mücadelesinin zayıflığıdır. İşçi sınıfı, sürekli devrimi 1848 Almanyası'nda başlatmamıştı; Komün yalnızlık içinde yenilgiye uğramıştı. Devrimci teori henüz kendi bütünlüklü varoluşuna erişememişti. Marx'ın, *British Museum'da*, dünyadan uzak bir İlmî çalışmayla teoriyi Savunan ve açıklayan birisi haline indirgenmesi teorinin kendisinde bir kayba neden olmuştu. Daha ileri bir aşamada proleter bilincin önünde engel haline gelecek olan şey, özellikle Marx’ın işçi sınıfının gelecekteki gelişmesi üzerine yaptığı bilimsel doğrulamalar ve bu doğrulamalara bağlı örgütsel pratiktir.

86

Proleter devrimin *bilimsel* olarak savunulmasında görülen bütün teorik yetersizlikler, hem içerik hem de açıklama biçimi olarak, *iktidarın devrimci bir şekilde ele geçirilmesi açısından* proletaryanın burjuvazi ile özdeşleştirilmesine indirgenebilir.

87

Proletarya iktidarının bilimsel meşruiyetinin kanıtlanmasını geçmişin *tekrarlanan* deneyimleri üzerinde temellendirme eğilimi *Manifesto'*dan itibaren Marx'ın tarihsel düşüncesini bulanıklaştırmıştır ve her seferinde “ya bütün toplumun devrimci bir dönüşümü ya da mücadele içindeki sınıfların müşterek bir şekilde ortadan kalkmasıyla” sonuçlanacak sınıf mücadelelerinin yol açtığı üretim tarzlarının düz bir hat izleyerek geliştiği imajını desteklemeye zorlamıştır. Ama, nasıl serf ayaklanmaları hiçbir zaman toprak sahiplerini ve Antik Çağ’daki köle

ayaklanmaları efendileri yenememişse, Marx'ın başka yerde gözlemlediği “Asya tipi üretim tarzı” da bütün sınıf çatışmalarına rağmen tarihin gözlemlenebilir gerçekliğinde kendi durağanlığını korumuştur. Düz hat izleyen şema öncelikle *burjuvazinin asla yenilgiye uğramamış tek devrimci sınıf olma* olgusunu gözden kaçırmaktadır; burjuvazi aynı zamanda, topluma el koymasının hem nedeni hem de sonucu ekonomideki gelişme olan tek sınıftır. Aynı basitleştirme Marx'ı sınıflı bir toplumun yönetilmesinde devletin iktisadi rolünü es geçmeye yöneltmiştir. Yükselen burjuvazi her ne kadar ekonomiyi devletten ayırıyormuş gibi göründüyse de bu sadece *statik bir ekonomide* eski devletin bir sınıf baskısı aracı olarak görülmesi ölçüsündeydi. Burjuvazi, özerk iktisadi gücünü, devletin zayıfladığı Ortaçağ döneminde, dengedeki güçlerin feodal parçalanması sırasında geliştirmiştir. Ama, merkantilizm ile burjuvazinin gelişmesini desteklemeye başlamış ve sonuçta “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” döneminde *burjuvazinin devleti* haline gelmiş olan modern devlet, daha sonra *iktisadi sürecin* hesaba dayalı yönetiminde merkezî bir güçle donatılmış bir halde kendini gösterecektir. Bununla birlikte Marx, *Bonapartizm* kavramı ile modern devletçi bürokrasinin aldığı biçimi, şeylerin iktisadi tarihine indirgenmeyen her türlü tarihsel yaşamı reddeden burjuvazinin “diğer sınıflarla aynı politik hiçliğe mahkûm olmayı” istediği “ulusal sermayenin emek üzerindeki iktidarının, toplumsal kölelik için örgütlenmiş bir kamusal gücün” oluşumunu, sermaye ve devletin kaynaşmasını tarif edebilmiştir. Proletaryayı *tarihsel yaşam tahtının tek talibi* olarak olumsuz anlamda tanımlayan modern gösterinin sosyo-politik temelleri daha burada atılmıştır.

88

Marx'ın teorisine gerçek anlamda uyan yegâne iki sınıf, *Kapital*'deki bütün analizlerin dönüp dolaşıp vardığı bu iki katıksız sınıf, burjuvazi ve proletarya, aynı zamanda, tamamen farklı koşullarda olmak şartıyla tarihin de yegâne iki devrimci sınıfıdır:

Burjuva devrimi gerçekleşmiştir; proletarya devrimi ise bir önceki devrimden doğmuş ama nitelik olarak ondan farklı bir tasarıdır. Burjuvazinin tarihsel rolünün *özgünlüğü* es geçildiğinde, bu proletarya tasarısının somut özgünlüğü de gizlenmiş olunur; bu tasarı kendi rengini taşımadan ve “görevlerinin sınırsızlığının bilincinde olmadan hiçbir sonuca erişemeyecektir. Burjuvazi iktidara gelmiştir çünkü o, gelişmekte

olan ekonominin sınıfıdır. Proletarya, *bilincin sınıfı* haline gelmedikçe iktidara gelemez. Üretici güçlerin olgunlaşmasının giderek artan mahrumiyetlere yol açması bile böyle bir iktidarı garanti edemez. Devlete Jakoben yöntemle el koymak proletaryanın aracı olamaz. Hiçbir *ideoloji* proletaryanın kısmi amaçlarını genel amaçlar haline getirmesine hizmet edemez, çünkü proletarya gerçekten kendisine ait olan hiçbir kısmi gerçekliği koruyamaz.

89

Her ne kadar Marx'ın, proletarya mücadelesine katılımının belirli bir döneminde, bilimsel öngörüden ekonomizm yanılsamalarına entelektüel temel oluşturacak kadar fazla beklentisi olduysa da kişisel olarak bu yanılsamalara kendini kaptırmadığı bilinir. *Kapital'i* bizzat eleştirdiği bir makaleye, Engels'in bir rakipten geliyormuş gibi basına göndereceği makaleye eşlik eden 7 Aralık 1867 tarihli meşhur mektubunda Marx kendi biliminin sınırlarını açıkça çizmiştir: “... Yazarın *öznel* eğiliminin (belki de politik konumunun ve geçmişinin dayattığı eğilimin), yani, mevcut hareketin, mevcut toplumsal sürecin nihai sonucunu görme ve başkalarına anlatma tarzının kendi gerçek analiziyle hiçbir ilişkisi yoktur.” Böylelikle Marx kendi nesnel tahlilinin “belirli bir amaca yönelik sonuçlarını” teşhir ederek ve kendisine dayatılmış olan aşırı-bilimsel seçeneklerle ilgili “belki” ironisiyle, aynı zamanda, iki durumun kaynaşmasının metodolojik anahtarını da gösterir.

90

Bilgi ve eylemin kaynaşmasını, bizzat tarihsel mücadelenin içinde gerçekleştirmek gerekir, öyle ki bu terimlerin her biri diğerinin hakikatinin güvencesi olmalıdır. Proleter sınıfın bir özne olarak oluşumu, devrimci mücadelelerin örgütlenmesi ve toplumun *devrim anında* örgütlenmesi demektir: Praksis teorisinin pratik teori haline gelerek doğrulandığı *bilincin pratik koşulları* işte bu anda var olmak zorundadır. Bununla birlikte, örgütlenmeye ilişkin bu temel sorun, işçi hareketlerinin oluştuğu dönemde, yani bu teorinin tarih düşüncesinden gelen *birleştirici* özelliğini hâlâ koruduğu (ve birleştirici bir tarihsel *pratik* geliştirmeyi özellikle görev edindiği) sırada, devrimci teorinin üzerinde en az düşündüğü sorundu. Tersine bu, burjuva devriminden ödünç alınmış devletçi ve hiyerarşik uygulama metodlarının yeniden canlanmasını kabul eden bu teori için

tutarsızlık alanıdır. Teorinin bu kendini çekmesi üzerine geliştirilmiş işçi hareketinin örgütlenme biçimleri ise, karşılık olarak birleştirici bir teorinin korunmasını, onu çeşitli uzmanlaşmış ve kısmi bilgilere bölerek engellemişlerdir. Teorinin bu ideolojik yabancılaşması, ihanet ettiği birleştirici tarih düşüncesinin pratikteki doğrulanmasını, böyle bir doğrulanma işçilerin kendiliğinden mücadelesinde ortaya çıktığında, artık kabul edemez; sadece bu doğrulanmanın ortaya çıkışını ve anısını bastırmaya yardımcı olabilir. Dahası, mücadele içinde ortaya çıkan bu tarihsel biçimler, tamamen teorinin doğru olmak için gerek duyduğu pratik ortamlardır. Bu biçimler teorinin bir gerekliliğidir ancak teorik olarak formüle edilmemişlerdir. *Sovyet,* teorinin bir buluşu değildi. Dahası Enternasyonal İşçi Birliği'nin en yüce teorik hakikati onun pratikteki varlığıydı.

91

Enternasyonal'in mücadelesinin ilk başarıları, Enternasyonal’de varlığını sürdüren egemen ideolojinin karmaşık etkilerinden kurtulmasını sağlamıştı. Ama bir süre sonra karşılaştığı yenilgi ve baskı, proleter devrimine ilişkin iki anlayış arasındaki çelişkiyi ön plana çıkarmıştır. Her iki anlayışta da işçi sınıfının bilinçli özkurtuluşu terk edilmiş olduğundan *otoriter* bir boyut vardır. Gerçi, Marksistlerle Bakuninciler arasında uzlaşmaz bir noktaya varan tartışma, hem devrimci toplumdaki iktidara hem de hareketin mevcut örgütlenmesine yönelik, ikili olarak sürmekteydi ve bir taraftan diğerine geçmek rakiplerin konumlarını değiştiriyordu. Bürokratik bir egemen sınıfın yeniden yapılanışını ve en bilgililerin ya da böyle geçinenlerin diktatörlüğünü önceden gören Bakunin, devlet iktidarının otoriter kullanımı yoluyla sınıfların ortadan kaldırılacağı yanılsamasıyla mücadele ediyordu. İşçilerin demokratik eğitimi ile bunun ayrılmaz bir parçası olan iktisadi çelişkilerin olgunlaşmasının, proleter devletin işlevini, nesnel olarak dayatılan yeni toplumsal ilişkilerin meşrulaştığı basit bir evreye indirgeyeceğini uman Marx, Bakunin ve yandaşlarını kendilerini kasıtlı olarak Enternasyonal'in üstünde tutan ve en devrimcilerin ya da kendilerini böyle adlandıranların sorumsuz diktatörlüğünü topluma dayatmak gibi deli saçması niyetleri olan entrika yanlısı bir elit otoriterliğiyle itham ediyordu. Bakunin aslında yandaşlarını şöyle bir perspektif etrafında topluyordu: “Toplumsal fırtınanın ortasında yol alan, görünmez pilotlar olan bizler, fırtınayı ortalıktaki bir iktidarla değil bütün *müttefikler in* kolektif

diktatörlüğüyle denetim altına almalıyız. Nişansız, unvansız, resmî hakkı olmayan ve iktidar göstergelerinin hiçbirine sahip olmayacağı için daha da güçlü olan bir diktatörlük.” Her biri kısmen doğru eleştiriler getiren ama tarih düşüncesinin birliğini yitirmiş olan ve kendilerini ideolojik *otoriteler* olarak kurumsallaştıran işçi devrimine ilişkin iki *ideoloji* de böylece birbirine zıt düşmüştür. Alman Sosyal Demokrasisi ve İber Anarşist Federasyonu gibi güçlü örgütlenmeler bu ideolojilerin birine ya da diğerine sadakatle hizmet etmişlerdir; ve alınan sonuç her yerde istenilenden büyük ölçüde farklı olmuştur.

92

Proleter devriminin hedefini *hemen şimdi mevcut* olarak görmek, gerçek anarşist mücadelenin hem büyüklüğü hem de zayıflığıdır (çünkü bireyci varyantlarında anarşizmin iddiaları her zaman gülünç olmuştur). Kolektivist anarşizm, modern sınıf mücadele51

lerinin tarihsel düşüncesinden sadece ulaşılan sonucu alır ve bu sonuçtaki mutlak. ısrarı, yöntemi bilinçli bir şekilde küçümsemesinin ifadesidir. Böylece anarşizmin iktisadi mücadele tercihi sadece genel grev ya da ayaklanma gününde iktisadi alana indirilecek tek bir hamleyle kesin bir sonuca ulaşılabileceği yanılsamasına bağlı olarak ileri sürülürken, *politik mücadele* eleştirisi soyut kalmıştır. Anarşistlerin *gerçekleştirilecek bir idealleri vardır.* Anarşizm, devletin ve sınıfların, yani ayrılmış ideolojinin toplumsal koşullarının *sadece ideolojik* yadsınmasıdır. Bu, her şeyi eşitleyen ve tarihsel kötülük düşüncesini dışlayan *katıksız özgürlük ideolojisi*'dir. Bütün kısmi istekleri kaynaştıran bu bakış açısı, anarşizme, var olan koşulları, ayrıcalıklı bir eleştirel uzmanlaşma adına değil, yaşamın tamamı adına reddetmeyi temsil etme onurunu vermiştir; ama fiilen gerçekleşmeden önce bireysel isteğe göre mutlak olarak kabul edilen bu kaynaşma, anarşizmi son derece bariz bir tutarsızlığa mahkûm etmiştir. Anarşizm her mücadelede aynı basit genel sonucu tekrarlamak ve yeniden ortaya koymak zorundadır, çünkü bu ilk sonuç başlangıçtan beri hareketin vardığı bütünlüklü sonuç ile özdeşleşmiştir. Böylece Bakunin, 1873'te Jura Federasyonu'ndan ayrılırken şunları yazabilmişti: “Son dokuz yılda Enternasyonal'in bağrında dünyayı kurtarmak için gerekenden daha fazla düşünce geliştirilmiştir, keşke düşünceler tek başına dünyayı kurtarmaya yetebilseydi, ben kim olursa olsun yeni bir düşünce ileri sürecek olana hodri meydan diyorum. Devir düşünce devri değil, olguların ve eylemlerin

devridir.” Şüphesiz bu anlayış tarihsel proletarya düşüncesinin bir unsurunu, düşüncelerin pratiğe dökülmesi gerektiği yolundaki kesinliği korur, ancak bu pratiğe geçmenin uygun biçimlerinin zaten var olduğunu ve asla değişmeyeceğini varsayarak tarih alanını terk eder.

93

İdeolojik inançlarıyla işçi hareketinin tamamından açıkça ayrılan anarşistler, bu yetki ayrımını kendi aralarında da yeniden üreteceklerdir; propagandistlerin ve ideoloji savunucularının, yani genel kural olarak entelektüel etkinlikleri esas olarak bazı kesin doğruların tekrarından oluştukça daha da sıradanlaşan uzmanların bütün anarşist örgütler üzerinde gayri resmî bir hâkimiyet kurmaları için uygun bir ortam sağlanır. Oybirliğiyle alınan karara duyulan ideolojik saygı, daha ziyade, *özgürlük uzmanlarının* bizzat örgüt içindeki kontrol dışı otoritesini kolaylaştırmıştır; ve devrimci anarşizm özgürleşmiş halktan aynı yollarla elde edilmiş aynı tarz oybirliğini bekler. Dahası, Ispanya'daki, yerel düzeyle sınırlı kalmış ve bozguna uğramış çok sayıdaki anarşist ayaklanma örneğinin de gösterdiği gibi, mevcut mücadelede mevzilenmiş bir azınlıkla özgür bireylerden oluşan toplum arasındaki koşulların zıtlığını hesaba katmayı reddetmek, ortak karar alma anında anarşistler arasında sürekli ayrılık çıkmasını beslemiştir.

94

Anında gerçekleşerek ideolojiye ve ideolojiden türeyen pratik örgütlenme modeline doğruluk kazandıracak olan bir devrimin pek yakında gerçekleşeceği yanılsaması otantik anarşizmde az çok açıkça sürmüştür. 1936 yılında anarşizm gerçekten toplumsal bir devrime, tüm zamanların en gelişmiş proletarya iktidarı modeline önderlik etmiştir. Bu bağlamda, bir yandan genel ayaklanma işaretinin ordunun *muhtıra*'sı tarafından dayatılmış olduğunu belirtmek gerekir. Diğer yandan ise, enternasyonal proleter hareketin geriye kalanı zaten yenilgiye uğramışken dışardan kuvvetli destek alan ve ülkenin yarısına hükmeden Franko iktidarının varlığı nedeniyle ve burjuva güçlerin veya diğer devletçi işçi partilerinin Cumhuriyetçiler safındaki kalıntıları nedeniyle bu devrim daha ilk günlerden itibaren eksik kaldıkça örgütlü anarşist hareket devrimin yarım kalmış zaferlerini yaygınlaştırma ve hatta bunları savunma konusunda bile yetersizlik göstermiştir. Anarşist hareketin tanınmış liderleri, iç savaşı kaybetmek için

devrimi mahveden burjuva devletin bakanları ve rehineleri haline gelmişlerdi.

95

II.Enternasyonal'in “ortodoks marksizmi” sosyalist devrimin bilimsel ideolojisidir: Tüm hakikatini ekonomideki nesnel süreçlerle ve bu zorunluluğun örgüt tarafından eğitilen işçi sınıfınca tanınmasında sağlanan ilerleme ile özdeşleştirir. Bu ideoloji, ütopik sosyalizmin özelliği olan pedagojik kanıtlamaya duyulan güveni yeniden keşfeder, ama onu tarihin akışına yapılan *seyirlik* bir gönderme ile birleştirir. Bununla birlikte, böyle bir tutum ütopist eleştiride (en fazla Fourier tarafından geliştirilen eleştiride) mevcut olan durağan bütünlük imajını kaybettiği gibi, Hegelci bütünlüklü tarih boyutunu da kaybetmiştir. Hilferding'in, sosyalizmin zorunluluğunu tanımanın “benimsenecek pratik tutuma dair hiçbir bilgi” vermediğini, “çünkü bir zorunluluğu tanımakla bu zorunluluğun hizmetine girmenin başka başka şeyler olduğunu” (*Finans Kapital)* belirttiği saçmalıkları, etik seçenekleri simetrik olarak yeniden ortaya atmaktan başka bir şey yapmayan bu bilimsel tutumdan kaynaklanmıştır. Marx ve devrimci proletarya için birleştirici tarih düşüncesinin *benimsenecek pratik tutumdan hiçbir şekilde farklı olmadığını* görmezlikten gelenler, anında benimsedikleri pratiğin de normal olarak kurbanları oldular.

96

Sosyal demokrat örgütlenme ideolojisi, bu örgütlenmeyi işçi sınıfını eğiten *profesörlerin* iktidarına bırakıyordu ve benimsenen örgütlenme biçimi bu edilgen çıraklığa en uygun düşen biçimdi. II. Enternasyonal sosyalistleri politik ve iktisadi mücadelelerde kuşkusuz somut olarak yer alıyorlardı, ancak bu tamamen *eleştirel olmayan* bir katılımdı. Bu katılım açıkça *reformist* bir pratiğe uygun olarak *devrimci yanılsama* adına sürdürülmekteydi. Böylece devrimci ideoloji bizzat bu ideolojiyi taşıyanların başarısı tarafından parçalandı. Hareketteki vekillerle gazetecilerin ayrılması, harekete önceden kazandırılmış olan burjuva entelektüelleri burjuva yaşam biçimine doğru çekiyordu. Hatta sanayi işçilerinin mücadeleleri sırasında kazanılan kişiler ve zaten işçi olanlar bile sendikal bürokrasi tarafından emeğini makûl bir fiyat karşılığında meta olarak satan işgücü simsarları haline getirilmişlerdi. Bu reformist etkinliklerin hâlâ devrimci bir şeyler ta şıyormuş gibi gösterilebilmesi için,

yasal ajitasyonlarına politik olarak müsamaha gösteren kapitalizmin bu reformizmi ekonomik anlamda tam zamanında *desteklemekte* yetersiz kalması gerekliydi. Bilimlerinin güvencesi altında olsa da tarih tarafından her an yalanlanan bir uzlaşmazlıktı bu.

97

Politik ideolojiden en uzak ve burjuva bilimin yöntembilimine açıkça en bağlı sosyal demokrat olan Bernstein bu çelişkinin gerçekliğini ortaya koymak dürüstlüğünü göstermiş, devrimci ideolojiden vazgeçen İngiliz işçilerinin reformist eylemi de bunu ortaya koymuştur. Ancak bu çelişki tarihsel gelişmenin içinde karşı düşünceye gerek olmadan kanıtlanmıştır. Bernstein, diğer hususlarda yanılsamalara düşmesine rağmen, kapitalist üretimde görülecek bir bunalımın, devrimi sadece böyle bir kanlı meşrulukla devralmak isteyen sosyalistleri olağanüstü zorlayacağını yad sımıştır. Birinci Dünya Savaşı'yla ortaya çıkan derin toplumsal çalkantı dönemi bilinçlenmeye uygun olsa da, Sosyal Demokrat hiyerarşinin Alman işçilerini devrimci bir şekilde eğitmediğini, onları asla teorisyen haline getirmediğini iki kere ispatlamıştır: İlk olarak, partinin büyük çoğunluğunun emperyalist savaşa katılmasıyla ve ardından da bozgun sırasında Spartakist devrimciler ortadan kaldırıldığında. Eski işçi Ebert, devrimden “günah gibi” nefret ettiğini itiraf ettiğine göre hâlâ günaha inanıyordu. Aynı lider, kısa süre sonra Rus proletaryasının karşısına mutlak düşmanı olarak çıkacak *sosyalist temsilin* habercisi olarak belirdi ve bu yeni yabancılaşmanın doğru programını formüle etti: “Sosyalizm çok çalışmak demektir.”

98

Lenin, Marksist bir düşünür olarak “ortodoks Marksizmin” *devrimci ideolojisini*, II. Enternasyonal'in bu Marksizme karşılık sürdürdüğü reformist pratiğe elverişsiz olan Rusya koşullarına uygulamış *sadık* ve tutarlı bir *Kautskyciden* başka bir şey değildi. "Profesyonel devrimciler" haline gelmiş entelektüellere boyun eğen disiplinli bir yeraltı partisi aracılığıyla hareket eden proletaryanın *dışardan* yönetilmesi, Rusya'da, kapitalist toplumun hiçbir yönetici mesleği ile uyuşmak (çarlığın politik rejimi, temeli burjuva iktidarının ileri bir aşaması olan böyle bir açılım sunmaktan zaten acizdi) islemeyen bir meslek haline gelir. Bu durumda

proletaryanın yönetimi, toplumu *mutlak anlamda yönetme mesleği* haline gelir.

99

Savaşla ve uluslararası Sosyal Demokrasinin savaş karşısında çökmesiyle birlikle bolşeviklerin otoriter ideolojik radikalizmi dünya çapında yaygınlaşır. İşçi hareketinin demokratik yanılsamalarının kanlı bir şekilde sona ermesi bütün dünyayı bir Rusya haline getirmişti ve bu bunalım döneminde ortaya çıkan ilk devrimci kopuşa hükmeden bolşevizm, bütün ülkelerin proleterlerine, yönetici sınıfla "Rusça konuşmak" için kendi hiyerarşik ve ideolojik modelini sunmuştur. Lenin II. Enternasyonal'in Marksizmini, devrimci bir *ideoloji* olduğu için değil, bundan vazgeçtiği için eleştirmiştir.

100

Bolşevizmin Rusya'da *kendisi için* zafere ulaştığı ve Sosyal Demokrasinin *eski dünya için* muzaffer bir şekilde savaştığı aynı tarihsel dönem, modern gösterinin hâkimiyetinin merkezinde cereyan eden bir olaylar düzeninin doğumunun tamamlandığına işaret eder: *İşçi sınıfının temsili* kendisini radikal bir şekilde sınıfının karşısına koymuştur.

101

Rosa Luxemburg, 21 Aralık 1918 tarihli *Rote Fahne* 'de, "bundan önceki bütün devrimlerde savaşçılar açıkça karşı karşıya geliyorlardı: Sınıfın karşısında sınıf, programın karşısında program.

Şimdiki devrimde eski düzeni koruyan gruplar, yönetici sınıfların alâmeti altında değil, bir "sosyal demokrat parti"nin bayrağı altında ortaya çıkıyorlar. Eğer devrimin temel sorunu 'ya kapitalizm, ya sosyalizm' olarak açıkça ve dürüstçe ortaya konulsaydı bugün büyük proletarya kitlesinde hiçbir şüphe ya da tereddüt ihtimali olmazdı," diye yazmıştı. Böylece, Alman proletaryasının radikal akımı, yıkıma uğramadan birkaç gün önce, önceki bütün sürecin (bu sürece işçi sınıfının temsilinin büyük ölçüde katkısı olmuştur) yarattığı yeni koşulların sırrını keşfetmişti: Mevcut düzenin savunmasına yönelik gösterisel örgütlenme ve hiçbir "temel sorun"un "açıkça ve dürüstçe" ortaya konulamayacağı görünüşlerin

toplumsal egemenliği. Proletaryanın devrimci temsili, bu aşamada, toplumdaki genel bozulmanın hem birincil etkeni hem de temel sonucuydu.

102

Rusya'nın geriliğinden ve ileri ülkelerdeki işçi hareketinin devrimci mücadeleyi terk etmesinden doğmuş olan bolşevik tipteki proletarya örgütlenmesi, bu örgütlenme biçiminin bilinçsiz bir şekilde özünde taşıdığı ve karşı-devrimci yön değişikliğine yönelten bütün koşulları da Rusya'nın geriliğinde bulacaktı; ve Avrupa işçi hareketi kitlesinin 1918-1920 döneminin *Hic Rhodus, hic salta'sı* karşısında tekrarlanan gerilemesi, radikal azınlığın şiddetle çökmesini içeren bu gerileme, sürecin eksiksiz gelişmesini kolaylaştırmış ve bu sahte sonucun kendini dünyaya tek proleter çözüm gibi sunmasını sağlamıştır. İşçi iktidarının savunulmasının ve temsilinin devlet tekelinde tutulması, Bolşevik Partisi'nin doğruladığı gibi, Bolşevik Parti'yi *geçmişten farklı kılmamıştır:* Esas olarak önceki mülkiyet biçimlerini ortadan kaldıran *proletaryanın sahiplerinin partisi.*

103

Rus sosyal demokrasisinin çeşitli eğilimlerinin yirmi yıl süren sonuçsuz teorik tartışmalar sırasında göz önünde bulundurduğu çarlığın [1] tasfiyesinin bütün koşullan -burjuvazinin zayıflığı, köylü çoğunluğun nüfuzu, belirli bölgelerde yoğunlaşmış ve mücadeleci ancak ülkede son derece azınlık olan bir proletaryanın belirleyici rolü- nihayet pratikte, varsayımlarda yer almayan bir veri sayesinde çözümünü göstermiştir: Proletaryayı yöneten devrimci bürokrasi devlet iktidarını ele geçirerek toplumu yeni bir sınıfın hâkimiyetine sokmuştur. Tam anlamıyla burjuva olan bir devrim olanaksızdı; “işçilerin ve köylülerin demokratik diktatörlüğü” anlamsızdı; Sovyetlerin proleter iktidarı, hem toprak sahibi köylüler sınıfına hem ulusal ve uluslararası Beyaz gericiliğe karşı hem de devletin, ekonominin, ifadenin ve kısa bir süre sonra da düşüncenin mutlak efendilerinin işçi partisi biçiminde dışlaşmış ve yabancılaşmış temsilcilerine karşı ayakta duramazdı. 1917 Nisanında Lenin’in de fiilen benimsediği Troçki ve Parvus'un sürekli devrim teorisi, burjuvazinin toplumsal gelişme açısından geri kaldığı ülkeler için doğru olacaktır, ancak bu teori bürokrasinin sınıf iktidarı denen bu bilinmeyen faktörün devreye girmesiyle doğruluk kazanacaktır. Bolşevik yöneticiler arasındaki sayısız tartışmalar sırasında,

diktatörlüğün, ideolojinin yüksek temsilcilerinin elinde yoğunlaşmasının en sadık savunucusu Lenin'di. Lenin, mutlak azınlık iktidarının geçmiş tercihlerindeki çözümü destekleyerek hasımları karşısında her zaman haklı çıkıyordu: *Devlet aracılığıyla* köylülerden esirgenen demokrasi işçilere de verilmemeliydi; bu durum demokrasinin komünist sendika yöneticilerinden, bütün partiden ve nihayet hiyerarşik partinin zirvesinden de esirgenmesine yol açmıştı. Kronstad Sovyetinin silahla yenilgiye uğratıldığı ve iftirayla hasıraltı edildiği sırada yapılan X. Kongre'de, Lenin'in, "İşçi Muhalefeti"nde örgütlenmiş solcu bürokratlara karşı açıkladığı şu sonuç Stalin tarafından dünyayı tam anlamıyla bölme noktasına vardıracak şekilde en uç yoruma tabi tutulacaktır: "Nerede olursa olsun silahla, muhalefetle değil... Artık muhalefetten bıktık."

104

Bir *devlet kapitalizminin* tek sahibi olarak kalan bürokrasi ilk olarak, Kronstad'tan sonra, "yeni iktisadi politika" sırasında köylülükle yaptığı geçici ittifakla ülke içindeki iktidarını sağlamlaştırmış, dışarda ise III. Enternasyonal'in bürokratik partilerine kaydolmuş işçileri Rus diplomasisinin destek gücü olarak kullanmak ve böylece bütün devrimci hareketi sabote ederek ve uluslararası politikada yardımına muhtaç olduğu burjuva hükümetleri (1925-1927 Çin'inde Kuo-Min-Tang iktidarı, İspanya ve Fransa'da Halk Cephesi, v.s.) destekleyerek kendini sağlama almıştır. Ama bürokratik toplum, tarihin en zorba ilkel kapitalist birikimini gerçekleştirmek için köylülere uygulanan terörle tamama ermek zorundaydı. Stalin döneminin bu sanayileşmesi, bürokrasinin son gerçeğini ortaya çıkarır: Bu sanayileşme ekonomi iktidarının devamı ve meta-emeği sürdüren pazar toplumunun özünün korunmasıdır. Bu, toplumu, kendisi için gerekli sınıf hâkimiyetini çıkarları doğrultusunda yeniden yaratma raddesine kadar egemenliği altına atan bağımsız ekonominin kanıtıdır: burjuvazi öylesine özerk bir güç yaratmıştır ki özerkliği sürdükçe bir burjuvazi olmadan da varlığını sürdürebilecektir. Totaliter bürokrasi, Bruno Rizzi'nin kastettiği anlamıyla "tarihin mülk sahibi son sınıfı" değil, sadece pazar ekonomisi için *ikâme bir egemen sınıftır.* Çökmekte otan kapitalist özel mülkiyetin yerine geçen şey sadeleştirilmiş, daha az çeşitli, bürokratik sınıfın ortak mülkiyeti olarak *yoğunlaştırılmış* bir alt üründür. Bu azgelişmiş egemen sınıf biçimi, iktisadi azgelişmişliğin de ifadesidir; ve bu gelişmedeki gecikmeyi dünyanın bazı bölgelerinde yakalamaktan başka

perspektifi yoktur. Egemen sınıfın bu ilave baskısına hiyerarşik-devletçi kadroyu sağlayan, burjuva ayrılık modeline göre örgütlenmiş otan işçi partisiydi. Anton Ciliga, Stalin'in cezaevlerinden birinde iken “örgütlenmeyle ilgili teknik sorunlar toplumsal sorunlar haline gelmiştir,” diye belirtiyordu (*Lenin ve Devrim).*

105

Leninizmin en büyük iradeci çabayı gösterdiği devrimci ideoloji, yani *ayrı olanın bağıntılı olması*, bu bağıntıyı reddeden bir gerçekliği destekleyerek, Stalinizm ile birlikte *bağıntısızlık içindeki kendi hakikatine geri dönecektir.* Bu noktada, ideoloji artık bir silah değil, amaçtır. Artık karşı çıkılmayan yalan çılgınlık haline gelir. Gerçeklik ve amaç totaliter ideolojinin ilanıyla yok olurlar: Söylenen her şey zaten ortada olandan ibarettir. Bu, dünya çapındaki gösterinin gelişmesinde temel bir rol oynayan gösterinin yerel ilkelliğidir. Burada maddileşen ideoloji, bolluk aşamasına ulaşan kapitalizm gibi dünyayı iktisadi olarak değiştirmemiştir; sadece *algı* polisiye yöntemlerle değiştirilmiştir.

106

İktidardaki totaliter-ideolojik sınıf, altüst olmuş bir dünyanın iktidarıdır: Güçlendikçe varlığını inkâr eder ve gücü her şeyden önce var olmadığını doğrulamasına yarar. O, sadece bu konuda alçakgönüllüdür, çünkü resmen var olmaması aynı zamanda şaşmaz yönetimine borçlu olunan tarihsel gelişmenin *nec plus ultra'*sına da denk düşmelidir. Her yere yayılmış olan bürokrasi, bilinç için *görülmez sınıf* olmalıdır; sonuçta bütün toplumsal yaşam çığrından çıkar. Mutlak yalanın toplumsal örgütlenmesi bu temel çelişkiden kaynaklanır.

107

Stalinizm bizzat bürokratik sınıf içindeki terörün hükümranlığıdır. Bu sınıfın iktidar temelini oluşturan terörizm bu sınıfı da kırıp geçirmek zorundaydı zira üyelerine verebileceği hiçbir hukuksal güvence, mülkiyet sahibi sınıf olarak kabul edilmiş hiçbir statü yoktu. Gerçek mülkiyeti gizliydi ve sadece yanlış bilincin sayesinde mülkiyet sahibi haline gelmişti. Yanlış bilincin mutlak iktidarı sadece, bütün doğru motiflerin kaybolduğu mutlak terör yoluyla sürdürülür. İktidardaki bürokratik sınıfın üyeleri

sadece temel bir yalana ortak olmak suretiyle toplum üzerinde kolektif bir mülkiyet hakkına sahip olurlar: Sosyalist bir toplumu yöneten proletarya rolünü oynamaları ve ideolojik sadakatsizlik metninin sadık oyuncuları olmaları gereklidir. Ama bu aldatıcı varlığa fiilî katılım bizzat gerçeğe uygun bir katılım olarak tanınmayı gerektirir. İktidar hakkını bireysel olarak sürdürebilecek bürokrat yoktur, çünkü sosyalist bir proleter olduğunu kanıtlamak bir bürokrat gibi davranmamayı gerektirir; ve bir bürokrat olduğunu kanıtlamak da olanaksızdır çünkü bürokrasinin resmî hakikati var olmamasıdır. Böylece her bürokrat, *yok etmediği bütün bürokratların* “sosyalist iktidarı”na kolektif bir şekilde katılımı tanıyan ideolojinin sağladığı *temel bir güvenceye* mutlak olarak bağlıdır. Her ne kadar bürokratlar birlikte oldukları zaman her şeye karar veriyorlarsa da, kendi sınıflarının birliği ancak terörist iktidarlarının tek bir kişide toplanmasıyla sağlanabilir. *İktidardaki* yalanın tek pratik hakikati bu kişide toplanır: sürekli düzeltilen sınırının tartışmasız sürekliliği. Kimin neticede mülk sahibi bürokrat olduğuna; yani kimin “iktidardaki proleter” ya da “Mikado veya Wall Street'in emrindeki hain” olarak adlandırılması gerektiğine kesin kararı Stalin verir. Bürokratik atomlar sahip oldukları hakların ortak ruhunu ancak Stalin'in kişiliğinde bulurlar. Stalin, bu şekilde kendisini, daha yüce bir ruhun var olmadığının bilincinde olan mutlak kişi olarak gören bir dünya egemenidir. “Dünya egemeni, ona ters düşen kullarının Ben'ine karşı uyguladığı yok edici şiddette kendinin ne olduğunun -evrensel nüfuz gücünün- somut bir şekilde bilincindedir.” Bir yandan tahakküm alanını belirleyen bir güç iken diğer yandan da *“bu alanı yıkıma uğratan güç’tür.*

** (Lat.) En üst sınır, (ç.n.)*

108

Mutlak iktidara sahip olarak mutlaklaşmış ideoloji kısmi bir bilgiden totaliter bir yalana dönüştüğünde, tarih düşüncesi öylesine mükemmel bir şekilde yok edilir ki tarihin kendisi en ampirik bilgi düzeyinde bile artık var olamaz. Totaliter bürokratik toplum sürekli bir şimdiki zamanda yaşar; olupbiten her şey bu toplum için sadece polisinin ulaşabileceği bir alan olarak var olur. Napolyon'un daha önce formüle etmiş olduğu “anıların enerjisini monarşiyle yönetme” projesi tam anlamıyla somutlaşmasını, geçmişin sadece anlamlar açısından değil, olaylar açısından da sürekli manipüle edilmesinde bulmuştur. Ama her türlü tarihsel gerçeklikten

sıyrılmanın bedeli kapitalizmin *tarihsel* toplumu için kaçınılmaz olan rasyonel referansın yitirilmesi olmuştur. Çıldırmış ideolojinin bilimsel uygulamasının Rus ekonomisinde nelere mal olabildiği sadece Lysenko'nun yalanlarıyle bile görülür. Sanayileşmiş bir toplumu yöneten totaliter bürokrasinin bu çelişkisi, yani rasyonel olana duyduğu ihtiyaç ile rasyonel olanı reddetmesi, aynı zamanda normal kapitalist gelişme açısından da onun temel zayıflıklarından birini oluşturur. Bürokrasi nasıl tarım sorununu kapitalizm gibi halledemezse, aynı şekilde gerçekdışılık ve genelleşmiş yalancılık temelinde otoriter olarak planlanmış olan sanayi üretiminde de sonuçta kapitalizmden geri kalır.

109

İki dünya savaşı arasındaki dönemde devrimci işçi hareketi, örgütlenme modelini Rusya'da denenmiş totaliter partiden alan faşist totalitarizm ile Stalinist bürokrasinin ortak marifeti sonucu yok edilmiştir. Faşizm, bunalımın ve proletaryanın yol açtığı yıkımın tehdit ettiği burjuva ekonomisinin kendini aşırı bir şekilde savunmasıydı; sayesinde kapitalist toplumun kendini kurtardığı ve devleti, yönetimine yoğun bir şekilde müdahale ettirerek acil bir rasyonalizasyon sağladığı bir *sıkıyönetimdi.* Ama böyle bir rasyonalizasyon, yöntemlerinin aşırı irrasyonelliği altında ezilmiştir. Her ne kadar faşizm, küçük burjuvaziyi ve bunalım sonucunda sapıtmış ya da sosyalist devrimin yetersizliğiyle hayal kırıklığına uğramış işsizleri birleştirerek tutucu hale gelen burjuva ideolojisinin temel prensiplerinin (aile, mülkiyet, ahlâki düzen, ulus) savunmasını yapmaya kendini adamış olsa da, bizzat kendisi ideolojik bir kökene sahip değildir. Kendisini olduğu gibi gösterir: Arkaik sahte-değerlerle (ırk, kan, lider) tanımlanmış bir cemaate mensup olmayı gerektiren *mit*'in şiddetli bir dirilişidir. Faşizm *teknik açıdan donanımlı arkaizmdir.* Onun mitinin parçalanmış *ersatz'* ı[2] en modern şartlandırma ve yanıltma yöntemlerinin gösteri bağlamında yeniden canlandırılmasıdır. Böylece faşizm modern gösterinin oluşumundaki etkenlerden biri olur ve eski işçi hareketinin yok edilmesindeki rolü onu mevcut toplumun kurucu güçlerinden biri haline getirir; ama faşizm kapitalist düzeni korumanın *en pahalı* yolu olduğu için sahneyi, genellikle kapitalist devletlerin oynadığı başrollere terk etmek zorunda kalır ve bu düzenin daha güçlü ve daha rasyonel biçimleri tarafından dışlanır.

110

Rus bürokrasisi, ekonomi üzerindeki egemenliğini engelleyen burjuva mülkiyetinin kalıntılarından nihayet kendini kurtarmayı, ekonomiyi kendi kullanımı için geliştirmeyi ve ülke dışındaki büyük güçler arasında tanınmayı başardığında sakin bir şekilde kendi dünyasının tadını çıkarmak ve kendi üstünde etki gösteren keyfi unsurları bastırmak ister: Kökenindeki Stalinizmi ihbar eder. Ama böyle bir ihbar da Stalinisttir, keyfi ve anlaşılmazdır, sürekli olarak düzeltilir, çünkü *kökenindeki ideolojik yalan asla ortaya konamaz.* Böylece bürokrasi ne kültürel anlamda ne de politik anlamda özgürleşebilir, çünkü bir sınıf olarak varoluşu bütün ağırlığıyla onun tek mülkiyet unvanı olan ideolojik tekeline bağlıdır. İdeoloji hiç kuşkusuz olumlu olarak onaylanma ihtirasını yitirmiştir, ancak ondaki ayrım gözetmeyen bayağılık hâlâ en ufak rekabeti bile yasaklayan, düşüncenin tamamını tutsak eden baskıcı işlevi sürdürür. Böylece bürokrasi artık hiç kimsenin inanmadığı bir ideolojiye bağlı olur. Daha önce terörist olan şey gülünç hale gelmiştir, ama bu gülünçlük bile ancak kurtulmak istediği terörizmi arka planda korumak suretiyle sürebilir. Böylece bürokrasi, tam kapitalizmin alanı üzerindeki üstünlüğünü göstermek istediği sırada kapitalizmin *fakir bir akrabası* olduğunu itiraf eder. Nasıl ki bürokrasinin fiilî tarihi hukukuyla çelişki içindeyse ve kabaca sürdürdüğü cahillik bilimsel iddialarıyla çelişiyorsa, meta üretiminin bolluğu alanında burjuvazinin rakibi olma tasarısı da bu bolluk *içkin ideolojisini* kendi içinde taşıdığından ve genellikle gösterisel yanlış tercihler konusunda sınırsız bir özgürlüğü, bürokratik ideoloji ile uyuşmayan bir sahte-özgürlüğü kapsadığından engellenir.

111

Gelişmenin bu evresinde, bürokrasinin ideolojik mülkiyet unvanı uluslararası düzeyde zaten çökmektedir. Tamamıyla uluslararası bir model olarak ulusal düzeyde kurulmuş olan iktidar, aldatıcı bütünlüğünü artık her türlü ulusal sınırın ötesinde sürdürme iddiasında bulunamayacağını kabul etmek zorundadır. “Sosyalizm”

lerine tek bir ülkenin dışında ulaşmayı başaran ve çıkarları çatışan bürokrasilerin eşitsiz iktisadi gelişmesi, Rus yalanı ile Çin yalanı arasında alenî ve toplu bir yüzleşmeye yol açmıştır. Bu noktadan itibaren, iktidardaki her bürokrasi ya da bazı ulusal işçi sınıflarına Stalinist dönemden kalan

iktidar adayı her totaliter parti kendi yolunu izlemek zorunda kalır. Bürokratik aldatmaca iktidarının küresel çözülüşünün, “çelik işçilerinden oluşan bir hükümet” talebiyle bürokratlara karşı çıkan Doğu Berlin işçi ayaklanması ile dünya önünde kendini göstermeye başlayan ve bir defasında Macaristan işçi konseyleri iktidarına kadar yol almış olan iç yadsıma gösterileriyle daha da şiddetlenmesi son tahlilde kapitalist toplumun güncel gelişmesi için en elverişsiz etkendir. Burjuvazi, var olan düzenle ilgili tüm yadsımaları yanılsamalı bir şekilde birleştirerek kendisini nesnel olarak destekleyen hasmını yitirmek üzeredir. Bu gösterisel işbölümü, neticede sahte-devrimci rol de kendi içinde bölündüğü zaman sona erer. İşçi hareketinin çözülüşündeki gösteri unsuru da çözülecektir.

112

Leninist yanılsamanın günümüzde çeşitli Troçkist eğilimler dışında hiçbir temeli yoktur; bu eğilimlerde, proleter tasarının ideolojinin hiyerarşik örgütlenmesiyle özdeşleşmesi bütün sonuçlarından elde edilen deneyime rağmen sarsılmaz bir şekilde varlığını sürdürür. Troçkizmi, mevcut toplumun devrimci eleştirisinden ayıran mesafe, onun gerçek bir mücadelede kullanılmış oldukları sırada da zaten yanlış olan konumlara yönelik saygılı tutumunu korumasına izin verir. Troçki, 1927 yılına kadar yüksek bürokrasiyle tamamen dayanışma içinde kalmıştır; bu bürokrasiyi ülke dışında gerçekten bolşevik bir etkinlik yapar hale getirmek üzere ele geçirmeye çalışmıştır (o dönemde, Lenin'in meşhur “vasiyetini” saklamak için, bu belgeyi ortaya çıkaran yandaşı Max Eastman'ı iftira yoluyla eleştirecek kadar ileri gittiği bilinir). Troçki temel bakış açısı nedeniyle mahkûm edilmişti, çünkü bürokrasi sonuç itibariyle ülke içinde kendini karşı-devrimci sınıf olarak kabul ettiği anda, *içerde olduğu gibi* ülke dışında da, devrim adına fiilen karşı-devrimci olmayı seçmek zorundadır. Troçki'nin daha sonraları IV. Enternasyonal için verdiği mücadele de aynı tutarsızlığı taşır. Troçki tüm yaşamı boyunca, bürokrasiyi ayrı bir sınıf iktidarı olarak tanımayı reddetti, çünkü ikinci Rus devrimi sırasında bizzat kendisi bolşevik örgütlenme biçiminin kayıtsız şartsız savunucusu haline gelmişti. Lukâcs, 1923 yılında, proleterlerin kendi örgütlerinde gelişen olaylara artık “*seyirci*” kalmadığı, tam tersine onları bilinçli bir şekilde seçtiği ve yaşadığı bir örgütlenme biçiminin, teori ve pratik arasında nihayet bulunan dolayım olduğunu gösterdiğinde Bolşevik Partisi’nin *sahip olmadığı* her şeyi, onun gerçek faziletleri olarak

tanımlamıştı. Lukâcs, kapsamlı teorik çalışmalarının yanı sıra, hâlâ, proleter hareketin en bayağı şekilde dışında olan iktidar adına konuşan, bütün kişiliğiyle, *adeta kendi iktidarıymış gibi* bu iktidarda yer aldığına inanan ve insanları buna inandıran bir ideologdu. Olayların gelişmesi bu iktidarın kendi uşaklarını nasıl inkâr ettiğini ve ortadan kaldırdığını gösterirken, kendini durmadan yadsıyan Lukâcs, özdeşleştiği şeyi karikatürvari bir açıklıkla göstermişti: *Tarih ve Sınıf Bilinci'nde* savunduğu şeylerin ve kendinin *aksiyle* özdeşleşmişti. Lukâcs, bu yüzyılın bütün entelektüellerini yargılayan temel kuralı en iyi doğrulayan kişidir: Onların *saygı duydukları* şey, kendi *aşağılık* gerçekliklerinin tam ölçüsüdür. Bununla birlikte, “bir siyasi partinin, üyelerinin felsefeleriyle parti programı arasında çelişkiler olup olmadığını görmek amacıyla inceleme yapamayacağını” varsayan Lenin, kendi etkinliğiyle ilgili bu tür yanılsamaları hemen hemen hiç teşvik etmemişti. Lukâcs'ın, düşsel portresini zamansız bir şekilde sunmuş olduğu gerçek parti, sadece belirli ve kısmi bir görev için uygundu: Devlet iktidarını ele geçirmek.

113

Bugünkü Troçkizmin içine düştüğü neo-leninist yanılsama, bürokratik olduğu kadar burjuva da olan modern kapitalist toplumun gerçekliği tarafından sürekli yalanlandığı için, devletçi ve bürokratik sosyalizmin herhangi bir değişkeninin yarattığı yanılsamanın yerel yönetici sınıflar tarafından, *iktisadi gelişmenin basit ideolojisi* olarak bilinçli bir şekilde yönlendirildiği biçimsel olarak bağımsız “azgelişmiş ülkelerde” ayrıcalıklı bir uygulama alanını doğal olarak bulur. Bu sınıfların karma yapısı burjuva-bürokrat tayf üzerindeki yerlerine az veya çok net bir şekilde bağlıdır. Mevcut kapitalist iktidarın bu iki kutbu arasında uluslararası düzeyde sürdürdükleri oyunları ve de ideolojik uzlaşmaları (özellikle İslamcılıkla) toplumsal temellerinin karma gerçekliğini ifade ederek ideolojik sosyalizmin bu son yan ürününden polis dışındaki her türlü ciddi şeyi çekip alır. Ulusal mücadelenin ve köylü isyanının kadrosu oluşturularak bir bürokrasi kurulur: Bu noktadan itibaren bürokrasi tıpkı Çin'de olduğu gibi 1917 Rusya'sından daha az gelişmiş bir toplumda Stalinist sanayileşme modelini uygulamaya yönelir. Ulusal sanayileşmeye muktedir bir bürokrasi, Mısır örneğinde görüldüğü gibi, iktidarı elinde tutan ordu kadrolarını küçük burjuvaziden yola çıkarak oluşturabilir. Cezayir bağımsızlık savaşının sonucunda olduğu gibi, mücadele sırasında devletten

yana bir liderlik olarak oluşmuş bürokrasi bazı durumlarda zayıf bir ulusal burjuvaziyle kaynaşmak için dengeli bir uzlaşma noktası arayışına girer. Son olarak, açıkça Batılı olan Amerika ve Avrupa burjuvazilerine bağlı kalan Siyah Afrika'nın eski sömürgelerinde burjuvazi (genellikle geleneksel kabile şeflerinin gücüne dayanmak suretiyle) *devleti ele geçirerek* oluşur: Ekonominin gerçek efendisinin yabancı emperyalizm olduğu bu ülkelerde, *kompradorlar'*ın, yerli ürünlerin satışlarına karşılık olarak yerel kitleler nezdinde bağımsız ama emperyalizm nezdinde bağımlı olan yerli devletin mülkiyetini elde ettikleri bir aşama gelir. Bu durumda, birikim yapmaya muktedir olmayan yapay bir burjuvazi sözkonusudur. Bu burjuvazinin tek yaptığı, kendisini koruyan devletlerden ya da tekellerden gelen yabancı para yardımlarını ve yerel emeğin sağladığı artı-değerden payına düşeni *israf etmektir.* Bu burjuva sınıflarının burjuvazinin normal iktisadi işlevini yerine getirmede gösterdikleri alenî yetersizlik nedeniyle bu sınıfların her biri, burjuvazinin mirasını ele geçirmek isteyen ve yerel özelliklere az çok uyum sağlamış bürokratik modele dayanan bir yıkıma maruz kalır. Fakat bir bürokrasinin temel sanayileşme projesinde kaydettiği başarı bile gelecekteki tarihsel yenilgisini zorunlu olarak içerir: Bürokrasi sermaye biriktirirken proletaryayı da biriktirir ve henüz var olmadığı bir ülkede kendi yadsınmasını yaratır.

114

Sınıf mücadeleleri çağını yeni koşullara ulaştırmış olan bu karmaşık ve korkunç gelişmede, sanayileşmiş ülkelerin proletaryası özerk perspektifinin onaylanmasını ve son tahlilde *yanılsamalarını* tamamen yitirmiş ama varlığını korumuştur; yok edilmemiştir. Modern kapitalizmin yoğunlaşmış yabancılaşmasında küçümsenemeyecek bir şekilde varlığını sürdürür: Bu proletarya, yaşamlarının kullanımı üzerindeki bütün iktidarlarını kaybetmiş ve *bunu anladıkları andan itibaren* kendilerini proletarya olarak, yani bu toplumda faaliyette bulunan yadsıma olarak yeniden tanımlayan emekçilerin büyük çoğunluğudur. Bu proletarya köylülüğün giderek ortadan kalkması ve "hizmet" sektörüne ve entelektüel mesleklerin büyük bir çoğunluğuna uygulanan fabrikada çalışma mantığının yaygınlaşması ile nesnel olarak güçlenmiştir. Öznel olarak ise bu proletarya sadece beyaz yakalılar arasında değil aynı zamanda eski politikanın güçsüzlüğünü ve aldatmacasını henüz keşfetmiş olan işçiler arasında da pratik sınıf bilincinden hâlâ uzaktır. Bununla birlikte, proletarya

dışsallaşmış gücünün sadece emek biçiminde değil aynı zamanda sendika, parti ya da kendi kurtuluşu için kurduğu devlet gücü biçiminde de kapitalist toplumun sürekli güçlenmesiyle işbirliği içinde olduğunu keşfettiğinde, bütün donmuş dışavurumlara ve her türlü iktidar uzmanlaşmasına tümüyle düşman bir sınıf olduğunu da somut tarihsel deneyim sayesinde keşfeder. *Hiçbir şeyin kendi dışında kalmasına izin veremeyen devrimi*, bugünün geçmiş üzerindeki sürekli hâkimiyet talebini ve ayrımın topyekün eleştirisini taşır; ve eylemde uygun biçimini bulması gereken şey de budur. Sefaletiyle ilgili hiçbir nicel iyileşme, hiçbir hiyerarşik bütünleşme yanılsaması onun tatminsizliğine iyi gelecek uzun süreli bir tedavi olamaz, çünkü proletarya, maruz kaldığı özel bir haksızlıkta, *özel bir haksızlığın* ya da bu haksızlıkların büyük çoğunluğunun *düzeltilmesinde* değil sadece onu yaşamın dışına atan *mutlak haksızlık*'ta kendisini gerçek anlamda tanıyabilir.

115

İktisadi açıdan daha ileri olan ülkelerde çoğalan ve gösteri düzenlemeleri sayesinde yanlış anlaşılan ve tahrif edilen yeni olumsuzluk işaretlerinden, zaten yeni bir çağın başladığına dair şu sonuç çıkarılabilir: İşçilerin ilk yıkıcı girişiminin yenilgisinin ardından *şimdi de yenilgiye uğrayan kapitalist bolluktur.* Batılı işçilerin sendika-karşıtı mücadeleleri öncelikle sendikalar tarafından bastırıldığında ve isyankâr gençlik akımları tarafından ortaya atılan ilk amorf protesto biçimleri, doğrudan doğruya, uzmanlaşmış eski politikaların, sanatın ve gündelik yaşamın reddini ifade ettiğinde, *cezai* bir kisveye bürünerek başlayan yeni bir mücadelenin iki yönünü görürüz. Bunlar, proletaryanın sınıflı topluma karşı başlattığı ikinci saldırının habercileridir. Hâlâ hareketsiz duran bu ordunun yitik çocukları, değişen ve aynı kalan bu mücadele alanında yeniden ortaya çıktıklarında, bu defa, onları *izin verilmiş tüketimin makinalarını* imha etmeye teşvik eden yeni bir '“General Ludd”un peşinden giderler.

116

“Nihayet keşfedilen ve emeğin iktisadi kurtuluşunu gerçekleştirebilecek olan siyasi biçim”, bu yüzyılda, bütün karar ve yürütme işlevlerini kendilerinde toplayan ve taban karşısında sorumlu olan ve her an azledilebilen delegeler aracılığıyla federasyonlar halinde birleşen devrimci işçi konseylerinde net bir biçim almıştır. Bu konseylerin fiilî varoluşları,

sınıflı toplumu savunan çeşitli güçlerin -ki genellikle işçi konseylerinin kendi yanlış bilinçlerini de bu güçler arasına katmak gerekir- mücadele ettikleri ve yenilgiye uğrattıkları henüz kısa ömürlü bir başlangıçtan ibaretti. Pannekoek, işçi konseyleri iktidarı tercihinin bir çözüm getirmekten ziyade “sorunları ortaya koyacağı” konusunda haklı olarak ısrar ediyordu. Ama bu iktidar özellikle proleter devriminin sorunlarına doğru çözümler bulunacak yerdir. Burası, tarihsel bilincin nesnel koşullarının bir araya geldiği; *aktif* doğrudan iletişimin gerçekleştirildiği; uzmanlaşma, hiyerarşi ve ayrımın sona erdiği ve mevcut koşulların “birlik koşulları"na dönüştürüldüğü yerdir. Proleter özne seyre karşı verdiği mücadeleden bu iktidarda doğabilir: Bilinci, kendisini adadığı pratik örgüte eşittir, çünkü bu bilinç tarihe bütünlüklü müdahaleden ayrı düşünülemez.

117

Uluslararası düzeyde diğer bütün iktidarların ayağını kaydırması gereken Konseyler iktidarında, proleter hareket proletaryanın kendi ürünüdür ve bu ürün üreticinin kendisidir. O, kendisini amacı olarak görür. Burada yadsınan tek şey, yaşamın gösterisel yadsınmasıdır.

118

Konseylerin ortaya çıkması proleter hareketin bu yüzyılın ilk çeyreğindeki en yüce gerçekliğidir, dönemin bütün tarihsel deneyiminin yalanladığı ve dışladığı hareketin geri kalanıyla birlikte yok olduğu için fark edilmemiş ya da kılık değiştirmiş bir gerçekliktir. Proleter eleştirinin yeni döneminde bu sonuç, yenilgiye uğramış hareketin yenilgiye uğramamış yegâne noktası olarak yeniden gündeme gelir. Kendisinin var olabileceği tek ortamın burası olduğunu bilen tarihsel bilinç, artık geri çekilenin etrafında değil, yükselenin merkezinde yer alan bu gerçekliği şimdi tanıyabilir.

119

Konseyler iktidarından önce var olan ve asıl şeklini mücadele sırasında alacak olan devrimci bir örgüt bütün bu tarihsel nedenlerden ötürü sınıfı *temsil etmediğini* zaten bilir. Kendisini sadece *ayrılık dünyası'ndan* radikal bir ayrılma olarak tanımak zorundadır.

120

Devrimci örgüt, pratik teori haline gelme sürecinde, pratikteki mücadelelerle tek yanlı olmayan bir iletişim kuran praksis teorisinin bağıntılı ifadesidir. Devrimci örgütün pratiği, bu mücadelelerdeki iletişimin ve bağıntının genelleşmesidir. Toplumsal ayrılığın yok olduğu devrimci dönemde bu örgüt, ayrı bir örgüt olarak kendisinin de yok olacağını kabul etmelidir.

121

Devrimci örgüt, birleştirici bir toplum eleştirisinden başka bir şey olamaz; yani dünyanın hiçbir yerinde hiçbir ayrı iktidar biçimiyle uyuşmayan ve yabancılaşmış toplumsal yaşamın tüm yönlerine global olarak yöneltilen bir eleştiridir. Devrimci örgütün sınıflı topluma karşı mücadelesindeki silahlar mücadeleyi yürütenlerin *özü'nden* başka bir şey değildir. Devrimci örgüt, hâkim topluma ait olan ayrılık ve hiyerarşi koşullarını kendi içinde üretemez. Egemen gösteride deformasyona uğramamak için sürekli mücadele etmek zorundadır. Devrimci örgütün tam demokrasisine katılmanın tek sınırı, kendi eleştirisinin bağıntılılığının, tam anlamıyla eleştirel teoride ve teoriyle pratik etkinlik arasındaki ilişkide kanıtlanmak zorunda olan bağıntılılığının örgütün bütün üyeleri tarafından tanınması ve benimsenmesidir.

122

Bütün düzeylerde giderek artan kapitalist yabancılaşma, işçilerin sefaletlerini tanımalarını ve adlandırmalarını giderek zorlaştırarak onları ya *sefaletlerini tamamen* reddetme *ya da hiçbir şeyi* reddetmeme alternatifiyle karşı karşıya bıraktığında, devrimci örgüt artık *yabancılaşmış biçimler altında yabancılaşmayla mücadele edemeyeceğini* öğrenmek zorundadır.

123

Proletarya devrimi tamamen şu zorunluluğa dayanır: İnsan pratiğinin zekâsı olan teori, ilk defa kitleler tarafından tanınmak ve yaşanmak zorundadır. Proletarya devrimi, işçilerin diyalektik uzmanı olmalarını ve düşüncelerini pratiğe geçirmelerini gerektirir; böylece, burjuva devriminin, kendi görevlerini yerine getirme yetkişini verdiği nitelikli insanlardan talep

ettiğinden daha fazlasını *niteliksiz insanlar'*dan talep eder: Çünkü burjuva sınıfının bir bölümünün oluşturduğu kısmi ideolojik bilinç temelde ekonomiye, yani bu sınıfın *zaten iktidarda olduğu* toplumsal yaşamın bu önemli *alanı'na* dayanmaktaydı. Sınıflı toplumun, yaşam-dışını bile gösteri halinde örgütlemeye kadar varan gelişmesi devrimci tasarının zaten *temeldeki* halinin *görünür* hale gelmesini sağlamıştır.

124

Devrimci teori artık her türlü devrimci ideolojinin düşmanıdır ve *böyle olduğunu bilmektedir.*

V. ZAMAN VE TARİH

“Hey baylar, hayat kısa...

Ve bizler eğer yaşıyorsak, kralları çiğnemek için yaşıyoruz...”

Shakespeare, *IV. Henry.*

125

İnsan, yani “sadece Varlığı ortadan kaldırdığı ölçüde var olan negatif varlık” zamanla özdeştir. İnsan kendi doğasını sahiplenirken evrenin açılımını da kavrar. “Tarihin kendisi, *doğal tarih'in,* doğanın insana dönüşümünün gerçek bir parçasıdır.” (Marx). Buna karşılık, bu “doğal tarih”in fiilen var olduğu tek yer insanlık tarihi sürecidir; insanlık tarihi tıpkı nebulaların evrenin kıyısına kaçışlarını *zaman içinde* yakalayacak çapa sahip modern teleskop gibi, bu tarihsel bütünlüğü yeniden yakalayan tek bölümdür. Tarih her zaman var oldu, ama her zaman tarihsel biçimiyle değil. İnsanın zamansallaştırılması, bir toplum dolayımıyla gerçekleştirildiğinde, zamanın insanlaştırılmasına eşittir. Zamanın bilinçsiz hareketi tarihsel bilinç içinde kendini gösterir ve *doğrulanır.*

126

Tam anlamıyla tarihsel hareket, *hâlâ gizli* olsa da, “insanın gerçek doğasının” yavaş ve hissedilemeyen oluşumunda, “insanlık tarihinden -insan toplumunu yaratan edimden- doğan bu doğada” başlar, ama kendi tarihinin ürünü olan bu toplum bir teknolojiyi ve bir dili egemenliği altına almış olsa da sadece süreğen bir şimdiki zamanın bilincindedir. En yaşlıların hafızasıyla sınırlı bütün bilgiler, *yaşayanlar* tarafından daima *şimdiki* zamana taşınır. Ne ölüm ne de doğum bir zaman yasası olarak anlaşılmamıştır. Zaman, adeta kapalı bir alan gibi hareketsiz kalır. Daha karmaşık bir toplum zamanın bilincine vardığında, yaptığı şey, daha ziyade zamanı inkâr etmektir, çünkü zamanda gördüğü şey gelip geçen değil geri dönendir. Durağan toplum, zamanı, doğrudan doğruya doğadan edindiği tecrübeden yola çıkarak *döngüsel* zaman modeline göre örgütler.

127

Döngüsel zaman göçebe halkların tecrübesine zaten hükmetmektedir, çünkü onlar yolculuklarının her anında aynı koşullarla karşılaşırlar: Hegel “göçebelerin gezginciliği sadece biçimseldir çünkü benzer alanlarla sınırlıdır” der. Belirli bir alana yerleşerek bireyselleşmiş alanlar düzenlemek suretiyle uzama bir içerik katan toplum, kendini bu yerleşikliğin içine hapsolmuş bulur. Benzer yerlere geçici olarak geri dönüş artık zamanın aynı yere katıksız geri dönüşüdür, bir dizi davranışın tekrarıdır. Kırsal göçebelikten yerleşik tarıma geçiş tembel ve içeriksiz özgürlüğün sonu, çalışmanın başlangıcıdır. Mevsim değişikliklerine bağımlı tarımsal üretim tarzı genelde tam anlamıyla oluşmuş döngüsel zamanın temelidir. Sonsuzluk bu zamana *içseldir:* Aynı olanın şu ölümlü dünyaya dönüşüdür. Mit, bu toplumun aslında kendi sınırları içinde zaten gerçekleştirdiği düzen etrafındaki bütün kozmik düzeni güvenceye alan birleştirici düşüncenin inşa edilmesidir.

128

Zamanın toplumsal temellükü ve insanın insan emeğiyle üretilmesi sınıflara bölünmüş bir toplumda gelişir. Döngüsel zaman toplumundaki kıtlık üzerine kurulan iktidar, bu toplumsal işgücünü örgütleyen ve sınırlı artı-değeri kendisine mal eden sınıf, aynı şekilde, toplumsal zamanın örgütlenmesiyle ortaya çıkan *zamansal artı-değer'e* de sahip çıkar: Canlının geri dönüşü olmayan zamanının tek sahibi olur. Savurgan şenliklerde maddî olarak tüketilmek üzere iktidar kesiminde yoğunlaşmış olarak var olabilen zenginlik, aynı zamanda, *tarihsel bir zamanın toplumun yüzeyinde* israfı olarak da harcanır. Tarihsel artı-değerin sahipleri yaşanmış olayların bilgisini ve keyfini de ellerinde tutarlar. Toplumsal yaşamın temelindeki tekrarlanan üretimle birlikte ağır basan kolektif zaman örgütlenmesinden ayrılmış olan bu zaman, kendi durağan topluluğunun üzerinde akıp gider. Bu, döngüsel toplumun efendilerinin kendi kişisel tarihlerini yaşadıkları, macera ve savaş zamanıdır; bu aynı zamanda yabancı topluluklarla çatışmada ve toplumun değişmez düzenindeki karışıklıklarda ortaya çıkan zamandır. O halde tarih insanların önünde yabancı bir etken olarak, istemedikleri ve karşısında kendilerini korunaklı zannettikleri şey olarak meydana gelir. Ama bu dolambaçlı yoldan, uykuya dalmış olan bütün gelişmelerin kökeninde yatan insanın olumsuz *endişe*'si de geri gelir.

129

Döngüsel zaman kendi içinde çatışmasız olan zamandır. Ama çatışma, zamanın şu çocukluk döneminde yer alır: Tarih, tarih olma mücadelesini ilk olarak efendilerin pratik etkinliğinde verir. Bu tarih dönüşsüz olan şeyi yüzeysel olarak yaratır; tarihin hareketi, döngüsel toplumun tükenmez zaman içinde tükettiği zamanı oluşturur.

130

“Donmuş toplumlar”, tarihsel etkinliklerini son derece yavaşlatmış ve hem doğal ve İnsanî çevreye olan karşıtlıklarını hem de kendi içlerindeki karşıtlıkları sabit bir dengede koruyan top lumlardır. Bu amaçla oluşturulmuş kuramların aşırı çeşitliliği insan doğasının kendi kendini yaratma esnekliğini kanıtlasa da, bu kanıtlama sadece dışardan bakan gözlemci için ve tarihsel zamandan *geri gelen* etnolog açısından açıkça görülebilir haldedir. Bu toplumların her birinde, kesin bir yapılanma değişimi dışlamıştır. İnsanlığa dair bütün olasılıkların sonsuza dek kendini özdeşleştirdiği mevcut toplumsal pratiklerin mutlak konformizmi nin, şekilsiz hayvanlığa düşme korkusundan başka hiçbir harici sınırı yoktur. Burada insanlar, insan olarak kalabilmek için aynı olmak zorundadırlar.

131

Endüstrinin ortaya çıkışına kadar başka köklü sarsıntılara tanık olmayacak bir dönemin eşiğinde, son büyük teknolojik devrimlerle dökme demir kadar ilişki içinde görünen politik iktidarın doğuşu, aynı zamanda kan bağlarının da çözülmesini başlatan bir dönemdir. Bundan böyle, nesillerin art arda gelişi, yönlendirilmiş bir olay olmak için, yani iktidarların art arda gelişi haline gelmek amacıyla katıksız döngüsel doğa alanını terk eder. Geri dönüşü olmayan zaman hükmedenin zamanıdır; ve bu zamanın ilk ölçüsü hanedanlıklardır. Yazı onun silahıdır. Dil, yazıyla birlikte bi linçlerarası dolayım olarak tam bağımsız gerçekliğine ulaşır. Ama bu bağımsızlık, toplumu oluşturan dolayım olarak ayrı iktidarın genel bağımsızlığıyla özdeştir. Yazıyla birlikte, artık canlıların dolaysız ilişkisine taşınmayan ve bu ilişkiye aktarılmayan bir bilinç ortaya çıkar: *Kişiliksiz bir hafıza,* toplumu yönetmenin hafızası. “Yazılar devletin düşünceleri; arşivler ise hafızasıdır.” (Novalis).

132

Vakayiname, [Chronique] iktidarın geri dönüşsüz zamanının ifadesi ve de bu zamanın geçmişten bugüne iradi ilerleyişini sürdüren araçtır, çünkü zamanın bu yönlendirilişi her özgül iktidar gücünün çökmesiyle yok olmak zorundadır ve imparatorlukların ve onların kronolojilerinin çöküşü sırasında asla değişmeyen köylü yığınlarının tanıdığı tek zaman olan döngüsel zamanın kayıtsız unutuluşuna maruz kalır. *Tarihin sahipleri* zamana bir *anlam* yüklemişlerdi: Aynı zamanda bir anlam olan bir yön. Ama bu tarih her şeyini seferber eder ve tek başına başarısızlığa uğrar; temeldeki toplumu değişmez bırakır, çünkü bu tarih tam da ortak gerçeklikten ayrı kalan şeydir. İşte bu nedenle Doğu imparatorlukları tarihini bir dinler tarihine indirgeriz: Yıkıntı haline gelmiş bu kronolojilerden geriye kendilerini sarmalayan ve görünüşte özerk yanılsamalar tarihinden başka bir şey kalmaz. *Tarihin özel mülkiyetini* miti koruyarak ellerinde tutan efendiler, öncelikle bunu özel bir yanılsama modeline göre yaparlar: Çin ve Mısır'da uzun bir süre ruhun ölümsüzlüğünün tekelini ellerinde tutmuşlardır; tıpkı bilinen ilk hanedanlıkların geçmişin hayali düzenlenişi olması gibi. Ama efendilerin bu aldatmaca mülkiyeti, o dönemde ortak bir tarihin ve kendi özel tarihlerinin bütün olası mülkiyetini de sahiplenmeleri anlamına gelir. Efendilerin fiili tarihsel güçlerinin gelişmesi aldatmaca mitsel sahiplenişin sıradanlaşması ile atbaşı gider. Bütün bunlar, tıpkı Çin imparatorlarının mevsim dönümü ayinlerinde olduğu gibi, döngüsel zamanın sürekliliğini mitsel olarak güvenceye almakla efendilerin yükümlü olmaları ölçüsünde zamandan göreceli olarak kurtulmalarından kaynaklanır.

133

Sadece mitin buyruklarının dünyevi icraatı olarak anlaşılmak isteyen ve hizmetkârlarına seslenen tanrısal iktidarın açıklamasız yavan kronolojisi aşılabildiği ve bilinçli tarih haline geldiğinde, tarihe gerçek katılımın yaygın gruplar tarafından yaşanmış olması gerekti. Birbirlerini müstesna bir şimdiki zamanın sahipleri olarak *tanıyan* ve olayların nitel zenginliğini kendi etkinlikleri ve yaşadıkları yer -kendi çağları- olarak hissetmiş insanlar arasındaki bu pratik iletişimden tarihsel iletişimin genel dili doğar. Geri dönüşsüz zamanın varlık koşulu olan insanlar burada hem *unutulmazı* hem de *unutmanın tehditini* bulurlar: “Halikarnaslı He rodot, zaman insanların emeğini yok etmesin diye araştırmasının sonuçlarını burada sunmaktadır...”

134

Tarih hakkında akı! yürütme *iktidar hakkında akıl yürütmek*'ten ayrı düşünülemez. Yunan, iktidar ve iktidar değişikliğinin tartışıldığı ve anlaşıldığı bu dönemdi, toplumdaki *efendilerin demokrasisi* dönemiydi. Burada koşullar, despotik devlete özgü koşulların tam tersiydi, çünkü despotik devlette iktidar, en yoğun noktasının erişilmez karanlığında sadece kendisiyle hesaplaşırdı: Başarı ya da başarısızlığın tartışma dışı kaldığı *saray darbesi* yoluyla. Yine de Yunan toplulukları arasında paylaşılmış iktidar, sadece, üretimin köle sınıfında ayrı ve durağan bir şekilde kaldığı bir toplumsal yaşamın *harcanıası'yla* var oluyordu. Sadece çalışmayanlar yaşar. Yunan topluluklarının bölünmesinde ve yabancı sitelerin sömürülmesi için verilen mücadelede, bu toplulukların her birinin içsel kuruluş nedeni olan ayrım ilkesi dışlanmıştı. Evrensel tarihi düşleyen Yunan, istilâ karşısında birleşmeyi başaramamıştı; hatta bağımsız sitelerinin takvimlerini bile bir leştirememişti. Yunan'da tarihsel zaman bilinçlenmiş, ama henüz kendi bilincine varamamıştı.

135

Yunan topluluklarının ulaşmış olduğu yerel anlamda elverişli koşulların ortadan kalkmasından sonra, Batılı tarih düşüncesi gerilerken eski mitsel örgütlenmeler yeniden yapılanmamıştı. Akdeniz halklarının çarpışmasında ve Roma Devleti'nin kuruluş ve çöküşünde, yeni zaman bilincinin ve ayrı iktidarın yeni zırhının temel etkenleri haline gelen *yarı-tarihsel dinler* ortaya çıkmıştır.

136

Tektanrılı dinler, mit ile tarih arasındaki, halen üretime hükmeden döngüsel zaman ile halkların karşı karşıya geldiği ve yeniden birleştiği geri dönüşsüz zaman arasındaki bir uzlaşmaydı. Yahudilikten doğan dinler, demokratikleşmiş, her şeye açık ama yanılsama içinde olan geri dönüşsüz zamanın soyut anlamda evrensel kabulüdürler. Zaman tamamen tek bir nihai olaya doğru yönlendirilir: "Tanrı'nın krallığı pek yakında gerçekleşecektir." Bu dinler, tarih zemininde ortaya çıkmış ve bu zemine yerleşmişlerdir. Ancak, hâlâ tarihle radikal karşıtlık içinde dururlar. Yarı-tarihsel din, zaman içinde niteliksel bir başlangıç noktası oluşturur, (İsa'nın doğumu, Muhammed'in hicreti) fakat geri dönüşsüz zaman -İslâm'da fetih

biçimini, Hıristiyanlığın Reform döneminde ise sermaye artışı biçimini alabilen gerçek birikimi işin içine katarak- aslında tıpkı bir *geriye sayış* gibi dinî düşüncede tersyüz edilmiştir: zaman sona ermeden hakiki öteki dünyaya ulaşma umudu, kıyamet beklentisi. Sonsuzluk döngüsel zamandan doğmuş ve onu aşmıştır. Sonsuzluk, döngüsel zamanın ötesidir. Sonsuzluk zamanın geri dönüşsüzlüğünü geçersiz kılan, döngüsel zamanın geri döndüğü ve kendini feshettiği, dakik bir katıksız unsur olarak *geri dönüşsüz zamanın öbür tarafına* yerleşerek, tarihi tarih içinde silen unsurdur. Bossuet de şunu söyleyecektir: “Ve geçip giden zaman sayesinde, geçmeyen sonsuzluğa dahil oluruz.”

137

Ortaçağ, yani mükemmelliği kendi dışında kalan bu tamamlanmamış mitsel âlem, hâlâ üretimin önemli bir kısmını düzenleyen döngüsel zamanın tarih tarafından gerçek anlamda kemirildiği dönemdir. Geri dönüşü olmayan bir tür geçicilik, yaşamın ard arda gelen dönemlerinde, tıpkı bir *yolculuk* ya da anlamı başka yerlerde olan bir dünyaya geri dönüşsüz bir geçiş gibi düşünülen yaşamda ve tek tek herkeste görülür: *Seyyah,* döngüsel zamanı terk eder ve gerçekte sembolik olarak bir yolcu olan herkes haline gelen kişidir. Kişisel tarihsel yaşam daima iktidar alanı içinde tamamlanır, iktidarın yürüttüğü mücadelelere ve iktidar tartışması mücadelelerine katılarak tamamlanır; ama iktidarın geri dönüşsüz zamanı, efendilerin oyunlarının sadakat ve sadakat borcu tartışmaları etrafında döndüğü *silahlı iman* dünyasında Hıristiyan çağın güdümlü zamanının genel birleştiriciliğiyle sonsuzluğa dek paylaşılır. “Fetih sırasında kendini geliştirdiği şekliyle istilacı ordunun örgütsel yapısı"nın “fethedilen ülkelerde bulunan üretici güçlerle” (*Alman İdeolojisi)* -ve bu üretici güçler örgütlenmesi içinde bu ülkelerin dini dillerini de saymak gerekir- karşılaşmasından doğan bu feodal toplum, toplumsal hâkimiyeti kilise ve devlet iktidarı arasında ikiye bölmüştür ve devlet iktidarı da, bölgesel imtiyazlara dayalı vasallığın ve şehir komünlerinin karmaşık ilişkileri içinde alt bölümlere ayrılmıştır. Bu olası tarihsel yaşam çeşitliliğinde, derinde var olan toplumu bilinçsizce zapteden geri dönüşsüz zaman, yani malların üretimi, şehirlerin kuruluşu ve gelişmesi ve -kozmosun bütün mitsel örgütlenmesini sonsuza dek çökertmiş pratik deneyim olan- dünyanın ticari açıdan keşfedilmesi sırasında burjuvazinin yaşanan zamanı, bu dünyanın büyük resmî tarihî girişimi Haçlı Seferleri'yle

başarısızlığa uğradığında kendini yavaş yavaş bu dönemin bilinmeyen eseri olarak gösterdi.

138

Ortaçağ'ın çöküşü sırasında toplumu istilâ eden geri dönüşsüz zaman, eski düzene bağlı bilinç tarafından bir ölüm takıntısı biçiminde yaşanmıştır. Bu, bir dünyanın çözülüşünün, yani bir mit güvenliğinin tarihi hâlâ dengeleyebildiği son dünyanın çözülüşünün melankolisidir; ve bu melankoliye göre, her türlü dünyevi şey sadece kendi çürümesine doğru yol almaktadır. Avrupa'daki büyük köylü isyanları, aynı zamanda, köylülerin feodal vesayetlerini garanti altına almış olan ataerkil uykudan kendilerini şiddetli bir şekilde koparan *tarihe cevap* verme girişimleriydi. Yahudi mesihçiliğinden doğan Hıristiyan toplulukları çağın sorunlarına ve mutsuzluklarına Tanrı Krallığı'nın pek yakında gerçekleşmesini bekleyerek cevap verdiğinde ve eski topluma huzur bozucu ve yıkıcı bir unsur soktuğunda, yarı-tarihsel dinin kökeninde yatan şeyi yeniden canlandıran şey, *Yeryüzü cennetinin kurulacağına* dair bu mesihçi ütopyadır. Hıristiyanlık, imparatorluk içinde iktidarı paylaşma noktasına geldiğinde bu umuttan arta kalan şeyin basit bir bâtıl inançtan ibaret olduğunu ortaya çıkardı: Modern ideolojinin bütün *takdirnamelerinin* ilk örneği olan Augustinuscu sava göre sözü edilen krallık uzun süreden beri kurulu olan kiliseden başka bir şey değildi. Mesihçi köylülüğün toplumsal isyanı, doğal olarak, öncelikle kiliseyi ortadan kaldırma isteği olarak tanımlanır. Fakat mesihçilik, mit alanında değil tarihsel dünyada yayılır. Modern devrimci beklentiler, Norman Cohn'un *La Poursuite du Millenium'* da kanıtladığına inandığı gibi, dinsel mesihçi tutkunun akıldışı devamı değildir. Tam tersine, mesihçilik, dini dili son kez kullanan devrimci sınıf mücadelesidir, *sadece tarihsel olan bilinç*'ten hâlâ yoksun olmasına rağmen yine de modern bir devrimci eğilimdir. Mesihçiler kaybetmeye mahkûmdular, çünkü onlar devrimi kendi eylemleri olarak kabul edememişlerdi. Tanrı iradesinden gelen harici bir işarete dayanarak hareket etmeyi beklemeleri, ayaklanmış köylülerin kendi dışlarından gelen liderlerin peşinden gittiği bir pratiğin düşünceye dökülmesidir. Köylü sınıfı, toplumun işleyişi ve kendi mücadelesini sürdürme tarzıyla ilgili doğru bir bilince ulaşamaz; eyleminde ve bilincinde bu birlik koşullarından mahrum olduğu için tasarısını ifade etmesi ve savaşlarını sürdürmesi dünyevî bir cennet hayaline göre gerçekleşir.

139

Tarihsel yaşamın yeni mülkiyeti, yani geçmişini ve meşruiyetini Antik Çağ’da bulan Rönesans, sonsuzluktan mutlu bir kopuşu bağrında taşır. Rönesansın geri dönüşsüz zamanı sonsuz bilgi birikimi zamanıdır ve demokratik toplulukların ve onları mahveden güçlerin deneyiminden ortaya çıkan tarihsel bilinç Machiavelli ile birlikte, kutsallığından arındırılmış iktidar üzerine akıl yürütmeyi yeniden ele alacak ve devlet hakkında söylenemeyen şeyi söyleyecektir. İtalyan sitelerinin taşkın yaşamında ve şenliklerdeki sanatta yaşam, zaman geçirmenin keyfi olarak görülür. Ama bu hoşça vakit geçirmenin kendisi de geçici olmak zorundaydı. Burckhardt'ın “Rönesans ruhunun örneği” olarak kabul ettiği Lorenzo di Medici’nin şarkısı, bu hassas tarih şenliğinin kendine düzdüğü övgüdür: “Ah şu gençlik ne kadar hoştur ve ne kadar da çabuk geçer.”

140

Mutlak monarşi devletinin tarihsel yaşamı sürekli olarak tekeline alması, yani burjuva sınıfının tam hâkimiyetine doğru geçiş biçimi, kendi hakikati içinde burjuvazinin yeni geri dönüşsüz zamanının ne olduğunu açığa çıkarır. Burjuvazi, ilk kez olarak döngüsellikten kurtulmuş olan *emek zamanı*'na bağlıdır. Emek, burjuvaziyle birlikte, *tarihsel koşullan değiştiren emek* haline gelmiştir. Burjuvazi, emeği değer olarak gören ilk egemen sınıftır. Bütün ayrıcalıkları ortadan kaldıran ve emek sömürüsüne dayanmayan hiçbir değeri tanımayan burjuvazi, egemen sınıf olarak kendi değerini tamamen emekle özdeşleştirmiş ve emeğin gelişmesini kendi gelişmesi haline getirmiştir. Meta ve sermaye birikimini sağlayan sınıf, emeği değiştirerek, onun üretkenliğini kamçılayarak doğayı sürekli olarak değiştirir. Bütün toplumsal yaşam zaten sarayın debdebeli zavallılığında, “krallık mesleğinde” doruk noktasına ulaşan soğuk devlet yönetiminin şatafatında yoğunlaşmıştı; ve her türlü özel tarihsel özgürlük onun yenilgisine razı olmak zorunda kalmıştı. Feodallerin geri gelmeyecek geçici oyunlarındaki özgürlük, yenik düştükleri son savaşlar olan Fronde savaşlarıyla ya da Charles-Edward'a karşı düzenlenen İskoç ayaklanmasıyla birlikte sona ermişti. Dünya köklü bir değişikliğe uğramıştı.

141

Burjuvazinin zaferi, *derinlemesine tarihsel* zamanın zaferidir, çünkü bu, toplumu sürekli ve tepeden tırnağa değiştiren iktisadi üretimin zamanıdır. Tarımsal üretim temel etkinlik olarak kaldığı sürece, toplumun temelinde yatan döngüsel zaman devinimi engelleyecek olan birleşik *gelenek* güçlerini besler. Ama burjuva ekonomisinin geri dönüşsüz zamanı, bu kalıntıları dünyanın her köşesinde kökünden kazır. O zamana kadar yönetici sınıfı oluşturan bireylerin tek devinimi olarak görünen ve dolayısıyla da sadece olayların tarihi olarak yazılan tarih artık *genel devinim* olarak anlaşılır ve bu amansız devinimde bireyler kurban edilir. Temelini ekonomi politikte bulan tarih artık kendi bilinçsizliği olan şeyin varlığından haberdar olsa da yine de bu aydınlatılamaz ve bilinçsiz kalır. Pazar ekonomisinin demokratikleştirdiği şey sadece bu kör tarih öncesi, yani hiç kimsenin hükmetmediği bu yeni kaderdir.

142

Toplumun bütün derinliklerinde mevcut olan tarih yüzeyde kaybolma eğilimindedir. Geri dönüşsüz zamanın zaferi, aynı zamanda *şeylerin zamanı'na* doğru değişimidir de çünkü zaferini borçlu olduğu silah, tam anlamıyla, nesnelerin meta yasaları uyarınca seri üretimiydi. İktisadi gelişmenin lüks tüketimden gündelik tüketim haline getirdiği en temel ürün demek ki *tarihtir,* ama bu tarih sadece her türlü nitel yaşam kullanımı üzerinde egemenlik kurmuş şeylerin soyut devinim tarihidir. Önceki döngüsel tarih, bireylerin ve grupların yaşadığı tarihsel zamanın giderek artan bir bölümünü desteklemişken, üretimin geri dönüşsüz zamanının egemenliği bu yaşanmış zamanı toplumsal olarak dışlama eğiliminde olacaktır.

143

Böylece, burjuvazi geri dönüşsüz bir tarih zamanını topluma tanıtmış ve dayatmıştır, fakat toplumu bu zamanın *kullanımından* mahrum bırakmıştır. “Bir zamanlar tarih vardı ama artık yok”; çünkü *iktisat tarihi'nden* kopamayan ve ekonominin sahibi olan sınıf, zamanın başka her türlü geri dönüşsüz kullanımını doğrudan bir tehdit kabul ederek bastırmak zorundadır. Kendileri de şeylerin mülkiyetinde olan ve *şeylere sahip olma konusunda uzmanlaşmış kişiler'den* oluşan egemen sınıf kaderini bu şeyleşmiş tarihin sürdürülmesine, *tarih içindeki* yeni bir devinimsizliğin sürekliliğine bağlamak zorundadır. Toplumun tabanında yer alan işçi ilk

defa maddî olarak *tarihe yabancı* değildir, çünkü artık toplumu geri dönüşsüz bir şekilde hareket ettiren bu tabandır. Proletarya, oluşturduğu tarihsel zamanı *yaşama* talebinde, devrimci tasarısının unutulmaz basit kaynağını bulur; ve bu tasarıyı gerçekleştirmeye yönelik bugüne kadar engellenmiş her adım yeni tarihsel yaşamın olası bir çıkış noktasına işaret eder.

144

İktidarın efendisi burjuvazinin geri dönüşsüz zamanı, başlangıçta kendi adını taşıyan, mutlak bir başlangıç gibi Cumhuriyet'in Birinci Yılı olarak ortaya çıktı. Ama, mitsel değerler örgütlenmesinin son kalıntılarını ve bütün geleneksel toplum düzenlemesini yok eden devrimci genel özgürlük ideolojisi, Romalı kılığına soktuğu gerçek istenci çoktan görülebilir hale getirmişti: yaygın hale gelen *ticaret özgürlüğü.* Meta toplumu, artık kendi mutlak hâkimiyetini kurmak için derinden sarsmış olduğu edilgenliği yeniden inşa etmesi gerektiğini keşfederek, "soyut insan kültüyle birlikte Hıristiyanlık'ta... en uygun din biçimi"ni (*Kapital*) bulur. Böylelikle burjuvazi bu dinle bir uzlaşmaya, zamanın temsil edilmesinde de ifadesini bulan bir uzlaşmaya varır: Burjuvazinin terk edilmiş takvimi, geri dönüşsüz zamanı, mirasını sürdürdüğü *Hıristiyan dönem* içinde örnek alınmak üzere geri gelir.

145

Kapitalizmin gelişmesiyle birlikte geri dönüşsüz zaman *dünya çapında birleşir.* Evrensel tarih bir gerçeklik haline gelir, çünkü bütün dünya bu zamanın gelişmesi altında toplanmıştır. Ama, her yerde her zaman aynı olan bu tarih hâlâ tarihin tarih içindeki reddinden başka bir şey değildir. Bütün gezegen üzerinde *aynı gün* olarak görünen şey, soyut, eşit parçalara bölünmüş olan iktisadi üretim zamanıdır. Birleşik geri dönüşsüz zaman *dünya pazarı'*nın ve bunun doğal sonucu olarak da dünya çapındaki gösterinin zamanıdır.

146

Geri dönüşsüz üretim zamanı öncelikle metaların ölçüsüdür. Bu nedenle, dünyanın tamamı üzerinde resmen toplumun genel zamanı olarak ortaya

çıkan zaman, sadece bu zamanı oluşturan uzmanlaşmış çıkarları ifade eden özel bir zamandan başka bir şey değildir.

VI. GÖSTERİ ZAMANI

Zamandan başka bize ait hiçbir şey yok; zamanın tadını tam da yeri yurdu olmayanlar çıkarır zaten.

Baltasar Graciân, *L'Homme de Cour.*

147

Üretim zamanı, yani meta-zamanı, eşit aralıkların sonsuz birikimidir. Bu, geri dönüşsüz zamanın soyutlanmasıdır; bütün dilimler kronometre üzerinde sadece nicel eşitliklerini kanıtlamak zorundadırlar. Bu zaman, bütün fiili gerçekliği içinde, aslında tamamen *değişebilir* özellikte olan şeydir. Meta-zamanın bu toplumsal hâkimiyetinde "zaman her şey, insan ise hiçbir şeydir; insan olsa olsa zamanın çatısıdır" *(Felsefenin Sefaleti).* Bu, değersizleştirilmiş zamandır, zamanın "insanlığın gelişme alanı" olarak tamamen tersyüz edilmesidir.

148

İnsanlığın gelişmemesinin genel zamanı da, bu belirli üretim temelinde kurulu olan toplumun gündelik yaşantısına *sahte-döngüsel bir zaman* olarak geri dönen *tüketilebilir zaman*'ın tamamlayıcı biçimi görünümünde mevcuttur.

149

Sahte-döngüsel zaman aslında üretimin meta-zamanının *tüketilebilir kılığa girmesinden* başka bir şey değildir. Sahte-döngüsel zamanın temel özelliklerini, bilhassa da değişim değeri olan homojen birimleri ve nitel boyutun yok edilmesini kapsar. Ama somut gündelik yaşamın geri kalmasını ve bu geriliği sürdürmeyi hedefleyen bu zamanın yan ürünü olduğundan sahte-değerlen dirmelerle yüklü olmak ve gerçeğe aykırı olarak tekilleştirilmiş bir anlar serisi olarak görünmek zorundadır.

150

Sahte-döngüsel zaman, modern iktisadın ayakta kalmasının, giderek şiddetlenen ayakta kalma mücadelesinin tüketim zamanıdır ve bu mücadelede gündelik yaşam hâlâ karar vermekten mahrumdur ve artık

doğanın düzenine değil, yabancılaşmış emekle gelişen sahte-doğaya boyun eğer; ve böylece bu zaman, *doğal olarak*, sanayi-öncesi toplumların ayakta kalma mücadelesini düzenlemiş olan eski döngüsel ritmine yeniden kavuşur. Sahte-döngüsel zaman döngüsel zamanın doğal kalıntılarına dayanır ve aynı zamanda yeni türdeş bileşimler oluşturmak için onu kullanır: Gündüz ve gece, çalışma ve hafta sonu tatili, tatil dönemlerinin tekerrürü.

151

Sahte-döngüsel zaman *endüstrinin dönüştürdüğü* zamandır. Temeli metaların üretimine dayanan zamanın kendisi de bir tüketim metasıdır; bu meta eski birleşmiş toplumun çözülmesi aşamasında özel yaşam, iktisadi yaşam, politik yaşam olarak ayrılmış her şeyi

bir araya getirir. Modern toplumun tüketilebilen bütün zamanı, kendilerini toplumsal olarak örgütlenmiş zamanın kullanımları olarak pazarda dayatan çeşitli yeni ürünlerin hammaddesi olarak ele alınma noktasına varır. "Zaten tüketilmeye uygun bir halde var olan bir ürün, yine de bir başka ürünün hammaddesi haline gelebilir." *(Kapital).*

152

Yoğunlaşmış kapitalizm, en ileri sektöründe, "tamamen donanımlı" zaman blokları satışına yönelir; bunların her biri, belli sayıdaki meta çeşidini bir araya getiren bütünleştirilmiş tek bir meta oluşturur. Yaygınlaşan "hizmet" ve eğlence ekonomisinde, bu, "her şeyin dahil olduğu" hesaplanmış ödeme formülünün ortaya çıkmasına yol açmıştır: Gösteri ortamı, tatillerdeki kolektif sözümona-yer değiştirmeler, kültürel tüketime abone olma, "tutkulu sohbetler" ve "önemli kişilerle karşılaşma" şeklindeki toplumsallık satışı. Sadece birbiriyle ilişkili gerçekliklerin giderek artan sefaleti nedeniyle geçerlilik kazanan bu tür gösteri metası, krediyle ödenerek aslında modernleştirilmiş satış tekniklerinin pilot-malları arasında açıkça yerini alır.

153

Tüketilebilir sahte-döngüsel zaman, gösteri zamanıdır: Hem dar anlamıyla imajların tüketim zamanı olarak hem de geniş anlamıyla zamanın tüketiminin imajı olarak. Bütün metaların aracısı olan imajların tüketim

zamanı, ayrılmaz bir şekilde, gösteri araçlarının tam kapasiteyle çalıştığı bir alandır ve bu araçların kendilerini global olarak her türlü özel tüketimin yeri ve asıl biçimi olarak sundukları amaçtır: Modern toplumun -ister ulaşımın hızlanması ister hazır çorba şeklinde olsun- sürekli elde etmeye ça lıştığı zaman tasarrufunun Amerika Birleşik Devletleri halkı için, kesin olarak, sadece televizyon seyretmenin günde ortalama üç ila altı saati işgal etmesi anlamına geldiği bilinir. Diğer yandan, zaman tüketiminin toplumsal imajı ise tamamen eğlence ve tatil anlarının hakimiyeti altındadır ve bu anlar her gösteri malı gibi *uzaktan* tanıtılırlar ve tanımları gereği caziptirler. Bu meta burada açıkça gerçek yaşam ânı olarak sunulmuştur ve mesele onun dön güsel geri dönüşünü beklemektir. Fakat yaşama adanmış olan bu anlarda bile daha da yoğun bir hale gelerek görülen ve yeniden üretilen şey yine gösteridir. Gerçek yaşam olarak temsil edilen şey aslında sadece daha *gerçekçi bir hale gelmiş gösteri* yaşamı olarak ortaya çıkar.

154

Kendi zamanını sanki aslında çok sayıda eğlencenin ani geri dönüşüymüş gibi kendine gösteren bu çağ, aynı zamanda şenliksiz bir çağdır. Döngüsel zamanda, bir topluluğun lüks yaşam harcamasına katılım ânı olan şey cemaati ve hiçbir lüksü olmayan toplum için olanaksızdır. Sıradanlaşmış sahte şenlikler, diyalog ve bağış parodileri İktisadî harcamada bir fazlalığa yol açtığında, bunlar, sürekli olarak yeni bir hayal kırıklığı vaadiyle telâfi edilen bir hayal kırıklığından başka bir şey doğurmazlar. Gösteride, modern ayakta kalma zamanının kullanım değeri ne kadar azalırsa kıymeti de o kadar artar. Zamanın gerçekliğinin yerini *zamanın reklamı* alır.

155

Eski toplumların döngüsel zaman tüketimi, bu toplumların gerçek emeğiyle uyum içinde olurken, gelişmiş ekonominin sahte-dön güsel tüketimi de üretimin geri dönüşsüz soyut zamanı ile çelişkiye düşer. Döngüsel zaman gerçekten yaşanmış hareketsiz yanılsamanın zamanı olurken, gösteri zamanı ise yanılsamalı olarak yaşanmış, kendi kendine değişen gerçekliğin zamanıdır.

156

Şeylerin üretim sürecinde her zaman yeni olan şey, aynı olanın yaygın tekrarı olarak kalan tüketimde yer almaz. Ölü emek canlı emeğe hâkim olmayı sürdürdüğü için gösteri zamanında geçmiş bugüne hükmeder.

157

Genel tarihsel yaşamın yetersizliğinin bir diğer yüzü de bireysel yaşamın bir tarihinin hâlâ olmamasıdır. Gösteri sahnelenirken hızla gelip geçen sahte-olaylar, bu olaylara ilişkin bilgi sahibi olanlar tarafından yaşanmamıştı; ve üstelik bu kişiler gösteri ma kinasının her itkisinde, alelacele gerçekleştirilen ikâmelerin bolluğunda kendilerini kaybederler. Diğer yandan, gerçekten yaşanmış olan şey toplumun resmî geri dönüşsüz zamanı ile ilişkili değildir ve bu zamana ait tüketilebilir yan ürünün sahte-döngüsel ritmine doğrudan doğruya zıttır. Ayrılmış gündelik yaşama dair bu bireysel deneyim, dilsiz, kavramsız kalır ve hiçbir yerde kayıtlı olmayan kendi geçmişine eleştirel yaklaşım olanağından yoksundur. İletişim kurmaz. Hatırlanmayanın sahte gösteri hafızası adına unutulur ve anlaşılmaz.

158

Tarihin ve hafızanın felce uğramasının, tarihsel zaman temeli üzerinde kurulu olan tarihin terk edilmesinin mevcut toplumsal örgütlenmesi olan gösteri, *zamanın yanlış bilinci*'dir.

159

İşçilere, meta-zamanının “özgür” üretici ve tüketicileri statüsünü kazandırmak için gereken öncelikli koşul, *onların kendi zamanının vahşice ellerinden alınması*'ydı. Zamanın gösterisel geri dönüşü ancak üreticinin bu ilk mahrumiyetinden sonra mümkün olabilmiştir.

160

Hem uyanma ve uykunun doğal döngüsüne bağımlılıkta hem de bireysel geri dönüşsüz zamanın bir yaşamın yıpranmasındaki varlığında olduğu gibi, emekte yer alan kaçınılmaz biyolojik unsur, modern üretim açısından sadece *tali* bir öneme sahiptir; bunun sonucu olarak da bu unsurlar üretim hareketinin resmî bildirilerinde ve bu kesintisiz zaferin elle tutulabilir ifadesi olan tüketilebilir ganimetlerinde önemsenmezler. Kendi dünyasının tahrif edilmiş hareket merkezinde hareketsiz bırakılmış olan seyircinin

bilinci, artık yaşamını kendini gerçekleştirmeye ve ölüme yönelik bir geçiş olarak sürdüremez. Yaşamı üzerindeki tasarruf hakkından vazgeçen kişi artık ölümünü kabul edemez. Hayat sigortası reklamlarının yaptığı tek şey, bu iktisadi kayıptan sonra, sistemin düzenini sağlama almadan ölmenin suç olduğunu ileri sürmektir; ve *American way of death*[1] reklamları, bu karşılaşmada yaşam *görünüşleri'nin* en büyük bölümünü elinde tutma kapasitesini vurgularlar. Reklam bombardımanlarının geri kalan bütün cephelerinde ise yaşlanmak kesinlikle yasaktır. Tek tek herkes için tasarlanan ve en sıradan kullanıma sunulan bir "gençlik sermayesi" bile malî sermayenin sağlam ve biriken gerçekliğine asla ulaşamazdı. Ölümün bu toplumsal yokluğu yaşamın toplumsal yokluğuyla özdeştir.

161

Zaman, Hegel'in de belirttiği gibi, *zorunlu* yabancılaşmadır, yani öznenin kendisini kaybederek kendini gerçekleştirdiği, kendi hakikati olabilmek için başkası haline geldiği ortamdır. Ama bunun tersi, tamamen, *yabancı bir şimdiki zaman* üreticisinin uyguladığı egemen yabancılaşmadır. Bu *uzamsal yabancılaşma'da,* özne ile öznenin elinden aldığı etkinliği birbirinden kökten ayıran toplum, öncelikle özneyi kendi zamanından ayırır. Aşılabilir toplumsal yabancılaşma tam anlamıyla, zamandaki *canlı* yabancılaşmanın olanaklarını ve taşıdığı riskleri yasaklamış ve dondurmuş olan toplumsal yabancılaşmadır.

162

Seyredilen sahte-döngüsel zamanın önemsiz yüzeyinde kaybolan ve yeniden ortaya çıkan görünüşteki *modalar'*ın altında çağın *asıl üslubu,* her zaman için açık ve gizli devrim gerekliliğinin yönlendirdiği şeyin içindedir.

163

Zamanın doğal temeli, zaman akışının algılanabilir temel öğesi *insan için* var olmakla İnsanî ve toplumsal bir hale gelir. Zamanı, İktisadî üretimin geri dönüşsüz ayrı zamanı ve döngüsel zaman olarak bugüne kadar İnsanî ve de gayri-insanî hale getiren şey, insan pratiğinin sınırlı durumu, çeşitli aşamalara ayrılmış emektir. Sınıfsız bir toplumun, genelleştirilmiş bir tarihsel yaşamın devrimci tasarısı, bireylerin ve grupların geri dönüşsüz zamanının oyuncul bir modeli adına, *bağımsız federe zamanların* aynı

anda mevcut olduğu bir model adına zamanın toplumsal ölçüsünün çöküşüdür. Bu, “bireylerden bağımsız bir şekilde var olan her şeyi” ortadan kaldıran komünizmin, zaman bağlamında, topluca gerçekleştirildiği bir programdır.

164

Dünya, çoktandır bir zamanın düşünü görmektedir, ama onu gerçek anlamda yaşamak için şimdiden bilincine sahip olması gerekir.

VII. TOPRAĞIN DÜZENLENMESİ

> Her kim ki özgürce yaşamaya alışmış bir sitenin yöneticisi olur ve ona hiç zarar vermez, bilmelidir ki site ona zarar verecektir; çünkü ne geçen zamanın uzunluğunun ne de herhangi bir iyiliğin asla unutturamayacağı özgürlüğün adında ve eski geleneklerinde sitenin isyancılarına sığınacak yer her zaman vardır. Ve kişi sitede ne yaparsa yapsın, ona ne sağlarsa sağlasın, bunlar sakinlere zulmetmek ya da onları dağıtmak amacıyla yapılmıyorsa bu ad ve bu gelenekler asla unutulmayacaktır...
>
> Machiavelli, *Hükümdar*

165

Kapitalist üretim, artık haricî toplumlar tarafından sınırlanmayan alanı birleştirmiştir. Bu birleşme aynı zamanda yaygın ve yoğun bir *bayağılaşma* sürecidir. Soyut pazar alanı için seri olarak üretilen metaların birikimi, nasıl bütün bölgesel ve yasal engelleri ve zanaat üretimindeki *niteliği* koruyan Ortaçağ loncalarının her türlü kısıtlamalarını ortadan kaldırmak zorunda kaldıysa aynı şekilde mekânların özerkliğini ve niteliğini de yok etmek zorundaydı. Bu homojenleştirme gücü her türlü Çin Seddi'ni yerle bir etmiş olan ağır toptur.

166

Metanın özgür uzamı kendisiyle daha fazla özdeşleşmek, durağan monotonluğa mümkün olduğu kadar çok yakın olabilmek için bundan böyle her an değişmekte ve yeniden yapılanmaktadır.

167

Coğrafi mesafeyi ortadan kaldıran bu toplum, mesafeyi gösterisel ayrılık olarak kendi içinde yeniden üretir.

168

Meta dolaşımının yan ürünü olan ve bir tüketim olarak kabul edilen insan dolaşımı, yani turizm, aslında bayağılaşmış şeyin görmeye gidildiği boş

zamandan başka bir şey değildir. Değişik yerlere yapılan ziyaretlerin İktisadî açıdan düzenlenişi, bu yerlerin birbirine *denk* olduklarına dair bir güvenceyi kendi içinde taşır. Yolculuktan zamanı geri almış olan modernleşme aynı zamanda uzamın gerçekliğini de almıştır.

169

Çepeçevre her tarafa şekil veren toplum, kendi toprağını, yani bu vazifeler kümesinin somut temelini işlemek için özel bir teknik geliştirmiştir. Şehircilik, kapitalizmin doğal ve insani çevreyi ele geçirmesidir; mutlak hâkimiyet şeklinde mantıklı olarak gelişen kapitalizm, artık uzamın tamamını *kendi dekoruymuş* gibi yeniden yaratabilir ve yaratmalıdır.

170

Yaşamı bariz bir şekilde donduran şehircilikle tatmin edilen kapitalist ihtiyaç, Hegel'in sözleriyle, “uzamın barışçıl biraradalığı”nın “zamanın akışı içindeki sabırsız oluşum” üzerindeki mutlak üstünlüğü olarak ifade edilebilir.

171

Eğer kapitalist ekonominin bütün teknik güçleri ayrılıkları meydana getiren araçlar olarak anlaşılmak zorundaysa, şehircilik örneğinde bu teknik güçlerin temelindeki donanımla, bu güçlerin yayılmasına elverişli olan toprağın işlenmesiyle, bizzat *ayrılık* tekniğiyle ilgileniriz.

172

Şehircilik, sınıf iktidarını savunan kesintisiz görevin modern icrasıdır: Kentsel üretim koşullarının tehlikeli bir şekilde *bir araya getirdiği* işçilerin en küçük parçalarına dek bölünmesinin sürdürülmesi. Bu bir araya gelme olasılığının her biçimine karşı yürütülmesi gereken sürekli mücadele en uygun zeminini şehircilikte bulur. Fransız Devrimi’nde edinilen deneyimlerden bu yana, bütün yerleşik iktidarların sokaktaki düzeni sağlama araçlarını artırma çabası, sonunda sokağın ortadan kaldırılmasıyla doruk noktasına ulaşır. Lewis Mumford, *The City in History* (Tarih Boyunca Şehir)'de “artık tekdüze olan dünyayı” anlatırken “uzun mesafeli kitle iletişim araçlarıyla birlikte, halkın tecridinde çok daha etkili bir denetim aracı ortaya çıkmıştır” diye belirtir. Ama

şehirciliğin gerçekliğini oluşturan genel tecrit hareketi, planlanabilir üretim ve tüketim ihtiyaçlarına göre işçilerin denetimli bir şekilde yeniden sisteme dahil edilmelerini de sağlamak zorundadır. Sisteme dahil olmak, tecrit edilmiş bireylerin *birlikte tecrit edilmiş* bireyler olarak yeniden ele geçirilmelerini gerektirir: Fabrikalar ve kültür evleri, tatil köyleri ve “toplu konutlar” tecrit edilmiş bireyi *aile yuvasına* kadar izleyen bu sahte kolektiviteye hizmet etmek amacıyla özellikle düzenlenmiştir. Gösteri mesajı alıcılarının yaygın olarak kullanımı bireyin tecridinin egemen imajlarla, bütün güçlerini sadece bu tecritten alan imajlarla dolu olmasını mümkün kılar.

173

Önceki her dönemde egemen sınıfların tatmin edilmesine adanmışken ilk defa yeni bir mimari doğrudan doğruya *yoksullara* yönelmiştir. Bu yeni konut örneğinin biçimsel sefilliği ve devasa yaygınlığı, onun hem amacından hem de modern inşaat koşullarından kaynaklanan *kitlesel* karakterinden ileri gelir. Toprağı, soyut bir şekilde tecrit toprağı olarak düzenleyen *otoriter karar* hiç kuşku yok ki modern inşaat koşullarının özünde yer alır. Bu açıdan geri kalmış ülkelerde sanayileşmenin başladığı her yerde, yerleştirilmesi düşünülen yeni toplumsal yaşam tarzına uygun uzam olarak, aynı mimari ortaya çıkar. Toplumun maddî gücünün gelişmesinde kaydedilen aşama ve bu güce bilinçli bir şekilde hâkim olma konusundaki *gecikme,* tıpkı termo-nükleer silahlanma ya da doğum kontrolü (kalıtımın manipüle edilme imkânı zaten elde edilmiştir) sorunlarındaki kadar açık bir şekilde şehircilikte de görülmektedir.

174

Şimdiki zaman, şehir ortamının daha şimdiden öz-yıkım zamanıdır. “Şehir artıklarının biçimsiz yığınlarıyla’’ (Lewis Mumford) kaplı kırsal kesimde görülen şehir patlaması doğrudan doğruya tüketimin buyrukları doğrultusunda düzenlenmiştir. İlk meta bolluğu aşamasının pilot-malı olan otomobilin diktatörlüğü, eski şehir merkezlerini yerinden eden ve giderek genişleyen bir yayılmaya yol açan otoyolların hâkimiyetiyle çevreye damgasını vurmuştur. Aynı zamanda, şehir dokusuna dair tamamlanmamış yeni düzenleme dönemleri, bir *otopark* platformu üzerindeki çıplak arazilerde kurulu dev *süpermarketler* olan "dağıtım

fabrikaları" etrafında geçici olarak yoğunlaşır; ve bu çılgın tüketim tapınakları, kısmi bir kalabalığın yeniden oluşmasına yol açtıklarından aşırı kalabalık ikincil merkezler haline gelir gelmez onları dışlayan merkezkaç hareket içinde uzaklaşırlar. Ama tüketimin teknik örgütlenmesi, ilk planda şehrin *kendi kendini tü ketmesi'ne* yol açmış olan genel çözülmenin örgütlenmesinden başka bir şey değildir.

175

Tümüyle kent-kır çatışması etrafında gelişen iktisadi tarih, her iki terimi de ortadan kaldıran bir başarıya ulaşmıştır. Toplu tarihsel gelişmenin günümüzde bağımsız ekonomi hareketinin sürdürülmesi adına *felce uğraması,* kent ve kırın yok olmaya başladığı dönemin olgusudur, kentle kırın farklılıkları *aşılmamakta,* her ikisi de aynı anda çökmektedir. Var olan şehir gerçekliğinin aşılmasına katkıda bulunması gereken tarihsel devinimin başarısızlığa uğramasından kaynaklanan kent ve kırın karşılıklı yıpranması, en ileri sanayileşmiş bölgeleri kapsayan ayrışmış unsurlarının bu eklektik karışımında görülebilir.

176

Evrensel tarih kentlerde doğmuş ve kentin kır üzerindeki kesin zaferiyle birlikte olgunlaşmıştır. Marx'a göre burjuvazinin en önemli devrimci faziletlerinden biri “kırı” *havası hile insanı özgürleştiren* “kente boyun eğdirmesi” olgusudur. Ama, eğer kentin tarihi özgürlüğün tarihi ise aynı zamanda zorbalığın ve hem kırı hem de kenti denetleyen devlet yönetiminin de tarihidir. Kent, sadece tarihsel özgürlüğün mücadele alanı olabilmiştir, özgürlüğe sahip olamamıştır. Kent, *tarih ortamıdır;* çünkü o, hem tarihsel girişimi mümkün kılan toplumsal iktidarın yoğunlaşması hem de geçmişin bilincidir. Kenti tasfiye etmeye yönelik mevcut eğilim, ekonominin tarihsel bilince boyun eğmesindeki ve kendisinden alınmış güçleri yeniden ele geçiren toplumun birleşmesindeki gecikmenin bir başka şekilde ifade edilmesinden ibarettir.

177

“Kır tam tersine bir olgu sergiler: tecrit ve ayrılık” (*Alman İdeolojisi).* Kentleri yok eden şehircilik, eski kır yaşantısına özgü doğal ilişkiler kadar doğrudan doğruya tarihsel kent tarafından sorgulanan dolaysız toplumsal

ilişkilerin de kaybolduğu *sahte bir kırı* yeniden kurar. Bu, günümüzün "düzenlenmiş toprağı"nda barınma ve gösterisel denetim koşullarının yeniden yarattığı yeni bir yapay köylülüktür: Köylülüğün bağımsız bir eyleme kalkışmasını ve yaratıcı bir tarihsel güç olarak ortaya çıkmasını her zaman engellemiş olan coğrafi dağınıklık ve dar kafalılık bugün yeniden üreticilerin özelliği haline gelmiştir; nasıl ki işlerin doğal ritmi tarım toplumunun eriminin ötesinde kalıyorsa, bizzat kendilerinin ürettiği dünyanın devinimi de köylülerin erimlerinin ötesinde kalır. Ama "Doğu despotizminin" sarsılmaz temeli olan ve dağılması bürokratik merkeziyetçiliğe yol açan bu köylülük, modern devlet bürokrasisinin gelişme koşullarının ürünü olarak yeniden ortaya çıktığında, *duyarsızlığı* artık *tarihsel olarak üretilmek* ve korunmak zorundaydı; doğal kayıtsızlığın yerini, hatanın örgütlü gösterisi almıştı. Teknolojik sahte-köylülüğün "yeni kentleri", üzerine inşa edildikleri tarihsel zamandan kopuşlarını bulundukları alana açıkça kaydederler; sloganları şu olabilir: "Bu noktada artık hiçbir şey olmayacaktır ve *asla hiçbir şey olmamıştır*." Kentlerde özgürleştirilmek zorunda olan tarih henüz özgürleştiril mediği içindir ki *tarihin yokluğunda ortaya çıkan* güçler, kendi özel alanlarını oluşturmaya başlarlar.

178

Bu alacakaranlıktaki dünyayı tehdit eden tarih, aynı zamanda da mekânı yaşanmış zamana boyun eğdirebilen güçtür. Proleter devrimi, *beşeri coğrafyanın eleştirisi'*dir; bu eleştiri dolayısıyla bireyler ve topluluklar, sadece emeklerine değil bütün tarihlerine de sahip olmalarına elverişli yer ve olayları yaratmak zorundadırlar. Bu değişen oyun alanında ve özgürce seçilmiş oyun kurallarının farklılıklarında, yer özerkliği, toprağa zorunlu bir bağlanmayı yeniden devreye sokmadan ve böylelikle seyahatin ve bütün anlamı içinde saklı olan bir seyahat gibi anlaşılan yaşamın gerçekliğini gündeme getirerek yeniden keşfedilebilir.

179

Şehircilikle ilgili en önemli devrimci düşünce ne şehirci, ne teknolojik ne de estetiktir. Bu, İşçi Konseyleri iktidarının, *devlet karşıtı* proletarya *diktatörlüğü'nün*, yürürlüğe konulabilir bir diyalogun ihtiyaçlarına göre bütün çevreyi yeniden oluşturma kararıdır. Mevcut koşulların tamamını

değiştirerek etkili olabilecek Konseyler iktidarı, eğer tanınmak ve *kendini* kendi dünyasında *tanımak* istiyorsa daha ufak bir görevi üstlenemez.

VIII. KÜLTÜRDE YADSIMA VE TÜKETİM

Siyasi bir devrimi görecek kadar uzun yaşayacak mıyız? Bu Almanların çağdaşları olan *bizler* bunu görecek miyiz? Dostum, siz görmek istediğiniz şeye inanıyorsunuz... Almanya'yı mevcut tarihine göre değerlendirdiğimde, tüm tarihinin tahrif edildiğini ve bugünkü kamusal yaşamının halkın gerçek durumunu temsil etmediğini öne süremezsiniz. İstediğiniz gazeteyi okuyun, sahip olduğumuz özgürlüğü ve ulusal mutluluğu aralıksız olarak kutladığımızı gözlerinizle görün ve sansürün hiç kimseyi engellemediğini de anlayın...

Ruge, *Marx'a mektup*, Man 1843.

180

Sınıflara bölünmüş tarihsel toplumda kültür, bilginin ve yaşanmış olanın temsilinin genel alanıdır; yani kültür entelektüel emeğin bölünmesi ve bölünmenin entelektüel emeği şeklinde *ayrı* olarak var olan genelleştirme gücüdür. “Birleştirici güç insan hayatından çıktığında, karşıtlıklar canlı ilişkilerini ve etkileşimlerini yitirdiklerinde ve özerkliklerini kazandıklarında...” *(Fichte ve Schel ling Sistemleri Arasındaki Fark*-Hegel) kültür, mit toplumunun birliğinden ayrılır. Kültür, bağımsızlığını kazanarak, aynı zamanda bağımsızlığını kaybetmesi anlamına gelen emperyalist bir zenginleşme hareketine başlar. Kültürün göreceli özerkliğini ve bu özerklikle ilgili ideolojik yanılsamaları yaratan tarih, kendisini kültür tarihi olarak ifade eder. Ve kültürün muzaffer tarihinin tamamı, yetersizliğinin açığa çıkma tarihi ve kendi kendini yok etmeye doğru bir ilerleyiş olarak anlaşılabilir. Kültür, kaybedilmiş birliğin arandığı yerdir. Kültür, bu birlik arayışında, ayrı bir alan olarak kendini yadsımak zorundadır.

181

Tarihsel toplumlardaki kültürün içsel gelişmesinin ilkesi olan gelenek ve yenilik arasındaki çatışma ancak yeniliğin sürekli zaferi sayesinde sürdürülebilir. Kültürel yenilik, yine de kendi bütünlüğünün bilincine vararak kültürel önvarsayımları aşma eğilimi gösteren ve bütün ayrılıkların

ortadan kaldırılmasını hedefleyen bütünlüklü tarihsel hareketten başka bir şeyle sürdürülemez.

182

Kültürün merkezi olarak tarihi gören toplum hakkındaki bilgilerdeki atılım, Tanrı'nın yok edilmesiyle ifade edilen geri dönüşsüz bir bilgi türetir. Fakat “tüm eleştirilerin bu ilk şartı” aynı zamanda sonu olmayan bir eleştirinin de ilk zorunluluğudur. Artık hiçbir davranış kuralını sürdürmenin mümkün olmadığı bir noktada kültürün her *sonucu* kültürün çözülmesine doğru bir adımdır. Tıpkı tam özerkliğini kazandığı andaki felsefe gibi, özerk hale gelen her disiplin de çökmek zorundadır; öncelikle, toplumsal bütünlüğü tutarlı bir şekilde açıklama iddiası çöker ve hatta kendi sınırları dahilinde kullanılabilen parçalanmış araç olarak bile çöker. Ayrılmış kültürdeki *rasyonalite eksikliği* onu yok olmaya mahkûm eden unsurdur, çünkü rasyonelin zaferi hâlâ içinde bir gereklilik gibi mevcuttur.

183

Kültür, eski dünyanın yaşam tarzını yok etmiş olan tarihin sonucudur, ama ayrı bir alan olarak, halen, *kısmen tarihsel* bir toplumda kısmi kalan algılanabilir zekâ ve iletişimden başka bir şey değildir. Kültür, pek anlamlı olmayan bir dünyanın anlamıdır.

184

Kültürel tarihin sonu, iki karşıt yönde kendisini gösterir: kültürün bütünlüklü tarih içinde aşılma tasarısı ve gösteri seyrinde ölü bir nesne olarak korunmasının örgütlenmesi. Bu hareketlerden biri kaderini toplumsal eleştiriye, diğeri ise sınıf iktidarının savunulmasına bağlamıştı.

185

Kültürün sona ermesinin her iki yönü, -her türlü algılanabilir temsil görünümünde olduğu kadar her türlü bilgi görünümünde de- en genel anlamıyla eskiden *sanat* olan şeyde birleşmiş bir şekilde var olur. İlk durumda, mevcut koşulları *onaylaması* en sonunda *kendine dair bilgilerinden vazgeçmek* zorunda kaldığı için kullanılmaz hale gelen parçalanmış bilgilerin birikimi ile bu bilgileri kullanma sırrına tek başına sahip olduğu için her şeyin hakikatine de tek başına sahip olan praksis

teorisi çatışır. İkinci durumda ise toplumun eski *ortak dili*'nin kendini tehlikeli bir şekilde yok etmesi ile bu dilin ticari gösterideki yapay yeniden oluşumu, yani yaşanmamış olanın aldatıcı temsili çatışır.

186

Toplum, mit toplumunun birleştiriciliğini kaybettiğinde, etkisizleşmiş topluluktaki bölünme gerçek tarihsel topluluğun devreye girmesiyle aşılıncaya kadar, gerçekten ortak bir dilin bütün göndermeleri de yok olmak zorundadır. Toplumsal hareketsizliğin bu ortak dili olan sanat, başlangıçtaki dinsel evreninden çıkarak ve birbirinden bağımsız bireysel eserler üretimi haline gelerek modern anlamda bağımsız sanat olduğu andan itibaren, ayrılmış kültürün bütünlüğünün tarihine hükmeden hareketi de tekil bir durum olarak kabul eder. Sanatın bağımsızlığının onaylanması, çözülmesinin başlangıcıdır.

187

İletişim dilinin kaybedilmesi; işte her türlü sanattaki modern ayrışma hareketinin, yani biçimsel yok oluşun *olumlu anlamda* ifade ettiği şey budur. Bu hareketin, *olumsuz anlamda* ifade ettiği şey ise ortak bir dilin yeniden keşfedilme gerekliliğidir; ama bu dil -tarihsel toplumun sanatında *her zaman için çok geç kalan*, yaşanmış olanı gerçek diyaloğa yer vermeden *diğerlerine* anlatan ve yaşamın yetersizliğini kabul eden tek yanlı çözümde değil- doğrudan eylem ile bu eylemin dilini kendi içinde toplayan praksiste keşfedilmelidir. Burada, şiirsel-sanalsal eserlerle *temsil edilmiş* olan diyalog topluluğuna ve zamanla oynanan oyuna gerçek anlamda sahip olmak önemlidir.

188

Bağımsız hale gelen sanat, dünyasını çarpıcı renklerle ifade ettiğinde yaşamın bir ânı yaşanmış olur ve artık çarpıcı renkler kullanarak onu geri getirmek mümkün olmaz. Bu an artık sadece anılarda canlandırılabilir. Sanatın büyüklüğü ancak yaşamın gün batımında ortaya çıkmaya başlar.

189

Sanatı istilâ eden tarihsel zaman, *barok*'la başlayarak, öncelikle sanat alanında kendini ifade etmişti. Barok, merkezini yitirmiş bir dünyanın

sanatıdır: Ortaçağın kâinatta ve dünyevî yönetimde benimsediği son mitsel düzen -Hıristiyanlığın birliği ve bir İmparatorluk hayaleti- çökmüştür. *Değişim sanatı,* dünyada keşfettiği geçicilik ilkesini kendi içinde taşımak zorundadır. Eugenio d'Ors, sanat “sonsuzluğa karşı yaşamı seçmişti” der. Tiyatro, şenlik ve teatral şenlik barokun gerçekleşmesindeki başlıca anlardır ve bunlarda her türlü özel sanatsal ifade, sadece, kurulu bir alan dekoruna, birleşme merkezi kendisi olan bir konstrüksiyona yaptığı göndermeler sayesinde anlamlı hale gelir; ve bu merkez, bütünün dinamik düzensizliği içinde tehlike altındaki bir denge olarak yer alan *geçiş*'tir. Çağdaş estetik tartışmasında barok kavramına atfedilen ve kimi zaman da aşırıya kaçan önem, sanatsal bir klasisizmin olanaksızlığının bilincine varılmasını yansıtır: Üç yüz yıldan beri normatif bir klasisizm ya da neo-klasisizm oluşturma çabalan, devletin, mutlak monarşinin ya da Romalı kılığına girmiş devrimci burjuvazinin haricî dilini konuşan kısa süreli yapay oluşumlardan başka bir şey değildir. Romantizmden kübizme kadar barokun genel akışını izleyen ve parçalanma ve sanatsal alanı tümden yadsıma aşamasına dek kendisini sık sık yenileyerek, nihai olarak daha fazla bireyselleşen bir yadsıma sanatıdır. Bir seçkinler grubunun iç iletişimine bağlı olan ve yarı bağımsız toplumsal tabanını son aristokratların hâlâ yaşadığı kısmen oyun su koşullarda bulan tarihsel sanatın yok olması, kapitalizmin kendini bütün ontolojik niteliklerden arınmış ilk sınıf iktidarı olarak görmesi olgusunu da ifade eder; ekonominin basit yönetimine dayanan bu iktidar aynı zamanda insanın bütün *üstünlüğü'*nün de kaybedilmesidir. Sanatsal *yaratı'*nın uzun süredir yitirilmiş birliği olan barok, bazı açılardan sanatsal geçmişin bütünlüğünün bugünkü *tüketimi* içinde yeniden keşfedilir. Geçmişin bütün sanatının tarihsel olarak bilinmesi ve geriye dönük olarak da dünya sanatı haline getirilmesi, bu sanatı, neticede daha üst düzeyde bir barok yapıyı, bizzat barok bir sanatın üretiminin ve her türlü canlanmasının kaynaştığı bir yapıyı oluşturan toptan bir düzensizlik haline getirerek mutlak olmaktan çıkarır. Bütün uygarlıkların ve bütün çağların sanatları ilk kez olarak birlikte tanınabilmekte ve kabul edilebilmektedir. Bu bir sanat tarihi “hatıraları koleksiyonu"dur ve bu mümkün hale geldiğinde *sanat dünyasının* da *sonu* gelmiş demektir. Sanatın bütün eski dönemlerinin eşit bir şekilde kabul görmesi, artık hiçbir sanatsal iletişimin mümkün olamadığı bu müzeler çağında gerçekleşmiştir, çünkü iletişim koşullarının *genelde*

kaybolduğu günümüzde, artık bunların hiçbiri kendi iletişim koşullarının uğradığı kayıptan acı çekmemektedir.

190

Tarihin henüz yaşanmamış olduğu tarihsel bir toplumda sanatı aşmaya çalışan olumsuz bir hareket olarak çözülme çağını yaşayan sanat hem bir değişim sanatı hem olanaksız değişimin katıksız ifadesidir. Hedefi büyüdüğü ölçüde hakiki gerçekleşmesi de kendi boyunu aşar. Bu sanat ister istemez *avangard'*dır; ve *değildir.* Avangardlığı kendi yok oluşudur.

191

Dadaizm ve sürrealizm modern sanatın sonunu belirleyen iki akımdır. Sadece göreceli bir bilinçlilikle de olsa bu akımlar proleter devrimci hareketin son büyük atılımı ile çağdaştırlar; ve bu hareketin başarısızlığa uğraması, onları geçersizliğini ilan ettikleri aynı sanatsal alana hapsetmiş ve devinimsizliklerinin temel nedeni olmuştur. Dadaizm ve sürrealizm tarihsel olarak hem birbirlerine bağlı hem de birbirlerinin karşıtıdırlar. Bu karşıtlık -ki tarafların her biri bu karşıtlıkta en önemli ve en radikal payın kendisine ait olduğuna inanıyordu- her birinin tek yanlı olarak geliştirdiği eleştirilerin iç yetersizliğini ortaya çıkarır. Dadaizm, *sanatı gerçekleştirmeden ortadan kaldırmak* istedi; sürrealizm ise *sanatı ortadan kaldırmadan gerçekleştirmek* istedi. Daha sonra *sitüasyonistler* tarafından geliştirilen eleştirel tavır, sanatın ortadan kaldırılması ile sanatın gerçekleştirilmesinin, *sanatın aşılmasının* birbirinden ayrılmaz yönleri olduğunu göstermiştir.

192

Eski donmuş kültürü, olumsuz belirtilerinin telâfi edilmiş tekrarı da dahil olmak koşuluyla koruyan gösteri tüketimi, kendi bütünlüğündeki zımni varlığına kültür sektöründe açıkça kavuşur: *iletilemeyenin iletilmesi.* Dilin aşırı bir şekilde yok edilmesi resmen olumlu bir değer olarak yavan bir şekilde onaylanmıştır, çünkü her türlü iletişimin sona erdiğinin büyük bir mutlulukla duyurulduğu şeylerin baskın durumu ile uzlaşma ilan edilmiştir. Şiirin ve modern sanatların gerçek yaşamı olan dilin yok edilmesi gibi önemli bir hakikat açıkça gizlenmiştir, çünkü işlevi *tarihi kültür içinde unutturmak* olan gösteri, modernist araçlarının sahte-yeniliklerinde kendi özünü oluşturan stratejiyi uygular. Böylelikle, yazıyı yazı olarak seyrettiğini

kabul eden bir yeni-edebiyat okulu, kendisini yenilikmiş gibi sunabilir. Dahası, iletilebilir olanın bozulmasındaki yeterli güzelliğin basitçe ilan edilmesinin yanı sıra gösteri kültürünün en modern eğilimi -ve genel toplumsal örgütlenmenin baskıcı uygulamasına en fazla bağlı olan eğilim-"ekip çalışmaları" aracılığıyla ayrışmış unsurlardan oluşan karmaşık bir yeni-sanat ortamını yeniden yaratmaya çalışır; özellikle de şehircilikte görülen sanatsal kalıntıları ya da estetik-teknik karışımları bir araya getirme çabaları böyledir. Bu, gösterinin sahte-kültürü düzleminde, parçalanmış işçiyi "ekiple iyi bütünleşmiş bir kişilik" olarak yeniden ele geçirmeyi hedefleyen gelişmiş kapitalizmin genel tasarısının bir ifadesidir; son dönem Amerikan sosyologları (Riesman, Whyte, v.s.) bu eğilimi tanımlamışlardır. Bu her yerde aynı olan, *cemaatsiz* bir *yeniden yapılandırma* tasarısıdır.

193

Tümüyle meta haline gelen kültür gösteri toplumunun da en ünlü metası olmak zorundadır. Bu eğilimin önde gelen ideologlarından biri olan Clark Kerr, *bilginin* karmaşık üretim, dağıtım ve tüketim sürecinin Amerika Birleşik Devletleri'nin yıllık ulusal üretiminin şimdiden % 29'unu oluşturduğunu hesaplamıştır; bu yüzyılın ilk yarısında otomobilin, önceki yüzyılın ikinci yarısında demiryollarının oynadığı rolü, bu yüzyılın ikinci yarısında kültürün oynayacağını öngörmüştür.

194

Güncel olarak *gösteri düşüncesi* şeklinde gelişmeye devam eden bütün bilgi dalları haklı olmayan bir toplumu haklı çıkarmak ve yanlış bilincin genel bilimi olmak zorundadır. Bu düşünce, gösteri sistemi içindeki kendi maddî temelini araştıramayacağı ve araştırmak istemeyeceği olgusu tarafından tamamen belirlenmiştir.

195

Görünüşün toplumsal örgütlenmesi düşüncesi, savunduğu yaygın *alt-iletişim* tarafından anlaşılmaz hale getirilmiştir. Kendi dünyasındaki her şeyin kökeninde çelişkinin yattığının farkında değildir. Karşılığın yer almadığı kendi dil sistemi dahilinde mutlak bir iktidar olan gösteri iktidarının uzmanları, aşağılama deneyimleri ve aşağılama konusundaki

başarılarıyla mutlak anlamda çürümüşlerdir; çünkü gerçekte seyirci olan *aşağılanan insana dair bilgileri* dolayısıyla kendi aşağılamalarının doğrulandığını görürler.

196

Gösteri sistemindeki iyileşmenin yeni sorunlar doğdukça gösteri sisteminin uzmanlaşmış düşüncesinde, yeni bir işbölümü gerçekleşir: Bir yandan, ayrılığı, ayrılığın kendi kavramsal ve somut araçlarıyla araştıran modern sosyoloji *gösterinin gösterisel eleştirisini* üstlenirken; diğer yandan yapısalcılığın kök saldığı çeşitli bilim dallarında *gösterinin müdafaası* düşüncesizliğin düşüncesi olarak, tarihsel pratiğin *resmi hafıza kaybı* olarak kurumsallaşır. Bununla birlikte diyalektik olmayan eleştirinin sahte ümitsizliği ile sistemin katıksız reklamının sahte iyimserliği, boyun eğmiş düşünce olmaları bakımından özdeştirler.

197

Mevcut gelişmenin yol açtığı yaşam koşullarını ilk olarak Amerika Birleşik Devletlerinde tartışmaya başlamış olan sosyoloji önemli ölçüde ampirik veri getirmiş olsa da kendi konusunun hakikatini asla bilmez, çünkü bu konuya içkin olan eleştiriden yoksundur. Öyle ki, bu sosyolojinin samimi anlamda reformist eğilimi sadece pratik önlemlerle hiç alakası olmayan maneviyata ve sağduyuya çağrılara, vs. dayanır. Bu tarz eleştiri, kendi dünyasının merkezindeki olumsuzluğu bilmediğinden, adeta irrasyonel bir parazit üremesi gibi yüzeyi son derece rahatsız edici bir şekilde kapladığını sandığı bir çeşit olumsuz artı-değeri tanımlamakta ısrar eder. Bu hiddetli iyi niyet, samimi olsa bile, sadece sistemin haricî sonuçlarını suçlamakla yetinir, tahminlerinin ve yönteminin esasen *özüre dayalı* özelliğini unutarak ısrarla kendisinin eleştirel olduğunu düşünür.

198

İktisadi bolluk toplumunda israfın teşvik edilmesinin saçmalığını ya da tehlikelerini dile getirenler israfın ne işe yaradığını bilmezler. Onlar, iktisadi rasyonellik adına, yararlı irrasyonel bekçileri nankörce mahkûm ederler, oysa bu bekçiler olmasaydı bu ekonomik rasyonellik iktidarı çökerdi. Örneğin, *İmaj* adlı kitabında Amerikan gösterisinin ticari tüketimini tanımlayan Boorstin hiçbir zaman gösteri kavramını anlayamaz, çünkü özel

yaşamın ya da “dürüst meta” kavramının bu feci abartının dışında kalabileceğine inanır. Yasaları yapanın metalar olduğunu anlamaz, oysa bu yasalar “dürüst” bir şekilde uygulandığında özel yaşamın farklı gerçekliğine ve ardından bu özel yaşamın imajların toplumsal tüketimi tarafından yeniden ele geçirilmesine yol açmaktadır.

199

Boorstin, tıpkı dünyamıza yabancı olan fazlalıklar gibi bize de yabancı gelen bir dünyanın fazlalıklarını tanımlar. Ama, imajların yüzeysel hâkimiyetini, psikolojik ve manevî değerlendirmelerle, “bizim zırva isteklerimizin” ürünü olarak nitelerken üstü kapalı olarak başvurduğu toplumsal yaşamın “normal temeli”nin ne Boorstin’in kitabında ne de döneminde hiçbir gerçekliği yoktur. Boorstin, bir imaj toplumunu derinlemesine anlayamaz, çünkü sözünü ettiği gerçek insan yaşamı, ona göre, dinsel tevekkülü de kapsayan bir geçmişte kalmıştır. Bu toplumun *hakikati*, bu toplumun *yadsınması'*ndan başka bir şey değildir.

200

Ayrı olarak işleyen bir endüstriyel rasyonelliğin toplumsal yaşamın tümünden tecrit edilebileceğine inanan sosyoloji, çoğaltma ve nakil tekniklerini endüstriyel hareketin tümünden tecrit etme noktasına kadar gidebilir. Böylece, Boorstin, anlattığı sonuçların, imajları yayan aşırı büyük teknik bir aygıtla, çağımızın insanlarının sahte duygusallığa gösterdikleri aşırı ilginin neredeyse tesadüfi sayılabilecek mutsuz karşılaşmasından kaynaklandığını keşfeder. Böylece gösteri, modern insanın çok fazla seyirci kalmasından ileri gelir. Boorstin, ortaya çıkardığı kurmaca “sahte-olaylar"daki çoğalmanın, insanların güncel toplumsal yaşamın yoğun gerçekliği içinde, olayları bizzat yaşayamamaları gibi basit bir olgudan kaynaklandığını anlamaz. Tarih, modern toplumun üzerine adeta bir hayalet gibi çöktüğü için, *dondurulmuş* şimdiki *zaman'*ın tehlike altındaki dengesini korumak amacıyla yaşamın bütün tüketim aşamalarında sahte-tarihler inşa edilmiştir.

201

Dondurulmuş tarihsel zamanın kısa bir dönemindeki mutlak durağanlığın doğrulanması *yapısalcı* bir sistemleştirmeye yönelik mevcut eğilimin

bilinçsiz ve bilinçli olarak ilan edilmiş yadsınamaz temelidir. Tarih karşıtı yapısalcılık düşüncesinin yer aldığı bakış açısı, başlangıcı ve sonu olmayan bir sistemin ebedî mevcudiyetine dair bakış açısıdır. Daha önceden var olan bilinçdışı bir yapının bütün toplumsal praksis üzerindeki diktatörlüğün rüyası, dilbilimi ve antropolojinin (ve hatta kapitalizmin işleyişi üzerine yapılan tahlilin) incelediği *-bu bağlamda zaten yanlış anlaşılmış olan-* yapı modellerinden yanlışlıkla alınmış olabilir, çünkü kolaylıkla beyinleri doldurulan *orta derecedeki kadroların* akademik düşüncesi, yani var olan sisteme duyulan hayranlık sayesinde kendisini tamamen sağlama alan düşünce, her türlü gerçekliği yavan bir şekilde sistemin varoluşuna indirger.

202

Her türlü toplumsal tarih biliminde olduğu gibi, "yapısalcı" kategorileri anlamak için de her zaman kategorilerin var olma biçimlerini ve var olma koşullarını dile getirdiklerini akıldan çıkarmamak gerekir. Nasıl ki bir insanın değeri o insanın kendisi hakkında sahip olduğu görüşe göre biçilemezse, belirli bir toplumu da kendinden söz ettiği dili tartışılmaz gerçek olarak kabul ederek değerlendiremez ve hayranlık duyamayız. “Bu tür değişim dönemlerini dönemin kendine dair bilinciyle değerlendiremeyiz; tam aksine, bilinç maddî yaşamdaki çelişkilere başvurarak açıklanmalıdır...” Yapı, mevcut iktidarın evladıdır. Yapısalcılık, gösteri “iletişimi”nin mevcut koşullarının bir mutlak olduğunu düşünen, *devlet güvencesi altındaki düşünce*dir. Yapısalcılığın, mesajların kodlarını araştırma yöntemi, iletişimin çeşitli hiyerarşik işaretler biçiminde var olduğu bir toplumun ürününden ve tanınmasından başka bir şey değildir. Sonuç olarak, gösteri toplumunun tarih ötesi geçerliliğini kanıtlamaya yarayan yapısalcılık değildir, tam tersine, yapısalcılığın soğuk düşünü kanıtlamaya yarayan yoğun gerçeklik olarak kendini dayatan gösteri toplumudur.

203

Eleştirel gösteri kavramı, hiç şüphesiz ki, her şeyi açıklamak ve soyut olarak itham etmek ve böylelikle gösteri sistemini savunmaya hizmet etmek için sıradan ve boş bir sosyolojik-politik hitabet formülü olarak sıradanlaştırılabilir. Çünkü hiçbir düşüncenin mevcut gösterinin ötesine gidemeyeceği, olsa olsa gösteri hakkındaki mevcut düşüncelerin ötesine gidebileceği açıktır. Gösteri toplumunu fiilen ortadan kaldırmak için, pratik

bir gücü devreye sokacak insanlar gerekir. Eleştirel gösteri teorisi ancak toplumdaki yadsıyıcı akımlarla birleşerek doğru olabilir ve bu yadsıma, yani devrimci sınıf mücadelesinin yeniden başlaması, kendi gerçek koşullarının, (pratikteki mevcut baskı koşullarının) teorisi olan gösteri eleştirisini geliştirerek ve bu yadsımanın ne olabileceği ile ilgili gizi açığa çıkararak kendi bilincine varacaktır. Bu teori işçi sınıfından mucizeler beklemez. O, proletaryanın taleplerinin yeni formülasyonunu ve yerine getirilmesini uzun soluklu bir iş olarak göz önünde bulundurur. Teorik ve pratik mücadele arasında yapay bir ayrım yapmak için -çünkü burada tanımlanan temel üzerinde, *ciddi bir pratik* olmaksızın böyle bir teorinin oluşumunu ve iletişimini tasarlamak bile mümkün değildir -eleştirel teorinin karanlık ve zorlu yolunun toplum çapında devreye giren pratik hareketin de nasibi olması gerekeceği kesindir.

204

Eleştirel teori kendi dilinde *iletilmek* zorundadır. Bu, içerikte olduğu kadar biçimde de diyalektik olmak zorunda olan çelişkinin dilidir. Bu, bütünlüğün eleştirisi ve tarihsel eleştiridir. Bu eleştirel teori, “yazının sıfır noktası” değil, altüst olmasıdır. Bir üslûp yadsıması değil yadsımanın üslûbudur.

205

Diyalektik teorinin sunuluş üslûbu bile hâkim dil kurallarına ve bunlarla ilgili zevklere göre bir skandal ve bir iğrençliktir, çünkü var olan kavramları pozitif olarak kullanırken bu kavramların yeniden keşfedilmiş *akıcılığı*'nı, onların zorunlu yok edilişini de eşzamanlı olarak fark eder.

206

Kendi eleştirisini de içeren bu üslûp bugünkü eleştirinin *tüm geçmişi üzerindeki* tahakkümünü belirtmek zorundadır. Diyalektik teorinin sunuluş biçimi, içindeki olumsuz ruhu yansıtır. “Hakikat, içinde onu yapan aletin izine artık rastlanmayan bir ürün gibi değildir.” (Hegel). İçinde hareketin izinin de yer alması gereken hareketin teorik bilinci, kavramlar arasında kurulmuş ilişkilerin *altüst olması* ve önceki eleştirinin bütün kazanımlarının *çalınıp değiştirilmesi* ile kendini gösterir. Tamlayanın altüst olması, tarihsel devrimlerin düşünce tarzındaki ifadesidir ve Hegel'in iğneleyici üslûbu

olarak kabul edilmiştir. Genç Marx, Feuerbach'ın da sistemli olarak kullanmış olduğu özneyle yüklemin yerini değiştirme tekniğini överek, sefaletin felsefesinden felsefenin sefaletini çekip alan bu *asi üslûbu* en tutarlı şekilde kullanmayı başarmıştır. Çalıp değiştirme, saygın hakikatler halinde dondurulmuş, bir başka deyişle yalana dönüştürülmüş olan geçmişin eleştirel sonuçlarının çökertilmesine yol açar. Kierkegaard, bunu kasıtlı olarak kullanmış, bir de geçersizliğini ilan etmişti: “Bütün çalıp çırpmalara rağmen, tıpkı bir dolap beygiri gibi, eninde sonunda, sana ait olmayan ve canlandırdığı hatıralarla rahatsızlık veren küçük bir kelimeye kapılıp gidersin.” *(Felsefe Kırıntıları)*. Çalıp değiştirmenin bu kullanımını belirleyen şey, resmi hakikat şeklinde tahrif edilmiş olana yönelik *mesafe* zorunluluğudur ve Kierkegaard aynı kitapta bunu şu şekilde itiraf eder: “Söylediklerime ödünç sözler katmamı hedefleyen, sitem dolu çeşitli imalarınıza ilişkin son bir saptama daha. Bunu burada inkâr etmiyorum ve isteyerek yaptığımı ve bu broşürün devamında, tabiî ki eğer yazarsam, meseleyi gerçek ismiyle nitelendirmek ve sorunu tarihsel bir kisveye büründürme niyetinde olduğumu artık saklamayacağım.”

207

Düşünceler gelişirler. Kelimelerin anlamı gelişmeye katılır. Aşırmacılık zorunludur. İlerleme bunu gerektirir. Bir yazarın cümlesine sıkı sıkıya sarılınır, onun ifadelerinden yararlanılır, yanlış bir düşünce silinir ve yerine doğrusu konulur.

208

Çalıp değiştirme, alıntının, sırf bir alıntı haline geldiği için sürekli tahrif edilen teorik otoritenin karşıtıdır; bağlamından, deviniminden ve de topyekün referans olarak döneminden ve bu referans içindeki -ister bilerek isterse yanlışlıkla olsun- kusursuz tercihten koparılmış bir bölümdür. Çalıp değiştirme, anti-ideolojinin akıcı dilidir. O, hiçbir şeyi kesin olarak ve kendi içinde güvenceye almaya kalkışamayacağını bilen iletişimde ortaya çıkar. Çalıp değiştirme, en yüksek aşamada, hiçbir eski ve eleştiri-üstü referansın onaylayamayacağı dildir. Buna karşılık, hem kendi içindeki hem de uygulanabilir olgularla olan tutarlılığı, ortaya çıkardığı hakikatin eski çekirdeğini onaylayabilir. Çalıp değiştirme, nedenini, şimdiki eleştiri gibi, kendi hakikatinin dışında kalan bir şey üzerine oturtmamıştır.

209

İfade edilmiş teori alanının bütün sarsılmaz özerkliğini yalanlayarak, mevcut düzeni rahatsız eden ve bozan eylemi *bu şiddet aracılığıyla* buraya sokan, teorik formülasyonda kendini açıkça *çalınıp değiştirilmiş olarak* sunan şey bize, teorik olanın bu varoluşunun kendi içinde bir hiç olduğunu ve ancak tarihsel eylem aracılığıyla ve kendisinin hakiki benzeri olan *tarihsel düzeltme* ile tanınabileceğini hatırlatır.

210

Kültürün gerçek anlamda yadsınması, onun anlamını koruyacak olan tek şeydir. Bu yadsıma artık *kültürel* olamaz. O, tamamen farklı bir anlamla da olsa kültür düzeyinde kalan şeydir.

211

Çelişki dilinde, kültür eleştirisi kendisini *birleşmiş* eleştiri olarak tanıtır: Kültürün tamamına -şiiri kadar bilgisine de- hükmeden ve toplumsal kültür eleştirisinden kendisini hiç bir şekilde ayrı tutmayan şeydir. *Birleşmiş toplumsal pratik*'le tek başına buluşmaya giden şey, bu *birleşmiş teorik eleştiri*'dir.

IX. MADDİLEŞMİŞ İDEOLOJİ

> Özbilinç; başka bir özbilinç için varolduğunda ve varolduğundan dolayı *kendinde* ve *kendi için* varolur; yani ancak tanınan varlık olarak vardır.
>
> Hegel, *Tinin Fenomenolojisi*

212

İdeoloji, tarihin çelişkilerle yüklü gidişatında, sınıflı bir toplum düşüncesinin *temeli*'dir. İdeolojik olgular asla basit kuruntular olmamışlardır, bunlar daha ziyade gerçekliklerin deforme olmuş bilincidir ve böylelikle, karşılığında, gerçekten deforme edici bir eylemi harekete geçiren gerçek etkenlerdir; özerkleşmiş iktisadi üretimin somut başarısının yol açtığı ideolojinin gösteri biçiminde *maddileşmesi*, toplumsal gerçeklik ile tüm gerçeği kendi modeline göre yeniden yontabilmiş olan bir ideolojiyi pratikte birbirine karıştırdığında bu durum daha da geçerlilik kazanır.

213

Evrensel olanın *soyut* iradesi ve yanılsaması olan ideoloji, evrensel soyutlama ve yanılsamanın modern toplumdaki etkili diktatörlüğü yoluyla meşruiyet kazandığında artık kısmi olanın iradeci mücadelesi olmaktan çıkar, zaferi olur. Bu noktada, ideolojik iddia bir tür kesin pozitivist kusursuzluk kazanır: Artık o tarihsel bir seçim değil, bir gerçekliktir. Bu tür bir iddiada, ideolojilerin özel *isimleri*'ne yer yoktur. Sistemin hizmetindeki tamamen ideolojik çalışmanın rolü bile, her türlü ideolojik fenomenin ötesindeymiş gibi görünmek isteyen bir “epistemolojik temel”in tanınmasından başka bir şey olarak kabul edilmez. Maddileştirilmiş ideolojinin kendisi de ifade edilebilir bir tarihsel programa sahip olmadığı gibi bir isme de sahip değildir. Bu, bir başka deyişle *ideolojiler* tarihinin sona ermesidir.

214

Bütün iç mantığı, Mannheim’ın kastettiği anlamıyla “bütüncül ideoloji”ye varan ideoloji, -kendisini dondurulmuş bir *bütünlüğün* sahte-bilgisi olarak dayatan bölümün despotizmi, yani *totaliter* bakış açısı şimdi tarih-dışılığın

devinimsiz gösterisinde tamamlanmaktadır. Onun tamamlanması, aynı zamanda toplumun tamamı içindeki çözülmesidir. Bu toplumun *pratikteki çözülmesi* ile birlikte, tarihsel yaşama giden yolu kapatan *son saçmalık* olan ideoloji de ortadan kalkmak zorundadır.

215

Gösteri öncelikle ideolojidir, çünkü kendi bütünlüğü içinde, bütün ideolojik sistemlerin özünü sergiler ve gösterir: yoksullaşma, köleleşme ve gerçek yaşamın yadsınması. Gösteri maddi olarak "insanlar arasındaki ayrılık ve uzaklaşmanın" ifadesidir. Gösteride yoğunlaşmış olan "sahtekârlığın yeni *gücü*"nün temeli bu üretimde yatmaktadır ve bu üretim sayesinde, "nesneler yığınıyla birlikte... insanı köleleştiren yabancı varlıkların yeni alanı da gelişir." Bu, ihtiyacı yaşamın karşısına çıkaran bir yayılmanın en ileri aşamasıdır. "Demek ki, paraya duyulan ihtiyaç ekonomi politiğin ürettiği gerçek ve tek ihtiyaçtır." (*Ekonomi* ve *Felsefe Üzerine Elyazmaları).* Gösteri, Hegel'in Jena'nın *Realphilo sophie'*sinde paranın ilkesi olarak izah ettiği ilkeyi toplumsal yaşamın tamamına yayar; bu "ölü olanın, kendi içinde hareket edenin yaşamıdır."

216

*Feuerbach Üzerine Tezler'*de özetlenmiş olan, felsefenin, idealizm ve materyalizm arasındaki karşıtlığı aşan praksiste gerçekleşmesi tasarısının tersine gösteri, kendi evreninin sahte-somutluğu dahilinde materyalizmin ve idealizmin ideolojik özelliklerini hem korur hem de dayatır. Dünyayı bir etkinlik olarak değil, bir temsil olarak gören ve sonuçta maddeyi idealleştiren eski materyalizmin seyirlik yanı, somut şeylerin otomatik olarak toplumsal yaşamın efendileri haline geldiği gösteride gerçekleşir. Buna karşılık, idealizmin *düşlenen etkinliği* de gösterge ve işaretlerin teknik aracılığıyla gösteride gerçekleşir; bu gösterge ve işaretler sonuçta soyul bir ideali maddileştirirler.

217

Gabel'in *Yanlış Bilinç* adlı kitabında ideoloji ve şizofreni arasında kurduğu paralellik, ideolojinin maddileşmesinin iktisadi sürecine yerleştirilmelidir. Toplum, ideolojinin eskiden beri olduğu şey haline gelmiştir. Praksisin bütünlüğünün bozulması ve buna eşlik eden anti-diyalektik yanlış bilinç;

işte gösterinin boyunduruğu altındaki gündelik yaşamın her anında dayatılan şey. Bu, “insanların karşılaşma yeteneğindeki başarısızlığın” sistemli olarak örgütlenmesi ve bu yeteneğin yerini *sanrılı bir toplumsal olgu'*nun alması olarak anlaşılmalıdır: karşılaşmanın yanlış bilinci, “karşılaşma yanılsaması.” Hiç kimsenin artık diğerleri tarafından *tanıtlamadığı* bir toplumda, her birey kendi gerçekliğini tanıyamaz hale gelir. İdeoloji kendi ortamını bulmuştur, ayrılık kendi dünyasını kurmuştur.

218

Gabel, “klinik şizofreni göstergelerinde, bütünlük diyalektiğindeki düşüş (en aşırı biçimi olan ayrışmayla birlikte) ile oluşum diyalektiğindeki düşüş (en aşırı biçimi olan donuklukla birlikte) bir hayli iç içe geçmiş görünür,” der. Ardında kendi yaşamının sürgün edildiği gösteri *ekranıyla* sınırlı yalınkat bir evrenin tutsağı olan seyirci bilinci, artık metaları ve metalarının politikası ile tek yanlı olarak kuşatan *kurgusal muhataplar'*dan başka bir şey tanımaz. Gösteri, kendi bütünlüğü içinde, seyircinin “aynadaki imajı"dır. Burada sahnelenen şey genelleşmiş bir otizmden sahte çıkış kapısıdır.

219

Benlik ve dünya arasındaki sınırları dünyanın varlık-yokluğunu kuşatan benliğin ezilmesiyle ortadan kaldıran gösteri, görünüşün örgütlenmesiyle sağlanan sahtekârlığın *gerçek mevcudiyeti'*yle bütün yaşanmış hakikati bastırarak doğru ile yanlış arasındaki sınırları da ortadan kaldırır. Tuhaf gündelik kaderine edilgen bir şekilde boyun eğen bir kimse, büyülü tekniklere başvurarak bu kadere aldatıcı bir şekilde tepki gösteren bir deliliğe doğru itilir. Metaların tanınması ve tüketilmesi, karşılıksız bir iletişime gösterilen bu sahte karşılığın can damarıdır. Tüketicinin hissettiği taklit ihtiyacı, kesinlikle, onun temel mahrumiyetinin bütün görünüşleri tarafından şartlandırılmış çocuksu bir ihtiyaçtır. Gabel'in tamamen farklı bir patalojik düzey için kullandığı tabirle söylemek gerekirse, "temsile duyulan anormal ihtiyaç, burada, varoluşun sınırında kalmış olmanın verdiği azap verici bir duyguyu telâfi etmektedir."

220

Yanlış bilinç mantığı kendini doğru bir şekilde tanıyamıyorsa, gösteri ile ilgili eleştirel hakikatin araştırılması doğru bir eleştiri olmak zorundadır.

Pratik mücadelesini uzlaşmaz gösteri düşmanları arasında vermek ve onların olmadıkları yerde kendisinin de olmadığını kabul etmek zorundadır. Doğrudan etkili olmaya duyulan soyut istek, reformist uzlaşmalara girişmeye ya da sahte-devrimci kalıntıların ortak eylemine katılmaya kalkıştığında hâkim düşünce yasalarını, *güncelliğin* müstesna bakış açısını kabul eder. Böylelikle, taşkınlık, alt edilmeye çalışılırken yeniden ortaya çıkar. Tersine, gösteriyi aşan eleştiri *beklemeyi bilmek* zorundadır.

221

Tersyüz edilmiş hakikatin maddî temellerinden kurtulmak; işte çağımızın kurtuluşunu oluşturan şey budur. “Dünyaya hakikati yerleştirmeye dair bu tarihsel misyon”u ne tecrit edilmiş birey ne de manipülasyonlara boyun eğmiş darmadağınık kalabalık yerine getirebilir; bu misyonu ancak bugün ve daima, gerçekleşmiş demokrasinin yabancılaştırmayan biçimine, yani pratik teorinin kendi kendini denetlediği ve kendi eylemini görebildiği Konseye bütün iktidarı devretmek suretiyle bütün sınıfların çözülmesini gerçekleştirmeye muktedir sınıf yerine getirebilir. Bu kurtuluş, bireylerin “doğrudan doğruya evrensel tarihe bağlı oldukları” ve diyaloğun, kendi koşullarının zaferini sağlamak için silahlandığı yerden başka yerde mümkün değildir.

Gösteri Toplumu

__üzerine yorumlar__

1988

Gerard Lebovici'nin anısına;
5 Mart 1984'te, Paris’te öldürüldü,
cinayetin failleri hâlâ meçhul.

İçinde bulunduğunuz durum ve koşullar ne kadar tehlikeli olursa olsun, umutsuzluğa kapılmayın; asıl her şeyden korkulacak durumlarda korkulacak hiçbir şey yoktur; tehlikelerle kuşatıldığınızda bu tehlikelerin hiçbirinden korkmayın; çaresiz kaldığınızda elinize ne geçerse ona güvenin; gafil avlandığınızda gidip düşmanı gafil avlayın.

Sun Tse, *Savaş Sanatı*

1

Bu *Yorumlar'ı* hemen ilgiyle karşılayacak elli ya da altmış kişi kesinlikle vardır; yaşadığımız günler ve ele aldığımız sorunların ağırlığı düşünüldüğünde bu sayının fazla olduğu bile söylenebilir. Fakat bunun nedeni tabiî ki bazı çevrelerde otorite olarak kabul ediliyor olmamdır. Bu kitapla ilgilenecek seçkinlerin yarısının ya da yarıya yakın bir bölümünün kendilerini gösterinin tahakküm sistemini sürdürmeye adamış kişilerden, diğer bir yarısının da bunun tam tersi davranmakta ısrar eden insanlardan oluşacağını da aynı şekilde akıldan çıkarmamak gerekir. Hem dikkatli hem de çeşitli alanlarda söz sahibi okurları da hesaba kattığımda tam bir özgürlük içinde konuşamayacağım açıktır. Özellikle de rastgele binlerini çok fazla bilgilendirmemeye özen göstermeliyim.

Yaşadığımız zamanın kötülüğü beni bir kez daha yeni bir tarzda yazmaya zorlayacak. Bazı unsurlar bilerek es geçilecek; ve plan bir hayli belirsiz kalmak zorunda olacak. Okurlar çağa damgasını vurmuş olan bazı tuzaklarla karşılaşabilirler. Oraya buraya birçok değişik sayfa eklemek koşuluyla anlamın tamamı ortaya çıkabilir: Tıpkı antlaşmaların açıkça öne sürdüğü şeylere genellikle gizli maddelerin eklenmesi ve tıpkı bir kimyevi maddenin saklı özelliklerini bir başka kimyevi madde ile birleştiğinde açığa çıkarması gibi. Bununla birlikte bu kısa eserde ne yazık ki kolaylıkla anlaşılabilecek çok fazla şey olacak.

2

1967'de *Gösteri Toplumu* adlı kitapla modern gösterinin özünde ne olduğunu gösterdim: Sorumsuz bir egemenlik statüsüne ulaşmış otokratik pazar ekonomisinin hükümranlığı ve bu hükümranlığa eşlik eden yeni hükmetme tekniklerinin tamamı. Çeşitli ülkelerde daha sonraki yıllarda da devam eden 1968 olayları, kendiliğinden doğduğu toplumun mevcut örgütlenmesini hiçbir yerde alt edememişken gösteri her yerde güçlenmeye devam etmiştir, yani hem her tarafta en aşırı uçlara kadar yayılmayı hem de merkezdeki yoğunluğunu artırmayı sürdürmüştür. Hatta saldırıya uğrayan iktidarların her zaman yaptığı gibi yeni savunma tekniklerini bile öğrenmiştir. Gösteri toplumunun eleştirisine başladığımda -o günkü koşullarda- özellikle, bu eleştiride ortaya çıkarılabilecek devrimci içerik fark edilmiş ve bu da doğal olarak bu eleştirinin en can sıkıcı yönü olarak

hissedilmişti. Gösteriye gelince, zaman zaman onu kafadan uydurmakla ve her zaman için de bu gösterinin derinliğini, birliğini ve gerçek işleyişini değerlendirmede aşırıya kaçmış olmakla suçlandım. Kabul etmeliyim ki sonraları aynı konu üzerinde yeni kitaplar yayımlayanlar bu konuda daha az şey söylemenin mümkün olduğunu mükemmel bir şekilde kanıtlamışlardır. Bütün yapmaları gereken bütünlük ve bu bütünlüğün deviniminin yerine, olayın yüzeyindeki tek bir statik ayrıntıyı koymaktı; ve her yazar özgünlüğünü farklı ve daha az rahatsız edici bir ayrıntıyı seçerek ispatlamıştır. Hiçbiri pervasız tarihsel yargılamalarda bulunarak kişisel yorumundaki bilimsel alçakgönüllülüğü lekelemek istememişti.

Bununla beraber, gösteri toplumu gelişmeye devam etti. Hızla gelişti, çünkü 1967'de arkasında ancak kırk yıl, ama dolu dolu kullanılmış kırk yıl vardı. Ve gösteri toplumu hiç kimsenin araştırma zahmetini göze almadığı kendi hareketiyle o dönemden itibaren şaşırtıcı başarılar göstermiş ve asıl doğasının tam olarak benim tarif ettiğim şey olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu aşikâr durumun sadece akademik bir değeri yoktur; çünkü hiç şüphesiz gösterinin birliğini ve söylemini aktif bir güç olarak anlamak, bu gücün o zamandan beri hangi yönlerde hareket edebildiğini incelemek için kaçınılmazdır. Toplumdaki çelişkinin bir sonraki aşaması kesinlikle bu koşullarda ortaya çıkacağı için şu sorular son derece önemlidir: Mademki bugün gösteri eskisinden çok daha güçlüdür, o zaman bu fazla gücü ne yapacaktır? Daha önce mevcut olmadığı hangi alanlara girmiştir? Kısacası bugünkü *hareket alanları* nelerdir? Bugünlerde, insanları çok farklı bir yaşam sürmeye zorlayan bir tür hızlı istilânın sözkonusu olduğuna dair garip bir duygu oldukça yaygınlık kazanmıştır; ama bu daha ziyade iklimde, ya da bir başka doğal dengede görülen açıklanamayan bir değişiklik gibi, cehaletin bildiği tek şeyin söyleyecek hiçbir şeyinin olmadığı bir değişiklik gibi yaşanmıştır. Dahası, birçok insan bunu uygarlaştırıcı bir istilâ olarak, sanki kaçınılmaz bir şey gibi kabul eder ve hatta onunla işbirliği yapma arzusundadır. Bu insanlar, bu fethin tam olarak ne işe yaradığını ve nasıl ilerlediğini bilmemeyi tercih ederler.

Gösterinin son yirmi yıldaki hızlı yayılışının yol açtığı ve henüz pek bilinmeyen bazı *pratik sonuçları* hatırlatacağım. Bu sorunun hiçbir yönü hakkında polemiğe girmeye niyetim yok; bu tür polemikler bugün fazlasıyla basit ve gereksizdir. Hiç kimseyi ikna etmeye de çalışmayacağım. Bu yorumlar ahlâk dersi verme kaygısı taşımıyorlar. Neyin istenebilir ya da en

azından tercih edilebilir olduğunu önermiyorlar. Sadece istenilenin ya da tercih edilenin ne olduğu belirtilmektedir.

3

Bugün artık hiç kimse gösterinin varlığından ya da gücünden makûl bir şekilde şüphe duyamayacağına göre, bu kadar acımasız bir şekilde tecrübeyle sabit olan bir sorun hakkında ilave bir şeyler söylemenin akıllıca olup olmadığından şüphe edilebilir. 19 Eylül 1987 tarihli *Le Monde, “var olan şey hakkında konuşmaya gerek yoktur"* formülünü, yani en azından bu konuda hiçbir ülkeyi geri bırakmamış olan bu gösteri döneminin temel yasasını büyük bir mutlulukla tanıtmıştır:

Çağdaş toplum bir gösteri toplumudur ve bu herkesin kabul ettiği bir durumdur. Kendilerini belli etmeyenleri bir süre sonra fark etmek gerekecektir. Çağın gerisinde kalmış ülkelere dokunmadan, sanayileşmiş uluslara damgasını vurma noktasına gelen bir olayı tanımlayan eserler artık dikkate alınmamaktadır. Bu olayı, genellikle ondan yakınmak amacıyla tahlil eden kitapların da tanınmak için kendilerini gösteriye adamaları son derece tuhaftır.

Gösterinin bu gösterisel eleştirisi sadece gecikmiş bir eleştiri değildir, daha da beteri gösteri kuralları içinde dikkat çekmeye çalıştığından nafile genellemelere ya da sahte üzüntülere sıkı sıkıya sarılacağı doğrudur; tıpkı bir gazetede soytarılık yapan yukarıdaki gibi uyanık bir bilgiçliğin saçma gelmesi gibi.

Gösteri, yani dünyanın sahiplerinin yaptıkları şeyler hakkında yürütülen boş tartışmalar da böylece *bizzat gösteri tarafından* düzenlenmiş olur: Gösterinin sahip olduğu büyük olanakların yaygın kullanımı hakkında hiçbir şey söylememek için ısrarla bu olanaklar üzerinde durulur. Genellikle gösteri kelimesinden ziyade medyatik kelimesi tercih edilir. Ve bununla da basit bir araç kastedilmek istenir: yeni kitle iletişimi (daha önceden alınmış kararlara edilgen bir hayranlığın yaratıldığı, sonunda tek yanlı bir saflığa erişen iletişim) zenginliğini, *kitle iletişim araçları* sayesinde tarafsız bir “profesyonellik”le yönetecek olan bir tür kamu hizmeti. İletilen, *emirlerdir;* ve bu emirleri verenler, aynı zamanda bu emirler hakkında ne düşündüklerini de mükemmel bir uyum içinde bizlere söylerler.

Temelde böylesine birleştirici olan, kaçınılmaz olarak bu denli merkeziyetçi ve anlayış olarak tamamen despotik olan gösteri iktidarı, kendi egemenliği altında bir gösteri politikasının, bir gösteri adaletinin, bir gösteri tıbbının ya da aynı derecede şaşırtıcı olan tüm “medya aşırılıkları"ın kurulmuş olduğunu görmekten sık sık nefret eder. Böylece gösteri, medyatik aşırılıklardan ibaret kabul edilir ve iletişim kurmaya yaradığı sürece tartışmasız bir şekilde iyi olarak kabul edilen medyanın doğasının zaman zaman aşırı uçlara götürüldüğü söylenir. Toplumun efendileri genellikle medyadaki memurlarının kendilerine kötü hizmet verdiğini söylerler; sık sık da seyirci tabakasını, kendisini ölçüsüz ve hatta hayvani bir şekilde medyatik zevklere teslim etmekle suçlarlar. Böylelikle, medya içinde potansiyel olarak bulunan sonsuz sayıdaki sözde ayrımın ardında, aslında büyük bir ısrarla istenen gösterisel amaç birliğinin sonucu olan şey gizlenir. Tıpkı meta mantığının tüm tüccarların çeşitli rekabet tutkularına hükmetmesi ya da savaş mantığının silahlarda sık sık görülen değişiklere hükmetmesi gibi gösterinin sert mantığı da medyatik çılgınlıkların zengin çeşitliliğini her yerde yönetir.

Son yirmi yıllık gelişmede görülen en önemli değişiklik gösterinin sürekliliğinde yalar. Bunun, zaten oldukça ileri bir gelişme aşamasına erişmiş olan medya araçlarının mükemmelleştirilmesi ile bir ilgisi yoktur: Bu, sadece gösterinin tahakkümünün, kendi yasalarına tabi olan bir kuşağı yetiştirebilmiş olmasından ileri gelir. Bu kuşağın tamamının fiilen yaşadığı bu olağanüstü yeni koşullar, gösterinin bundan böyle engelleyeceği ve de izin vereceği her şeyin tam ve yeterli bir özetini oluşturur.

4

Teorik düzeyde, önceki formülasyonlarıma eklemem gereken bir tek detay var ki bu detayın da çok kapsamlı sonuçları vardır. 1967’de birbirini takip eden ve rakip olan gösterinin iki iktidar biçimini ayırt etmiştim: yoğunlaşmış ve yaygın gösteri. Bunların her ikisi de, gerçek toplumun hem amacı, hem de yalanı olarak onun yüzeyinde kalıyorlardı. Birincisi, diktatör bir kişiliğin etrafında yoğunlaşmış bir ideolojiyi ön plana çıkararak hem Stalinist hem de Nazi totaliter karşı-devrimine eşlik etmiştir. İkincisi ise, ücretlileri, birbirleriyle rekabet halindeki geniş kapsamlı yeni meta çeşitleri arasından özgürce seçim yapmaya teşvik ederek dünyanın Amerikanlaştırılmasını temsil etmiştir ve bu, geleneksel burjuva

demokrasisi biçimlerini uzun süre sürdürebilmiş ülkeleri bazı açılardan ürkütmüş, ama yine de onları baştan çıkarmayı başarmış bir süreçtir. O zamandan bu yana bir üçüncü biçim oluşmuştur, bu da daha önceki iki biçimden daha güçlü olduğunu kanıtlamış olan yaygın biçimin genel zaferi temelinde her ikisinin rasyonel bir şekilde birleşmesidir. Artık kendini dünya çapında dayatmaya çalışan *bütünleşmiş gösteri* söz konusudur.

Rusya ve Almanya yoğunlaşmış gösterinin, Amerika Birleşik Devletleri ise yaygın gösterinin oluşumunda önemli bir yer tutarken, Fransa ve İtalya'da Stalinist parti ve sendikaların politik ve entelektüel yaşamda tuttukları önemli rol, zayıf demokrasi geleneği, tek parti hükümetinin uzun süreli iktidar tekeli, beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan bir devrimci dalgaya son verme ihtiyacı gibi bir dizi ortak tarihsel etken sayesinde bütünleşmiş gösterinin ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Bütünleşmiş gösteri hem yoğunlaşmış hem de yaygın olarak görülür ve bu verimli birleşmeyle birlikte her iki niteliği de daha geniş çapta kullanmayı öğrenir. Eski uygulama biçimleri bir hayli değişmiştir. Yoğunlaşmış yönü bakımından, yönetim merkezi artık gizli bir hale gelmiştir: Orada artık ne bilinen bir lider, ne de açık bir ideoloji vardır. Yaygın yönü bakımından ise, gösteri, toplumsal olarak üretilmiş davranış ve nesnelerin neredeyse tamamı üzerinde asla bu kadar etkili olmamıştı. Zira bütünleşmiş gösterinin nihai anlamı, gerçeklikten söz ettiği ölçüde kendini gerçekliğe dahil etmesi ve gerçekliği tıpkı ondan bahsettiği gibi yeniden oluşturmasıdır. Sonuç olarak, bu gerçeklik artık onun karşısına yabancı bir şey gibi çıkmaz. Gösteri yoğun olduğunda çevresindeki toplumun büyük bir bölümü; yaygın olduğunda ise cüzi bir bölümü ondan kurtuluyordu, günümüzde ise hiçbir bölümü ondan kaçamaz. Gösteri artık kendisini gerçekliğin tamamına nüfuz edecek kadar yaygınlaştırmıştır. Teorik olarak kolaylıkla öngörülebileceği gibi pazar mantığının taleplerinin sınırsız bir şekilde yerine getirilmesine dair pratik deneyim, tahrifin küreselleştirilmesinin aynı zamanda da küreselleşmenin tahrif edilmesi anlamına geldiğini hızlı ve istisnasız bir şekilde kanıtlayacaktı. Kültürde ve doğada, giderek önemini kaybeden ve gün geçtikçe gösterinin ihtiyaçlarına uygun olarak seçilen ve sınıflandırılan eski kitap ve eski bina mirasının halen bu önemi korumasının dışında, modern endüstrinin araçları ve çıkarları doğrultusunda değiştirilmemiş ve kirletilmemiş hiçbir şey kalmamıştır. Genetik bilimi bile hâkim toplumsal güçlere tamamen açık bir bilim haline gelmiştir.

Günümüzde, üretimin ve algılamanın tamamını tahrif etmek için gereken bütün araçları elinde tutan gösteri hükümeti, en uzak geleceği şekillendiren tasarıların denetimsiz efendisi olduğu kadar anıların da mutlak efendisidir. Her yerde tek başına hükmeder; *üstünkörü varılmış yargıların uygulayıcısıdır.*

İşbölümünün aniden, bir karnaval neşesiyle, parodik bir şekilde sona ermesi işte bu koşullarda görülebilir; bu durum, bütün gerçek becerilerin ortadan kalkmasıyla çakıştığı için büyük bir memnuniyetle karşılanır. Bir maliyeci şarkıcı, bir avukat polis dedektifi olabilir, bir fırıncı edebi tercihlerini sergileyebilir, bir aktör devlet başkanı olabilir, bir ahçıbaşı yemek yapma teknikleri hakkında sanki bunlar evrensel tarihin en önemli konularıymış gibi felsefe yapabilir. Kendini kamuoyu önünde önceden tanındığı uzmanlık alanının tamamen dışında kalan bir etkinliğe vermek ya da bazen gizlice bu etkinliğe soyunmak amacıyla herkes gösteriye katılabilir. “Medyatik bir statüye” sahip olmanın, insanın gerçekte yapmaya muktedir olduğu herhangi bir şeyin değerinden çok daha önemli olduğu bir ortamda, bu statünün kolayca aktarılabilir olması; herkesin her yerde aynı şekilde meşhur olma hakkının olması doğaldır. Bu hızlandırılmış medyatik parçacıklar genelde, yasalara uygun olarak güvenceye alınmış olan hayranlığın verdiği şevkle kendi kariyerlerinin peşinden koşarlar. Ama, medyaya geçişin, resmen bağımsız olan ancak çeşitli *ad hoc* [özel] ağlarla gizlice birbirine bağlı çok sayıda işletme arasında bazen *gizlikapaklılık* görevini yaptığı da görülür. Öyle ki, uygulamada kolayca öngörülebilen dayanışmanın yanı sıra toplumsal işbölümü de kimi zaman tamamen yeni biçimler altında yeniden ortaya çıkar: Örneğin, artık bir suikast düzenlemek için bir roman yayımlanabilir. Bu pitoresk örnekler, artık hiç kimseye mesleği konusunda güvenilemeyeceğini de göstermektedir.

Ama bütünleşmiş gösterinin en yüce tutkusu, hâlâ gizli ajanları devrimciler, devrimcileri ise gizli ajanlar haline getirmektir.

5

Bütünlüklü gösteri aşamasına dek modernleşmiş olan toplum, şu beş temel özelliğin birleşik etkisiyle nitelenir: kesintisiz teknolojik yenilenme; devletin ve ekonominin iç içe girmesi; gizliliğin yaygınlaşması; tepki görmeyen yalanlar; ebedî bir şimdiki zaman.

Teknolojik yenilik hareketi uzun süreden beri devam etmektedir ve kimi zaman sanayi ya da sanayi ötesi de denilen kapitalist toplumun yapı taşıdır. Bu hareket, son dönemde kazandığı hızla birlikte (İkinci Dünya Savaşı'nın ertesi) gösterinin otoritesini daha da pekiştirmiştir, çünkü onun sayesinde herkes kendini tamamen uzmanlar topluluğuna, onların hesaplarına ve her zaman bu hesaplara bağlı olan yargılarına teslim edilmiş halde bulur. Devlet ile ekonominin iç içe girmesi, bu yüzyılın en bariz eğilimidir; ve en azından son dönemdeki bütün iktisadi gelişmelerin itici gücü haline gelmiştir. Devlet ile ekonomi güçleri arasında imzalanan savunma ve saldırı ittifakı, onlara her alanda önemli ortak faydalar sağlamıştır: her birinin ötekine sahip olduğu söylenebilir; onları karşı karşıya getirmek, haklılıkları ve saçmalıkları arasında ayrım yapmak son derece saçmadır. Bu birleşme, gösteri hâkimiyetinin gelişmesi için de son derece uygun olduğunu kanıtlamıştır -aslında bu ikili ta başından beri hep birlikteydi. Son üç özellik, bütünleşme aşamasındaki bu hâkimiyetin doğrudan sonuçlarıdır.

Yaygınlaşmış gizlilik, gösterinin sergilediği her şeyin kesin tamamlayıcısı olarak ve meselelerin özüne inildiğinde de en önemli marifeti olarak gösterinin ardında yer alır.

Yalana artık tepki gösterilmemesi ona tümüyle yeni bir nitelik katmıştır. Birdenbire, hemen hemen her yerde varlığı sona eren ya da en iyi ihtimalle asla kanıtlanamayacak bir varsayım haline indirgenen şey, doğru olmuştur. Tepki görmeyen yalan, ilk olarak, sesini duyurma yeteneğini kaybeden ve hemen ardından da tamamen ortadan kalkan kamuoyunu yok etmeyi başardı. Bunun, politikada, uygulamalı bilimlerde, adalet sisteminde ve sanatta açıkça görülen önemli sonuçları olmuştur.

Giyimden şarkıcılara dek modanın bile durgunlaştığı, geçmişi unutmak isteyen ve artık bir gelecek inancı taşımayan bir bugünün oluşturulması kesintisiz bilgi akışıyla sağlanmıştır ve bu bilgiler ısrarla önemli haberlermiş gibi duyurulan ama aslında dönüp dolaşıp aynı önemsiz şeyler listesine geri dönen bilgilerdir. Bu arada, gerçekten değişen şeylerle ilgili son derece önemli haberler ise nadiren ve düzensiz bir şekilde verilir. Bu haberler, her zaman bu dünyanın kendi varlığını açıkça suçlamasıyla ve programlı bir şekilde kendi kendini yok etme aşamalarıyla ilgilidir.

Gösteri hâkimiyetinin ilk hedefi, tarihsel bilgiyi genel anlamda yok etmekti; ve bu en yakın geçmişle ilgili hemen hemen bütün enformasyonlar ve makûl yorumlarla başlamak suretiyle gerçekleştirilmişti. Bu kadar aşikâr bir gerçekliği açıklamaya gerek yoktur. Gösteri, insanların olup bitenleri görmezlikten gelmelerini ve yine de anlaşılabilen bir şey varsa bunu derhal unutturmayı büyük bir ustalıkla başarır. En önemli olan şey en gizli tutulandır. Son yirmi yılda 1968 Mayıs'ının tarihi kadar ısmarlama yalanlarla gizlenen hiçbir şey olmamıştır. Aslında o günler ve o günlerin kökenleri hakkında yapılan bazı aydınlatıcı çalışmalardan yararlı dersler çıkarılmıştır; ama bunlar devlet sırrı olarak kalmıştır.

On yıl kadar önce Fransa'da, epeydir unutulmuş, ama hâlâ gösterinin tadını çıkaran bir cumhurbaşkanı "bundan böyle, imajların suyun yüzeyindeki yansımalar gibi bir görünüp bir kaybolduğu, belleksiz bir dünyada yaşayacağımızı bilmekten" duyduğu mutluluğu nahif bir şekilde dile getirmişti. Bu aslında işbaşındakiler ve orada kalmayı bilenler için geçerlidir. Tarihin sonu, bütün mevcut iktidarlar için hoş bir dinlenmedir. Bu son, iktidarın bütün girişimlerinin başarısını ya da en azından başarı söylentisini güvence altına alır.

Mutlak bir iktidarın tarihi ne kadar kökten yok edeceği, kendi mütehakkim çıkarlarına ya da mecburiyetlerine ve özellikle de hedeflerini uygulamaya geçirme kapasitesine bağlıdır. Ts’in Che-houang-ti kitap yaktırmıştır ama onları tümüyle ortadan kaldırmayı başaramamıştır. Stalin, böyle bir projenin yüzyılımızda gerçekleştirilmesini daha da ileriye götürmüştür ama, -imparatorluğunun sınırları dışında bulabildiği her türlü suç ortaklığına rağmen- dünyada onun polisinin ulaşamadığı ve sahtekârlıklarına gülünülen geniş bir alan kalmıştı. Bütünleşmiş gösteri, artık dünya çapında uyguladığı yeni tekniklerle daha da iyisini yapmıştır. Her yerde saygı uyandıran anlamsızlığa gülmek artık yasaktır; her halükârda, birinin güldüğünü göstermek olanaksız hale gelmiştir.

Tarihin alanı unutulmaz olanın alanıydı, sonuçları uzun süre etkili olacak olaylar bütünüydü. Ve bunun ayrılmaz bir parçası olarak tarih, sürmek zorunda olan ve yeni gelişmeleri kısmen de olsa anlamaya yardımcı olacak bilgiydi: Thukydides, tarihin "sonsuza dek süren bir kazanım" olduğunu söyler. Tarih bu şekilde hakiki bir yenilik *ölçüt'ü* olmuştu; ve yeniliği satanın, yeniliği ölçme araçlarını yok etmede büyük çıkarı vardır.

Toplumsal anlam sadece anlık olana ya da hemen sonra ivedi hale gelecek olana -ve her zaman bir başka aynı ivediliğin yerini alana- atfedildiğinde medyanın kullanım biçimlerinin yaygaracı ve sonsuz bir anlamsızlığı garanti ettiği görülebilir.

Gösterinin, tarihin *yasadışı ilan edilmesinden,* bütün yakın tarihi zaten yasadışı olmaya mahkûm etmiş olmaktan, toplumda tarih ruhunu yaygın bir şekilde unutturmuş olmayı başarmaktan sağladığı değerli avantaj öncelikle kendi tarihini örtbas etmektir: Yakın zamanda gerçekleştirdiği dünyayı fethetme hareketi örtbas edilir. Gösterinin iktidarı adeta her zaman oradaymış gibi zaten tanıdık gelir. Bütün zorbalar, *henüz haşa geçmiş olduklarını* unutturmaya çalışmışlardır.

7

Tarihin yok edilmesiyle birlikte, doğrulanamaz hikâyeleri, denetlenemeyen istatistikleri, inanılmaz açıklamaları ve tahammül edilemez akıl yürütmeleri arasında hayali bir mesafede yitip giden şey, çağdaş olaylar olmuştur. Gösterinin sunduğu bütün aptallıklara birkaç saygın düzeltme ya da protestoyla ancak medya uzmanları yanıt verebilir. Ve üstelik bunlar son derece temkinlidirler, çünkü aşırı umursamazlıklarının dışında, gösterinin genel otoritesi ve gösterinin ifadesi olan toplumla girdikleri *meslekî ve kişisel dayanışma,* görkemi bozulmaması gereken bu otoriteden asla ayrılmamayı onlar için bir görev ve hatla bir zevk haline getirir. Unutmamak gerekir ki her medya profesyonelinin, maaş ya da başka ödül veya karşılıklarla bağlı olduğu bir veya birden çok efendisi vardır; ve bu uzmanların her biri yerine başkasının geçebileceğini bilir.

Bütün uzmanlar devlete ve medyaya hizmet ederler ve uzmanlıkları ancak bu şekilde tanınır. Her uzman kendi efendisine hizmet eder, zira her türlü eski bağımsızlık olasılığı mevcut toplumun örgütlenme koşulları tarafından yok denilecek kadar aza indirilmiştir. En iyi hizmet veren uzman tabiî ki yalan söyleyen uzmandır. Uzmana ihtiyaç duyanlar, farklı güdülerle, tahrifçiler ve budalalardır. Birey, olayları kendi kendine idrak edemediğinde resmî olarak uzman tarafından güvenceye alınacaktır. Bir zamanlar Etrüsk sanatı uzmanlarının olması normaldi; ve bunlar her zaman işlerinin ehliydiler, çünkü Etrüsk sanatı satılık değildi. Ama örneğin, birçok meşhur şarabın kimyasal yollarla taklit edilmesinin kârlı bulunduğu bir dönemin şarapları, ancak bu şarapların daha iyi ayırt edilebilen yeni kokularını

sevmeye enayileri ikna edecek uzmanlar yetiştirmek koşuluyla satılabilir. Cervantes, “kötü bir kılığın altında iyi bir ayyaş bulunur” der. Şaraptan iyi anlayan biri genellikle nükleer endüstrinin kurallarını bilmez; ama gösteri iktidarı eğer bir uzman nükleer enerji konusunda aldatabiliyorsa, bir başka uzmanın da şarap konusunda onu rahatlıkla aldatabileceğini hesaba katar. Ve örneğin, hava sıcaklıklarını ya da gelecek kırk sekiz saat için tahminî yağışları bildiren medyatik meteoroloji uzmanının söylediklerinin bazı ekonomik, turistik ve bölgesel dengeleri koruma zorunluluğuyla -hele ki bu kadar insanın birbirinden ıssız yerler arasında bu kadar çok yol katederek bu kadar çok seyahat ettiği bir ortamda- ciddi bir şekilde kısıtlandığı gayet iyi bilinir; bu kısıtlanma o kadar ileri gider ki bu uzmanın animator olarak daha başarılı olduğu söylenebilir.

Tüm nesnel tarih bilgisinin yok olması, bir bakıma, bireysel itibarların bütün bilgiyi -toplanan ve aynı zamanda tamamen farklı şekilde yayımlanan bilgi- denelim altında tutanlar tarafından dilediğince uysal ve değiştirilebilir hale getirilmesinde görülebilir. Bu durumda tahrif etmek için gerekli bütün yetkiye sahiptirler. Gösterinin bilme ihtiyacını duymadığı bir tarihsel kanıt artık kanıt olmaktan çıkar. İnsan, bir gösteri mahkemesinin iyi niyetli bir lütuf gibi atfettiği ünden başka hiçbir şeye sahip olmadığında, gözden düşmesi de çok ani olabilir. Gösteri karşıtı olup ün kazanmak hemen hemen olanaksız hale gelmiştir. Ben, bu şekilde ün kazanmış olan son canlı örneklerden biriyim; ve üstelik asla başka bir konuda ün sahibi olmadım. Ama bu da son derece şüpheli bir hale geldi. Toplum, gösteri toplumu olduğunu resmen açıkladı. Gösteri ilişkilerinin dışında kalarak tanınmak, zaten toplum düşmanı olarak tanınmakla eşdeğerlidir.

Herhangi bir insanın geçmişini baştan sona yeniden yazmak, kökten bir şekilde değiştirmek, Moskova davalarında olduğu gibi yeniden yaratmak mümkündür; ve bütün bunlar bir davanın ağırlığına başvurmak zorunda bile kalınmadan yapılabilir. Bugünlerde öldürmek daha ucuza mal oluyor. Bütünleşmiş gösterinin yöneticileri ya da onların dostları sahte, belki de acemi tanıkların -bu sahte tanıkların kullanılmasına şahit olacak seyircilerde bu acemiliği hissedecek kapasite kaldı mı ki?- ve her zaman mükemmel olan sahte belgelerin eksikliğini asla çekmezler. Dolayısıyla artık birisi hakkında doğrudan doğruya kendinizin öğrenmediği bir şeye inanmak mümkün değildir. Ama aslında birisini yalan yere suçlamak nadiren gerekir. Kendini tam ve evrensel olarak tanıtan tek toplumsal doğrulama biçimini

çalıştıran mekanizma bir kez ele geçirildikten sonra istenilen her şey söylenir. Gösteri, iddialarını sadece dairesel hareketlerle ilerleyerek kanıtlar: Geri dönüşler yapar, kendini tekrarlar ve herkesin tanıklık edebileceği tek şey kamuoyu önünde doğrulanabilen ve inanılabilen şey olduğundan bu şeyin bulunduğu yeri doğrulamaya devam eder. Gösteri otoritesi aynı şekilde herhangi bir şeyi bir kere, üç kere yadsıyabilir ve artık bu konuda konuşmayacağını başka bir şeyden söz edeceğini söyleyebilir; ve ne kendi alanında ne de başka bir alanda herhangi bir tepki alma tehlikesinin olmadığını gayet iyi bilir. Çünkü artık ne agora ne de genel topluluk mevcuttur; ne de aracı kurumlarla ya da özerk kuruluşlarla, salonlarla, kahvehanelerle, bir işyerinin işçileriyle sınırlı topluluklar kalmıştır; insanların kendilerini ilgilendiren gerçekleri tartışabilecekleri hiçbir yer yoktur çünkü kendilerini medyatik tartışma ve onu nakletmek üzere örgütlenmiş güçlerin ezici varlığından asla uzun süreli olarak kurtaramazlar. Bir zamanlar bilge dünyayı oluşturan, örneğin saygınlıklarını olguların tarafsız tarihi denilen şeyi doğrulama, ona yaklaşma ya da en azından böyle bir tarihin bilinmesi gerektiğine inanma yetenekleri üzerine kuran kişilerin yargılarına, yani göreceli olarak bağımsız güvencelerine artık rastlanmamaktadır. Hatta artık, inkâr edilmesi mümkün olmayan bibliyografik hakikat bile yoktur ve ulusal kütüphanelerin bilgisayara geçirilen katalogları hakikatin izlerini daha da iyi yok edebileceklerdir. Hâkim, doktor, tarihçi olmanın kısa zaman öncesine kadar ne anlama geldiğini düşünmek ve genellikle kendi uzmanlık alanları dahilinde kabul ettikleri mecburiyet ve buyrukları hatırlamak kafa karıştırıcı bir şeydir: *İnsanlar, babalarından çok yaşadıkları zamana benzerler.*

Gösteri üç gün boyunca bir şeyden bahsetmediği zaman o şey hiç var olmamış gibidir. Çünkü artık gösteri başka bir şeyden bahsediyordur ve kısacası bundan böyle var olan o başka şeydir. Gördüğümüz gibi pratikte yol açtığı sonuçlar oldukça fazladır.

Tarihin Yunan'da, demokrasiyle birlikte ortaya çıktığı zannediliyor. Oysa tarihin dünyadan demokrasiyle birlikte silindiği kanıtlanabiliyor.

İktidarın bu zaferlerle dolu listesine onun için olumsuz olan bir sonucu da eklemek gerekir: Yönetiminde sürekli olarak büyük bir tarihsel bilgi açığının yer aldığı bir devlet, artık stratejik olarak yürütülemez.

Demokratik olduğunu ileri süren toplum, bütünleşmiş gösteri aşamasına ulaştığında her yerde *hassas bir mükemmelliğin* gerçekleştirilmesi olarak kabul görmüş gibidir. Hassas olduğu için saldırılara maruz kalmamalıdır; ve aslında, kendisinden önceki hiçbir toplumun olamadığı kadar mükemmel olduğu için saldırılara da maruz değildir. Bu hassas bir toplumdur, çünkü tehlikeli teknolojik gelişmesini yönlendirirken büyük zorluklar çeker. Ama bu, yönetmek için mükemmel bir toplumdur; bunun kanıtı, bu toplumu yönetmek için can atanların tamamının onu aynı tarzda ve neredeyse hiçbir şeyi değiştirmeden yönetmek istemeleridir. Çağdaş Avrupa'da, ilk kez, hiçbir parti veya parti fraksiyonu, önemli bir şeyi değiştirmek istiyormuş gibi bile davranmamaktadır. Meta artık hiç kimse tarafından eleştirilemez: Ne genel sistem olarak ne de sanayinin ileri gelenlerinin herhangi bir anda pazara sürmeye karar verdikleri hurda olarak.

Gösterinin hâkim olduğu her yerde, örgütlü olan tek güç gösteriyi isteyen güçlerdir. Bu durumda hiç kimse ne var olanın düşmanı olabilir ne de her şeyi kapsayan *omertâ*'yı[1] çiğneyebilir. İki yüzyıldan fazla bir süre hâkimiyetini sürdüren ve yaşadığı toplumun eleştiriye ya da dönüşüme, reforma ya da devrime açık olmasını sağlayan bu tedirgin edici kavramdan vazgeçilmiştir. Ve bu durum yeni argümanların ortaya çıkmasıyla değil, sadece argümanların gereksiz hale gelmesiyle elde edilmiştir. Bu sonuçtan yola çıkarak evrensel mutluluk hakkında değil, zorbalık ağlarının korkunç gücü hakkında fikir sahibi olabiliriz.

Sansür asla bu kadar mükemmel uygulanmamıştı. Birkaç ülkede hâlâ özgür vatandaşlar olarak kaldıklarına inandırılanların, gerçek yaşamlarını etkileyecek bir seçim yapmak söz konusu olduğunda, görüşlerini bildirme hakları asla bu denli kısıtlanmamıştı. Onlara bu kadar yüzsüzce yalan söylemek asla mümkün olmamıştı. Seyirci sadece, hiçbir şey bilmemesi gereken ve. hiçbir şeyi hak etmeyen biri olarak düşünülmektedir. Olayların bir sonraki aşamasını öğrenmek amacıyla sürekli olarak seyreden kişi asla harekete geçmeyecektir: Seyirci olmanın koşulu budur. Amerika Birleşik Devletleri'nin genellikle bir istisna oluşturduğu söylenir, çünkü bu ülkede Nixon, edepsizliğe varan acemilikteki bir dizi inkârla sonunda belasını bulmuştu; ama tamamen yerel olan ve bazı eski tarihsel nedenlere dayanan bu istisna artık doğru değildir, çünkü yakın zamanda Reagan hiçbir

şekilde cezalandırılmadan aynı şeyi yapabilmiştir. Asla cezalandırılmamış olan her şey gerçek anlamda serbesttir. Bu durumda skandaldan söz etmek artık modası geçmiş kaçmaktadır. İtalya ve Amerika Birleşik Devletleri'nin ardından kısa bir süre sonra bütün dünyanın dahil olduğu bu dönemi en iyi özetleyen sözler, hem resmî hükümetin hem de P.2, yani *Potere Due* denilen paralel hükümetin üyesi olan bir İtalyan devlet adamına aittir: “Bir zamanlar skandallar vardı ama artık bunlardan eser kalmadı.”

Marx, *Louis Bonaparte'ın 18 Brumeri'*nde, İkinci İmparatorluk Fransası'nda yarım milyon bürokratıyla zengin devletin oynadığı baskın rolü tanımlamıştı:

> Böylece köprüden okul binasına, bir köyün ortak mallarından demiryollarına, ulusal mallara ve bölge üniversitelerine dek her şey hükümet etkinliğinin bir nesnesi haline gelmiştir.
>
> Üstünlük için sırayla mücadele eden partiler, bu devasa devlet yapısını sahiplenmeyi, kazananların temel ganimeti olarak görmektedirler,

der Marx; dernek ki, siyasi partilerin finansmanı ile ilgili meşhur soru daha o zamandan ortaya atılmıştı. Bunlar her şeye karşın biraz önemsiz kaçan ya da modası geçmiş denen şeylerdir, çünkü bugünkü devlet spekülasyonları, artık daha ziyade, yeni şehirleri ve otoyolları, yeraltı ulaşımını ve elektro-nükleer enerji üretimini, petrol araştırmalarını ve bilgisayarları, bankaların ve sosyo-kültü-rel merkezlerin yönetimini, “görsel-işitsel görünüm” değişikliklerini ve yasadışı silah ihracatını, gayrimenkul spekülasyonlarını ve ilaç sanayiini, tarımsal gıda ve hastane yönetimini, askerî kredileri ve toplumun savunmasına yönelik sayısız hizmeti yönetmek zorunda olan ve sürekli genişleyen bölümlere ait gizli fonları kapsamaktadır. Ve aynı kitapla, bu hükümeti “gündüz uygulayacağı kararları gece almak yerine, gündüz karar veren ve gece uygulayan” bir hükümet olarak değerlendiren Marx, ne yazık ki çok uzun zaman güncelliğini koruyabilmiştir.

9

Böylesine mükemmel olan bu demokrasi, akıl almaz düşmanını, yani terörizmi tek başına yaratmıştır. Aslında, demokrasinin istediği, kendi

sonuçlarından ziyade düşmanları tarafından yargılanmaktır. Terörizmin tarihi devlet tarafından yazılmıştır; bu yüzden de eğiticidir. Seyirciler elbette terörizm hakkında her şeyi bilemezler ama her zaman bu konuda, terörizmle karşılaştırıldığında geri kalan her şeyin daha kabul edilebilir ya da her türlü durumda daha rasyonel ve daha demokratik olduğuna dair ikna edilebilecek kadar bilgi sahibidirler.

Baskının modernleştirilmesi, “nedamet getirenler” adı altında öncelikle İtalya'da uygulanan bir pilot-denemede, yeminli *profesyonel savcıları* yetiştirmekte başarılı olmuştu; bu tür kişiler ilk olarak, XVII. yüzyıldaki Fronde karışıklıkları sırasında ortaya çıktıklarında “sertifikalı tanık” olarak adlandırılmışlardı. Hukuktaki bu gösterisel ilerleme, İtalyan hapishanelerini, vuku bulmamış bir iç savaşın, şans eseri olarak asla fiilen başlamamış bir tür silahlı kitle ayaklanmasının, rüyalara giren bir kumaş gibi gizlice dokunmuş bir darbeciliğin cezasını çeken binlerce mahkûmla doldurmuştu.

Terörizmin gizemlerini yorumlamanın, iki karşıt görüş arasında bir simetriyi gündeme getiriyormuş gibi gözüktüğü söylenebilir; sanki mutlak bir şekilde birbirine karşıt metafizik sistemlere bağlı iki felsefe okulu sözkonusuymuş gibi. Bazıları, terörizmi, gizli servislerin bariz yönlendirmelerinden başka bir şey olarak görmezken; diğerleri teröristlere, tarihsel anlayıştan bütünüyle mahrum insanlar olarak yaklaşmak gerektiğine inanırlar. Biraz tarihsel mantık kullanıldığında tarihten hiçbir şey anlamayan insanın kolayca yönlendirilebileceğini göz önünde bulundurmanın aslında hiçbir çelişki taşımadığı sonucuna varmak kolaylıkla mümkün olacaktır; üstelik bu insanlar diğerlerinden daha kolay bir şekilde yönlendirilirler. Aynı şekilde, bir insana özgürce yaptığını düşündüğü her şeyin aslında önceden bilindiği gösterilebildiğinde bu insanı pişmanlığa sürüklemek çok daha kolaydır. Çok sayıda kişiyi harekete geçirebilmek veya eleyebilmek için birkaç kişinin sızmasının yeterli olduğu askerî tarzdaki yeraltı örgütlenmesinin kaçınılmaz sonucu budur. Silahlı mücadeleleri değerlendirirken yapılan eleştiri, sonuçla hepsine dayatılacak olan genel benzerlikle yanlış yola sapmadan, kimi zaman özellikle bu operasyonlardan bir tanesini tahlil etmelidir. Devlet güvenlik servislerinin, aslında uzunca bir süreden beri bunun için örgütlenmiş olan gösteri alanında bulabildikleri tüm avantajları kullanmaya kalkışmaları

mantıksal olarak beklenen bir olasılıktır; buna karşılık şaşırtıcı olan bunu anlamakta karşılaşılan zorluktur ve bu da haklı olamaz.

’ Kardinal Mazarin’e karşı girişilen ayaklanma, (ç.n.)

Baskıcı adaletin bu alandaki aktüel çıkarı, tabiî ki konulan olabildiği kadar çabuk genelleştirmektir. Bu tür metada önemli olan paketleme ya da etiketlemedir: Fiyat kodlarıdır. Gösteri demokrasisinin tüm düşmanları tıpkı bütün gösteri demokrasileri gibi birbiriyle eşdeğerlidir. Böylece, teröristler için artık gösteri demokrasisinde sığınma hakkı olamaz ve henüz terörist olmakla suçlanmasalar bile kesinlikle terörist haline geleceklerdir ve suçluların iade zorunluluğu kendisini dayatacaktır. Kasım 1978'de, Federal Alman Cumhuriyeti hükümeti tarafından esasen birkaç devrimci el ilanını yayımlamakla suçlanan genç matbaa işçisi Gabor Winter'in davasında, savcılık temsilcisi Bayan Nicole Pradin, Paris İstinaf Mahkemesi önünde, 29 Kasım 1951 Fransız-Alman anlaşması uyarınca suçluların iadesini reddetmenin tek gerekçesi olabilecek "politik nedenlerin" bu davada mazeret olarak kullanılamayacağını ispatlamıştı:

> Gabor Winter siyasi değil toplumsal bir suçludur. Toplumsal baskıları reddediyor. Hakiki bir siyasi suçlu toplumu reddetmez. Siyasi yapılara saldırır, Gabor Winter gibi toplumsal yapılara değil.

Kabul edilebilir siyasi suç kavramı Avrupa'da, ancak burjuvazinin, eskiden kurulmuş toplumsal yapılara başarılı bir şekilde saldırmasıyla ortaya çıkmıştır. Siyasi suçun niteliği toplumsal eleştirinin çeşitli hedeflerinden ayrı tutulamaz. Bu, Blanqui, Varlin, Durruti için doğruydu. Bugün tümüyle politik olan bir suç tıpkı pahalı olmayan bir lüks, hiç kimsenin artık işleme fırsatını bulamayacağı bir suç olarak korunmak isteniyormuş gibi davranılmaktadır, çünkü işledikleri suçların peşine nadiren düşülen ve suçları artık politik olarak nitelenmeyen politika profesyonelleri dışında hiç kimse bu konuyla ilgilenmemektedir. Bütün suçlar ve cinayetler fiilen toplumsaldır. Ama hiçbir toplumsal suç, bugüne kadar gereğinden fazla sabırlı ve iyi olduğunu düşünen ve *artık suçlanmak istemeyen* bu toplumda, bir şeyleri değiştirme iddiasından daha kötü bir şey olarak görülmeyecektir.

Mantığın çözülmesi, yeni hâkimiyet sisteminin temel çıkarları doğrultusunda farklı ama karşılıklı olarak birbirini destekleyen araçlarla devam etmiştir. Bu araçların birçoğu gösterinin kullandığı ve yaygınlaştırdığı teknolojiye dayanır; ama bazıları daha ziyade kitlenin boyun eğme psikolojisine bağlıdır.

Teknolojik açıdan, *bir başkası* tarafından oluşturulmuş ve seçilmiş imaj, ulaşabildiği her yerde bireyin önceleri kendisi için gözlemlediği dünya ile temel bağlantısı haline geldiğinde bu imajın her şeye hoşgörü göstereceği kesinlikle unutulmamalıdır; çünkü aynı imajın içine her türlü şey hiçbir çelişki yaratmadan yerleştirilebilir. İmaj akını her şeyi taşır ve algılanabilir dünyanın bu sadeleştirilmiş özetini keyfine göre yöneten; gösterilmesi gerekenin ritminin ne olacağına ve bu akının nereye varacağına karar veren başkasıdır; tıpkı düşünmek için vakit bırakmayan ve seyircinin anlayabileceği ya da düşünebileceği şeyden tamamen bağımsız olan ve aralıksız süren keyfi bir sürpriz gibi başkası karar verir. Bu somut sürekli boyun eğme deneyiminde, orada bulunanı böylesine yaygın bir şekilde kabullenmenin, yani sonunda *ipso facto*[2] olarak onda yeterli bir değer bulma noktasına gelen bir kabullenmenin psikolojik kökeni yatar. Gösteri söylemi, tamamen gizli olanın yanı sıra, kendisine uygun gelmeyen her şeyi de alenen susturur. Gösterdiği her şeyi, bağlamından, geçmişinden, amaçlarından ve sonuçlarından tecrit eder. Bu durumda tamamen mantık dışıdır. Hiç kimse gösteriye karşı çıkamayacağına göre, gösterinin kendi kendine karşı çıkma, kendi geçmişini düzeltme hakkı vardır. Hizmetkârlarının, bazı olaylarla ilgili yeni ve belki de daha da aldatıcı bir versiyonu bildirmek zorunda kaldıklarında takındıkları küstah tutum, cahilliği ve kamuoyuna atfedilen yanlış açıklamaları kabaca düzeltmektir; üstelik bir gün önce bu yanlışı kendi geleneksel güvenceleriyle alelacele yayanlar bizzat kendileridir. Böylece gösterinin verdiği eğitim ve seyircilerin cehaleti, aslında birbirlerini doğururken haksız yere birbirine karşıt etkenler olarak görülürler. İkili bilgisayar dili de aynı şekilde başka birinin isteklerine göre programlanmış olan ve zamandan bağımsız, üstün, tarafsız ve bütünlüklü bir mantık kaynağı gibi görünen şeyin sürekli ve koşulsuz benimsenmesine yönelik karşı konulamaz bir tahriktir. Her konuda yargıya varmak için bu ne hız, bu ne söz dağarcığı! Politik mi? Toplumsal mı? Seçim yapmak gerekir. Her ikisine birden sahip olunamaz. Benim seçimim kendini dayatır. Bizimle alay ediliyor ve bu

programların kimler için olduğu gayet iyi biliniyor. Bu durumda çocukların, her satırı gerçek bir muhakemeyi gerektiren ve insan deneyiminin gösteri öncesindeki zenginliğine ulaşmanın tek yolu olan okumayı henüz beceremezken, eğitimlerine erken yaşla ve büyük bir şevkle bilgisayarın Mutlak Bilgisi ile başlamak zorunda olmaları hiç de şaşırtıcı değildir. Çünkü konuşma neredeyse ölmüştür ve konuşmayı bilenlerin çoğu da yakın zamanda ölecektir.

Çağdaş halkların düşünce araçları açısından, çöküşün birinci nedeni açıkça, gösteride sergilenen söylemin yanıta hiç yer bırakmamasında yatmaktadır; oysa mantık toplumsal olarak ancak diyalog sayesinde oluşabilmiştir. Dahası, gösteride konuşana duyulan saygı böylesine arttıkça, o kişi önemli, zengin, prestijli ve *otoritenin ta kendisi* olarak kabul edildikçe, seyirciler arasında, bu otoritenin bireysel bir yansımasını sergilemek üzere en az gösteri kadar mantıksız olmayı isteme eğilimi de artar. Sonuçta, mantık kolay değildir ve hiç kimse onlara mantık öğretmeyi dilememiştir. Hiçbir uyuşturucu müptelası mantık öğrenmez; çünkü artık ne mantığa ihtiyacı vardır ne de onu öğrenebilecek durumdadır. Seyircinin bu tembelliği her durumda sınırlı bilgilerini mantıksız otoritenin bazı argümanlarının dogmatik tekrarıyla gizlemeye çalışacak olan herhangi bir entelektüel kadronun veya alelacele yetiştirilmiş bir uzmanın tembelliğinden farklı değildir.

11

Genellikle, mantık konusunda en yetersiz kalanların kesinlikle kendilerini devrimci ilan edenler olduğuna inanılır. Bu doğrulanmamış yaklaşım, aptallar ve militanlardan oluşan çarpıcı istisna dışında hemen hemen herkesin asgari bir mantıkla düşündüğü eski bir döneme aittir; ve militanlar konusunda kasten kötü niyetli davranılmıştır çünkü bu şekilde davranmanın etkili olacağı düşünülmüştü. Ama günümüzde, gösterinin yoğun bir şekilde kullanılmasının -ki bunun böyle olacağını beklemeliydik-çağdaşlarımızın çoğunu ara sıra ve bölük pörçük de olsa ideolog haline getirmiş olması gerçeğinden kaçış yoktur. Mantık eksikliği önemli olanı ve önemsiz ya da ilgisiz olanı; aykırı olanı ya da tam tersine tamamlayıcı olabilecek olanı; özel bir sonucun kapsadığı her şeyi ve aynı şekilde dışladığı her şeyi anında idrak etme yeteneğini yitirmek demektir; bu hastalık gösterinin *anestezi ve reanimasyon uzmanları* tarafından topluma kasıtlı olarak aşırı dozda zerk

edilmiştir. Asiler, boyun eğen kurbanlardan kesinlikle daha irrasyonel değillerdi. Sadece asilerde genel irrasyonellik daha yoğun olarak görülüyordu, çünkü tasarılarını açıklarken bir yandan da pratik bir hareketi sürdürmeye çalışmışlardı; -bu kimi zaman sadece bazı metinleri okumak ve bu metinlerin ne demek istediğini anladıklarını göstermekten ibaretti. Kendilerini, tam anlamıyla diyalektik çelişkiler mantığının hareket alanı olan strateji aşamasında bile mantığı alt etmeye adamışlardı; ama bütün diğerleri gibi onlar da kendilerini eski, yetersiz formel mantık araçlarıyla yönlendirme yeteneğinden bile mahrumdular. Hiç kimse onlar için kaygı duymaz; ve diğerlerini de hiç kimse düşünmez.

Bu kısır gösteri düşüncesinin, *oluşumunda etkili olan her unsurdan daha fazla* derinden etkilediği birey, öznel niyeti bu sonucun tamamen tersi olsa da ta başından itibaren kendisini yerleşik düzenin hizmetine sunar. Temelde gösteri dilini takip edecektir, çünkü kendine yakın hissettiği tek dil budur; zira konuşmayı da bu dilde öğrenmiştir. Hiç kuşkusuz, bu dilin retoriğinin düşmanı olarak ortaya çıkmayı isterdi; ama onun sözdizimini kullanacaktır. Bu, gösteri hâkimiyetinin sağladığı başarının en önemli noktalarından biridir.

Eskiden var olan sözcük dağarcığının böylesine hızla yitirilmesi bu sürecin sadece bir ânıdır. Bu yitirme halen bu sürece hizmet etmektedir.

12

Kişiliğin silinmesi, gösteri normlarına somut olarak boyun eğmiş ve bu şekilde otantik deneyimleri tanıma ve dolayısıyla da bireysel tercihlerini keşfetme olanaklarından daha da uzaklaşmış bir varoluşun koşullarını kaçınılmaz şekilde beraberinde getirir. Birey, böyle bir toplumda bir nebze dikkate alınmak istiyorsa paradoksal olarak sürekli kendini yadsımak zorunda kalacaktır. Bu varoluş aslında sürekli değişen bir sadakati, sahte ürünlere karşı sürekli hayal kırıklığı yaratan bir dizi kabullenmeyi gerektirir. Yaşamın değeri düşük işaretlerindeki enflasyonun ardından hızla koşulmaktadır. Uyuşturucu, şeylerle ilgili bu örgütlenmeye uyum sağlamaya yardım ederken delilik ise bu durumdan kaçmaya yardımcı olur.

Mal *dağıtımı*'nın, neyin cazip olabileceğini bile -hem alenen hem de gizlice- belirleyecek kadar merkezî bir öneme sahip olduğu bu toplumdaki

her türlü işte, bazı girişimlerin tatminkâr gelişimini açıklamak için zaman zaman bazı insanlara, tamamen hayali olmak suretiyle, bazı nitelikler, bazı bilgiler ve hatta kimi zaman bazı kusurlar atfedildiği görülür; bu tamamen *her şeye karar veren* çeşitli *anlaşmalar*'ın işleyişini gizlemek ya da en azından bu işleyişi mümkün olduğu ölçüde farklı kılığa sokmak içindir.

Bunun yanı sıra, sözüm ona önemli şahsiyetlerin tüm niteliklerini vurgulamaya yönelik olarak taşıdığı ısrarlı niyetine ve bunu gerçekleştirmesine imkân tanıyan ürkütücü araçlara rağmen mevcut toplum genelde bunun tam tersini gösterir; bunu da günümüzde sanatın ve sanat üzerine yapılan tartışmaların yerini tutan şeyle yapmaz sadece: Tam bir yetersizlik diğer bir yetersizlikle çarpışır, bu çarpışmanın ardından panik yaşanır ve bu noktada mesele direncini kimin önce yitireceğidir. Örneğin, bir davada bir tarafı temsil etmekle yükümlü olduğunu unutan bir avukat karşı tarafın avukatının yürüttüğü mantıktan ciddi bir şekilde etkilenir; bu mantık en az kendisininki kadar kesinlikten uzak olsa bile. Masum bir sanığın işlemediği bir suçu bir an için itiraf ettiği bile olur; bunun nedeni, sırf onu suçlu olduğuna inandırmak isteyen bir jurnalcinin varsayımındaki *mantıktan* etkilenmesidir (1984 yılında Poitiers'deki doktor Archambeau davası).[3]

Gösterinin ilk savunucusu olan ve yaşadığı yüzyılın en kararlı budalası gibi görünen McLuhan bile nihayet 1976'da *"kitle iletişim araçlarının* uyguladığı baskının akıldışılığa yol açtığını" ve onları kullanma biçimlerini değiştirmenin aciliyet kazandığını keşfettiğinde gösteri savunuculuğundan vazgeçmiştir. Torontolu düşünür, yıllarını, herkesin hemen ve kolayca dahil olabileceği bir "küresel köy"ün yaratacağı çok sayıdaki özgürlüğe hayranlık duyarak geçirmişti. Şehirlerin tersine köyler hep aynı konformizm, tecrit, aşağılık bir gözetim, sıkıntı ve birkaç aile hakkında sürekli tekrarlanan dedikodular ile yönetilegelmiştir. Bu da, artık Grimaldi-Monaco ya da Bourbon-Franco hanedanlarını Stuartların yerine geçen hanedanlıktan ayırt etmenin imkânsız hale geldiği küresel gösterinin mevcut bayağılığının en isabetli tarifidir. Yine de McLuhan'ın nankör öğrencileri, geçiciliğin içinden rastgele "seçilecek" olan bütün bu yeni özgürlüklerden oluşan medyatik övgüde bir kariyer edinmeyi hedefleyerek, bugün McLuhan'ı unutturmaya ve onun ilk buluşlarını modernleştirmeye çalışıyorlar. Ve muhtemelen de kendilerine esin veren kişiden çok daha hızlı bir şekilde kendilerini yadsıyacaklardır.

Gösteri, kurduğu mükemmel düzeni kuşatan kimi tehlikeleri gizlemez. Okyanusların kirlenmesi ve Ekvator ormanlarının yok edilmesi dünyadaki oksijenin yenilenmesini tehlikeye sokmuştur; ozon tabakası endüstriyel büyüme karşısında dayanıksız kalmıştır; nükleer radyasyon geri dönüşü olmayan bir şekilde birikmektedir. Gösteri tüm bunların önemsiz olduğu sonucunu çıkarır sadece. Tarihler ve oranlardan başka bir şey üzerinde tartışmak istemez. Ve sadece bu konuda güven tazelemeyi başarır; ki bu gösteri-öncesi aklın alamayacağı bir şeydir.

Gösteri demokrasisinin yöntemleri totaliter *dikta*'nın basit sertliğinin tersine, büyük bir esneklik taşırlar. Bir şey gizlice değiştiğinde ismi korunabilir (bira, sığır eli ya da filozof). Aynı şekilde bir şey gizlice sürdürüldüğünde de ismi değiştirilebilir: Örneğin İngiltere'de Windscale’deki nükleer atıkları değerlendirme fabrikasının adı, 1957 yılındaki feci yangından sonra şüpheleri daha kolay saptırmak amacıyla, Sellafield olarak değiştirilmiştir; ama yer adlarıyla ilgili bu düzenleme bölgedeki kanser ve lösemi kaynaklı ölüm oranlarının artmasını engellememişti. Otuz yıl sonra toplumun demokratik yollarla öğrendiği gibi İngiliz hükümeti, halkın nükleer enerjiye olan güvenini sarsacağı düşüncesiyle -ki bunun haklı gerekçeleri vardı- bu felâketle ilgili bir raporu gizli tutmaya karar vermişti.

Askerî ya da sivil nitelikli nükleer denemeler diğer alanlara nazaran daha fazla gizlilik gerektirir; ve bildiğimiz gibi bu alanlar da yeterince gizlilik taşırlar. Yaşamı kolaylaştırmak için, yani bu sistemin efendileri tarafından seçilmiş bilgelerin yalanlarını kolaylaştırmak için değiştirilmesi zor olan sayıların birçoğuyla gerektiğinde ustalıkla oynayabilmek amacıyla ölçümleri değiştirmek, onları daha çok sayıda ölçüte göre düzenlemek ve tasfiye etmek gerekli görülmüştür. Bu sebeple radyoaktiviteyi ölçmek için şu ölçü birimlerinden biri kullanılabilir: küri, bekerel, röntgen, rad [diğer adı santigrey], rem; ve tabiî bu arada mütevazı miliradı ve 100 rem değerindeki siverti unutmamak gerekir. Bu, Scllafield'in hâlâ Windscale diye bilindiği günlerde yabancıların çok karmaşık bulduğu İngiliz para sistemini hatırlatıyor.

Tarafsız yorumculara ya da düşman tarihçilere çok fazla gizli bilgi vermemek amacıyla eğer askerî seferler her zaman şu üslûpta aktarılsaydı,

XIX. yüzyılda askerî tarihin ve dolayısıyla da strateji teorisyenlerinin yakalayabilecek oldukları kesinlik ve açıklık tahmin edilebilirdi:

Hazırlık aşaması, bizim tarafımızı oluşturan, dört generalin ve bu generallerin kumandasındaki birliklerden oluşan sağlam bir öncü kuvvetin, 13.000 piyadeden oluşan bir düşman gücüyle karşılaştığı bir

dizi çarpışmadan ibarettir. Bir sonraki aşamada ise uzun zaman tartışılmış bir meydan savaşı gelişir ve bu savaşa ordumuzun tamamı 290 top ve 18.000 adet kılıçlı ağır süvariyle katılır; oysa karşılaşılan düşman kuvveti en az 3.600 piyade teğmen, kırk hafif süvari ve yirmi dört zırhlı süvari yüzbaşısından oluşmuştur. Her iki tarafın peşpeşe gelen başarı ve başarısızlıkları sonucunda savaşın ortada kaldığı söylenebilir. Benzer uzunluktaki ve yoğunluktaki bir savaşta normal olarak beklenilen ortalama ile karşılaştırıldığında kayıplarımız Maraton Savaşında Yunanların verdiği kayıptan daha fazla ama PrusyalIların İena'daki kayıplarından daha azdı.

Bu örnekten yola çıkan bir uzman savaşan güçlerle ilgili ancak muğlak bir fikir edinir. Ama operasyonların yürütülme tarzının her türlü yargının üstünde kalması sağlanmış olur.

1987 Haziranı'nda, E.D.F.'nin* tesisat bölümü müdür yardımcısı Pierre Bacher, nükleer santrallerle ilgili son güvenlik doktrinini açıklamıştı. Santrallere vana ve filtreler yerleştirerek bütün bir “bölge”yi etkileyecek reaktör çatlakları ya da patlamalar gibi büyük felâketlerden kaçınmak çok daha kolay hale gelir. Bu tür felâketler, getirilen aşırı sınırlamalar sonucunda ortaya çıkmaktadır. Makina her zorlandığında birkaç kilometrelik dar bir alanı -ki bu alan her seferinde rüzgârın hızına ve yönüne göre farklı ve gelişigüzel şekilde genişler- sulayarak yavaşça basıncı azaltmak daha iyidir. Pierre Bacher, son iki yılda Drôme'daki Cadarache'ta yürütülen ihtiyatlı denemelerin “atıkların -özellikle de gazın-taşıdığı radyoaktivite oranının çok düşük olduğunu, en kötü ihtimalle güç istasyonundaki radyoaktivitenin yüzde birini geçmediğini açıkça kanıtlamış olduğunu” ileri sürmüştür. Bu en kötü ihtimal çok düşük bir ihtimaldir: yüzde bir. Önceleri, mantıken imkânsız kaza durumları haricinde hiçbir tehlikenin olmadığından herkes emindi. İlk deneme yıllarında bu mantık şu şekilde değişti: Kaza her zaman mümkün olduğuna göre asıl kaçınılması gereken bunun felâket halini almasıdır ve kolaylıkla da bu hale gelebilir. Bütün yapılması gereken ölçülü bir şekilde azar azar

kirletmektir. Birkaç yıl boyunca günde 140 santilitre votka içmenin, Polonyalılar gibi hemen sarhoş olmaktan çok daha sağlıklı bir şey olduğuna kim karşı çıkabilir?

.* Fransız Elektrik Şirketi, (ç.n.)

İnsan toplumunun, pazar söylemine karşı en ufak bir itirazı duyurmanın fiilen imkânsız hale geldiği bir dönemde böylesine vahim sorunlarla karşı karşıya kalması kuşkusuz büyük bir talihsizliktir; bu dönemde, tahakküm, sırf aldığı kararlara ve bölük pörçük ve ölçüsüz yargılamalarına verilecek bütün karşılıklardan gösteri tarafından korunduğu için *artık düşünmeye ihtiyacı olmadığına inanır* ve aslında zaten düşünmeyi bilmez. En sağlam demokrat bile neden kendisine daha zeki efendiler seçilmesini tercih etmesin ki?

Aralık 1986'da Cenevre'de düzenlenen uluslararası uzmanlar konferansında, ele alınan sorun sadece -hatırlanacağı gibi- bu gezegeni kozmik ışınların zararlı etkilerinden koruyan ince ozon tabakasının son zamanlarda ortaya çıkan ama büyük bir hızla yayılan delinmesine yol açan gazın, yani kloroflorokarbon üretiminin dünya çapında yasaklanıp yasaklanmamasıydı. Elf-Aquitaine kimya ürünleri bayiinin temsilcisi olan ve bu yasağa tamamen karşı çıkan bir Fransız delegasyonunda yer alan Daniel Verilhe şu anlamlı saptamayı yapmıştı:

> Bu gazın yerini tutacak bir şey geliştirmek en azından üç yıl alacaktır ve maliyetler dört katına çıkabilecektir.

Bu kadar yüksekte olan bu kısa ömürlü ozon tabakasının hiç kimseye ait olmadığı ve herhangi bir pazar değeri taşımadığı bilinmektedir. O halde bu *endüstriyel* strateji uzmanı kendisine karşı çıkanlara ekonomiye gösterdikleri tuhaf aldırışsızlığın ölçüsünü gerçekle ilgili şu hatırlatmayı yaparak gösterebilmiştir:

> Endüstriyel bir stratejiyi çevreyle ilgili zorunluluklar üzerine kurmak aşırı tehlikelidir.

Uzun zaman önce ekonomi politiği “insanın nihai yadsınması” olarak tanımlayarak eleştirmeye başlayanlar yanılmamışlardı. Ekonomi politik bu özellikle tanınacaktır.

Zaman zaman bilimin, günümüzde ekonomik kârlılığın dayattığı zorunluluklara boyun eğdiği söylenir, aslında bu her zaman için doğruydu. Yeni olan, ekonominin insanlığa karşı açık savaş ilân etmesidir; bu sadece yaşam koşullarına değil, aynı zamanda ayakta kalma koşullarına karşı da açılmış bir savaştır. Böylece bilimsel düşünce, geçmişinin büyük bir bölümünde köleliğe karşı olmasına rağmen, kendisini gösteri hâkimiyetinin hizmetine adamayı tercih eder. Bu noktaya gelmeden önce bilim göreceli bir özerkliğe sahipti. Kendi payına düşen gerçekliği düşünmeyi bilirdi; ve bu nedenle de ekonomik kaynakların artmasında geniş katkıları olabilmişti. Her şeye kâdir bir ekonomi çığrından çıktığında *-gösteri çağı bundan başka bir şey değildir* - hem yöntembilimsel açıdan hem de "araştırmacıların" pratik çalışma koşulları açısından en son bilimsel özerklik kırıntıları da ortadan kalkmıştır. Artık bilimden dünyayı anlaması ya da herhangi bir şeyi iyileştirmesi beklenmemektedir. Bilimden beklenen tek şey sadece olupbiten her şeyi anında doğrulamasıdır. Gösteri hâkimiyeti, oldukça tahripkâr bir düşüncesizlikle sömürdüğü bu alanda da en az diğer alanlardaki kadar budalaca davranarak sadece kendisine bir sopa yapmak amacıyla bilimsel bilginin dev ağacını kesmiştir. Açıkça olanaksız bir doğrulamaya yönelik bu nihai toplumsal talebe boyun eğmek için çok fazla düşünmemek, gösteri dilinin kolaylıklarına iyice alışmak daha iyi olur. Bu utanç verici dönemde kötü yola düşürülmüş bilim en son uzmanlaşmasını çok iyi niyetli bir şekilde bu meslek alanında gerçekleştirmiştir.

Yalana dayalı doğrulamaların bilimi, doğal olarak burjuva toplumunda görülen ilk çöküş belirtileriyle, şu "beşerî" denilen sahte bilimlerin kanserli hücre gibi çoğalmasıyla birlikte ortaya çıkmıştır; yine de örneğin modern tıp bir ara kendini işe yarıyormuş gibi gösterebilmişti ve çiçek ya da cüzzam hastalığının çaresini bulanlar nükleer ışınlar ya da tarımsal gıda kimyası karşısında alçakça teslim olanlardan oldukça farklıydılar. Doğal olarak bugünkü tıbbın hastalıklı çevre karşısında artık toplum sağlığını savunma hakkının olmadığı kolaylıkla görülebilir, çünkü bu, devlete ya da en azından ilaç sanayiine meydan okumak anlamına gelir.

Mevcut bilimsel etkinliğin düştüğü durumu kabul etmesi sadece sessiz kalma zorunluluğundan ileri gelmemektedir. Bu durum aynı zamanda sık ve dobra dobra yaptığı açıklamalardan da kaynaklanmaktadır. Kasım 1985'te

Laennec Hastanesi profesörleri Even ve Andrieu, dört hasla üzerinde sekiz gün süren bir deneyden sonra belki de AIDS'e etkili bir çare bulduklarını açıklamışlardı. İki gün sonra hastalar ölünce, kendi araştırmaları o kadar ileri safhada olmayan, belki de kıskançlık duyan birçok doktor, hastaların durumu kötüleşmeden birkaç saat önce, profesörlerin, yanıltıcı başarı belirtilerinden başka bir şey olmayan sonuçları yayımlamakta aceleci davrandıklarına dair şüphelerini dile getirdiler. Even ve Andrieu, "her şeye rağmen yanlış umut tamamen umutsuz olmaktan daha iyidir," diyerek kendilerini büyük bir soğukkanlılıkla savunmuşlardır. Tek başına bu açıklamanın bile bilimsel ruhun tamamen reddedilmesi anlamına geldiğini anlayamayacak kadar büyük bir gaflet içindeydiler; bilimsel ruhun reddedilmesi şarlatanların ve büyücülerin henüz hastanelerin yönetimine getirilmediği dönemlerde tarihsel olarak bu tür insanların kâr hayallerini her zaman için desteklemiştir.

Tıpkı toplumsal gösterinin, maddî olarak modernleşmiş ve zenginleşmiş bir sunuş altında aslında çok eski panayır şarlatanlarının -*illüzyonistler, çığırtkanlar ve halkı gaza getirenler*- tekniklerini yeniden canlandırmaktan başka bir şey yapmayan geri kalan kısmı gibi resmî bilim de bu hale gelmek zorunda kalınca, müneccimlerin ve mezheplerin, vakumlanmış Zenlin ya da Mormon teolojisinin de buna paralel olarak her yerde söz sahibi olmasına şaşırmamak gerekir. Yerleşik güçlere iyi hizmet vermiş olan cehalet, yasadışı davranan becerikli şirketler tarafından da sürekli olarak sömürülmüştür. Hangi dönem okuma yazma bilmemenin bu kadar yaygınlaştığı günümüzden daha elverişli olabilirdi ki? Ancak bu gerçeklik de neticede bir başka büyücülük gösterisi ile yadsınmıştır. UNESCO, geri kalmış ülkelerde mücadele etme görevini üstlendiği okuma yazma bilmeme ile ilgili çok kesin bir bilimsel tanımı kuruluşundan itibaren benimsemişti. Aynı olay beklenmedik bir şekilde, ama bu defa gelişmiş diye adlandırılan ülkeler safhında yeniden hortlayınca, -tıpkı savaş sırasında karşısında Grouchy'yi beklerken Blücher'i bulan kişinin yaptığı gibi[4] uzmanlar ordusunu göreve çağırmak yeterli olmuştu ve bu uzmanlar "okuma yazma bilmeme" yerine dil sorunu *ifadesini* kullanarak derhal zafere ulaşmışlardı: Tıpkı esaslı bir ulusal davayı destekleme fırsatını zaman zaman yakalayan "sahte bir yurtsever gibi". Ve anlamsız sözler uydurmanın akla yatkınlığını sağlam temeller üzerine kurmak için pedagoglar arasında sanki uzun zamandır kabul edilen bir tanımmış gibi hemen yeni bir tanım ortaya

atılır; buna göre okur yazar olmayan kişi, bizim bildiğimiz asla okumayı öğrenmemiş kişi iken bunun tersine, modern tabirle dil sorunları olan kişi, (pedagoji dalının daha yetenekli olan resmî teorisyenleri ve tarihçileri soğukkanlılıkla bu insanların eskisinden çok *daha iyi düzeyde öğrendiklerini* öne sürmüşlerdir), öğrendiği dili tesadüfen *hemen unutmuş* olan kişidir. Bu şaşırtıcı açıklama, eğer, meselenin özünü kasten gözardı ederek, daha bilimsel dönemlerde herkesin aklına gelebilecek ilk sonucu - yani, açıklamadaki çöküşün pratikteki çöküşe aynı adımlarla eşlik ettiği, kokuşmuş düşüncede görülen son gelişmelerden önce hiçbir yerde asla gözlemlenmemiş ve hayal edilmemiş olan bu yeni fenomenin de açıklanması ve uğrunda mücadele edilmesi gerektiğinin tanınması- büyük bir ustalıkla atlamasaydı rahatlatıcı olmaktan ziyade rahatsız edici olabilirdi.

15

Yüz yıldan fazla bir zaman önce, A.-L. Sardou'nun *Fransızca Eşanlamlı Kelimeler Sözlüğü* şu kelimeler arasında ayırt edilmesi gereken nüansları tanımlamıştı: *aldatıcı, yanıltıcı, sahtekâr, baştan çıkarıcı, kurnaz, dalavereci;* bu kelimelerin tamamı birleştirildiğinde bugün gösteri toplumunun portresini yaparken kullanılabilecek bir renk paleti meydana gelir. Kendilerini bozgunculuğa adamış bütün grupların normal olarak karşılaşması beklenen tehlikelerin birbirinden çok farklı yan anlamlarını, bu kadar açık bir şekilde göstermek onun dönemini ve uzmanlık deneyimini aşmaktaydı; bu bozgunculuk örneğin şu aşamaları izlemektedir: *yolunu şaşırmış, kışkırtılmış, nüfuz edilmiş, manipüle edilmiş, ele geçirilmiş, bozguna uğramış*. Bu önemli nüanslar “silahlı mücadele” kuramcıları tarafından asla benimsenmemiştir.

Aldatıcı, (Fransızcada aldatıcı anlamına gelen *fallacieux* kelimesi Latince *fallaciousus*'tan gelmektedir) yanıltma ustası ya da yanıltmaya alışık, düzenbaz: bu sıfatın tanımı *yanıltıcı* kelimesinin üstünlük derecesiyle eşittir. Yanıltan ya da herhangi bir şekilde hataya sürükleyen *yanıltıcı*'dır*:* yanıltmak, suistimal etmek, oyunla ve suistimal etmek için en elverişli araçla yanıltmak niyetiyle bir hataya sürüklemek için yapılan şey *aldatıcı*'dır. *Yanıltıcı* cinsil ve muğlak bir kelimedir; bütün belirsiz işaret ve görünüş biçimleri *yanıltıcı*'dır. Aldatıcı, hilekârlığı, düzenbazlığı, üzerinde çalışılmış sahtekârlığı belirtir; karmaşık konuşmalar, protestolar ve akıl

yürütmeler *aldatıcı*'dır. Bu kelimenin *sahtekâr, baştan çıkarıcı, kurnaz, dalavereci* kelimeleriyle bir ilişkisi vardır, ama eşdeğer değillerdir. *Sahtekâr,* tüm sahte görünüş türlerini ya da suistimal etmeye veya zarar vermeye yönelik tasarlanmış entrikaları belirtir; örneğin ikiyüzlülük, iftira v.b. *Baştan çıkarıcı* birisini ele geçirmeyi, onu ustalıkla ve hissettirmeden yoldan çıkarmayı ifade eder. *Kurnaz* sadece ustalıkla tuzaklar kurma ve tuzağa düşürme edimini belirtir. *Dalavereci* ise birisini şaşırtmakla ve onu hataya düşürme kurnazlığıyla yetinir. *Aldatıcı* bu tanımların çoğunu kapsar.[5]

16

Kısmen yeni sayılan *dezenformasyon* kavramı modern devletlerin yönetilmesinde kullanılan diğer birçok buluşla birlikte yakın zamanda Rusya'dan ithal edilmiştir. Dezenformasyon, bir iktidar ya da bunun sonucu olarak iktisadi veya politik otoritenin bir kısmını ellerinde tutan insanlar tarafından kurulu olanı sürdürmek amacıyla bir hayli kullanılmıştır; ve bu kullanıma her zaman bir *karşı saldırı* işlevi yüklenmiştir. Mutlak bir resmî gerçeğe, ancak düşman ya da en azından rakip güçlerden kaynaklanan bir dezenformasyon karşı çıkabilir ve bu kasten ve kötü niyetle saptırılmış bir bilgilendirme olur. Dezenformasyon otoritelere uygun bir olgunun basitçe yadsınması ya da onlara uygun olmayan bir olgunun basitçe doğrulanması olamazdı: Buna psikoz denir. Doğrudan yalanın tersine dezenformasyon, kaçınılmaz olarak usta bir düşman tarafından kasten manipüle edilmek koşuluyla bir miktar hakikat taşımak zorundadır; hâkim toplumun savunucularına ilginç gelen yanı budur. Dezenformasyonu kullanan iktidar, kendisinin hatasız olduğuna kesinlikle inanmaz, ama dezenformasyonun doğasında olan bu aşırı anlamsızlığı bütün titiz eleştirilere atfedebileceğim bilir; bunun sonucu olarak da hiçbir özel hatayı kabullenmek zorunda kalmaz.

Kısacası dezenformasyon hakikatin kötü kullanımıdır. Dezenformasyonda bulunan suçlu, ona inanan budaladır. Ama bu usta düşman kim olacaktı? Bu durumda bu, kimseyi “dezenformasyona tabi kılma” riski taşımayan terörizm olamazdı, çünkü terörizm ontolojik olarak en hödük ve en az benimsenecek *yanlış*'ı temsil etmekle yükümlüdür. Bugünün bütünleşmiş gösteri kapitalizmi, yüzyılın ortalarına doğru kısaca Doğu ve Batı'yı, yani yoğunlaşmış gösteri ile yaygın gösteriyi karşı karşıya getiren sınırlı çatışmalarla ilgili çağdaş hatıralar ve etimolojisi sayesinde, aralarındaki

derin ittifak ve dayanışmayı gösteren sayısız kanıta rağmen hâlâ -zaman zaman teröristlerin üslenme kampı ya da esin kaynağı olarak bile gösterilen- totaliter bürokrasi kapitalizminin asıl düşmanı olarak kaldığına inanıyormuş gibi görünür; bu kapitalizm de gösteri kapitalizmi için aynı şeyi söyler. Aslında bütün yerleşik iktidarlar, bazı gerçek yerel rekabetlere rağmen ve asla itiraf etmek istemeden, 1914 savaşının patlak vermesinden hemen sonra nadir Alman enternasyonalistlerinden birinin (düzen karşıtı olup kısa vadede hiçbir büyük başarı kaydetmeksizin) hatırlayabildiği şeyi asla unutmazlar; “Asıl düşman içimizdedir.” Dezenformasyon, sonuç olarak XIX. yüzyılın toplumsal savaş dilinde “tehlikeli tutkular” diye tanımlanan şeyle eşanlamlıdır. Dezenformasyon, karanlıkta kalan her şeydir ve bildiğimiz gibi bu toplumun kendisine güvenenlere sunduğu benzeri görülmemiş mutluluğa karşı çıkmayı isteme riskini taşır; bu çeşitli anlamsız risk ya da hayal kırıklıklarının bedelini fazlasıyla ödeyen bir mutluluktur. Ve bu mutluluğu gösteride *gören* herkes, bu bedel üzerine cimrilik yapmanın gereksiz olduğunu kabul eder; geri kalan herkes bir dezenformatördür.

Çok özel bir dezenformasyonu, bunun bir dezenformasyon olduğunu söyleyerek itham etmekten sağlanan diğer avantaj, topyekün gösteri dilinin böyle bir şeye dahil olduğu yolundaki şüpheleri savuşturmasıdır. Gösteri, en bilimsel güvenceyle, dezenformasyonun bulunabileceği biricik yeri tanımlar: Bu, söylendiğinde gösterinin hoşuna gitmeyecek her şeydir.

Son zamanlarda, Fransa'da medyanın bazı bölümlerine “dezenformasyon yoktur” ibaresini taşıyan bir tür resmî etiket koyma projesinin uygulamaya geçirilmesi -eğer kastî bir tuzak değilse hiç şüphesiz yanlışlıkla olmuştur: Bu, o zamana kadar bilfiil sansüre maruz kalmadıklarına inanan ya da daha alçak gönüllü olarak buna inanılmasını isteyen bazı *medya* profesyonellerini yaralamıştı. Ama dezenformasyon kavramı asla *savunma amacıyla* kullanılmamalıdır, özellikle de dezenformasyona kapalı bir alanı mutlak şekilde kaplayacak olan bir Çin Seddi’nin, bir Maginot Hattının inşa edildiği statik bir savunmada daha da az kullanılmalıdır. Dezenformasyon olmalı ve her yere bulaşabilecek şekilde akışkan olmalıdır. Gösteri dilinin saldırıya uğramadığı yerde onu savunmak aptallık olacaktır; ve bu kavram, tersine, dikkatleri üzerine çekmekten kaçınmak zorunda olan hususlardaki gerçeklik karşısında birinin onu savunmaya çalışmak zorunda kalmasıyla çok çabuk yıpranacaktı. Üstelik otoriteler, herhangi bir özel

haberin dezenformasyon taşımamasını güvence altına almak gibi bir ihtiyaç duymazlar. Aslında bunu yapacak araçlara da sahip değillerdir: Bu ölçüde bir saygınlıkları yoktur ve tek yaptıkları şüpheleri söz konusu haber üzerine çekmektir. Dezenformasyon kavramı sadece karşı saldırıda geçerlidir. Dezenformasyon yedekte tutulmalı ve su yüzüne çıkan bütün hakikatleri geri püskürtmek için aniden öne sürülmelidir.

Eğer hesapta olmayan bir dezenformasyon, bazen geçici olarak çelişkiye düşen bazı özel çıkarların hizmetine girerek ortaya çıkma ve denetim dışı kalarak, dolayısıyla da daha az sorumsuzluğu olan ortak bir dezenformasyon çalışmasına ters düşerek inanılma tehlikesi taşırsa, bu durumda önceki dezenformasyona daha uzman ve daha zeki manipülatörlerin dahil olduğu gibi bir korkuya kapılmaya gerek yoktur: Bu sadece dezenformasyonun artık *herhangi bir doğrulamaya yer olmayan bir dünyada* yayılmasından ileri gelir.

Kafa karıştırıcı dezenformasyon kavramı, sessizliği örgütleyen çeşitli etkenlerin yok etmeyi başaramadığı bütün eleştirileri sadece adının yarattığı etkiyle hemen çürütmek için dikkatleri üzerine toplar. Örneğin eğer işlerine gelirse bir gün bu metnin gösteriyle ilgili bir dezenformasyon girişimi olduğunu söyleyebilirler; ya da aslında demokrasinin aleyhine bir dezenformasyon girişimi diyebilirler ki bu da aynı anlama gelir.

Tersyüz olmuş gösteri kavramının iddia ettiğinin aksine, dezenformasyon uygulaması her yerde ve her zaman doğrudan doğruya devletin buyruğundadır ya da devletin değerlerini savunanların inisiyatifinde olup ona hizmet etmekten başka bir şey yapamaz. Aslında dezenformasyon bütün mevcut enformasyonlarda yer alır; ve onun temel özelliğidir. Sadece edilgenliğin gözdağıyla sürdürülmesi gereken yerlerde dezenformasyon diye adlandırılır. Yoksa böyle *adlandırıldığı* yerde dezenformasyon yoktur. Var olduğu yerde ise böyle adlandırılmaz.

Gerçekliğin kabul görmüş bazı yönlerinden yana ya da onlara karşı olduğunu iddia eden çelişkili ve birbirleriyle çatışan ideolojiler varken, “dezenformatörler” değil fanatikler ve yalancılar vardı.

Gösteri konsensüsüne duyulan saygı ya da en azından gösteri şöhretine duyulan istek birinin karşı olduğu ya da bütün samimiyetiyle onayladığı şeyi dürüstçe söylemesi engellendiğinde; ve aynı zamanda bu kişi şu ya da

bu nedenle tehlikeli varsayıldığı için kabul etmesi beklenilen şeyin bir bölümünü gizleme ihtiyacı duyduğunda aptallık veya ihmalkârlık ya da *sözde* yanlış akıl yürütme yoluyla dezenformasyona başvurulur. Örneğin 1968 sonrasının tartışma ortamında “Sitüasyonist Hareket yandaşı” diye bilinen ve beceriksizce toparlanmaya çalışanlar, *ilk dezenformatörler* olmuştu, çünkü benimsediklerini iddia ettikleri eleştiriyi doğrulayan tüm pratik manifestoları gizlemek için ellerinden geleni yapmışlardır; ve bu eleştirinin ifade ediliş tarzını zayıflatmaktan en ufak bir rahatsızlık duymadan, bizzat kendilerinin bir şey keşfettiğini göstermek için ne bir şeye ve ne de kimseye gönderme yapmışlardır.

17

Hegel'in ünlü bir sözünü tersine çevirerek ta 1967'de şunu yazmıştım: "*gerçek anlamda altüst* edilmiş bir dünyada doğru, bir yanlışlık anıdır." O zamandan bu yana geçen yıllar bu ilkenin istisnasız her özel alana yayıldığını göstermiştir.

Böylece, artık çağdaş sanatın var olamadığı bir dönemde klasik sanatları değerlendirmek güçleşir. Her alanda olduğu gibi burada da cehalet sadece sömürülmek amacıyla üretilmiştir. Tarihin anlamı ile birlikte zevk de yitirilirken, hilekârlık ağları örülmüştür. Her şeyi düzenlemek için sadece uzmanları ve mezatçıları denetlemek yeterlidir ve bunu yapmak çok kolaydır, çünkü bu tür işlerde -aslında her tür işte- her türlü değeri doğrulayan şey satıştır. Neticede, sahtekârlıktan saygınlık sağlamakta çıkarı olanlar boğazına kadar sahtekârlığa batmış olan -özellikle Amerika Birleşik Devletleri'ndeki- koleksiyoncular ve müzelerdir; tıpkı yüzlerce ülkenin dev borçlarında fiktif bir olumlu değer bulan Uluslararası Para Fonu gibi.

Sahte olan şey zevki biçimlendirir ve özgün olanı hatırlatacak her türlü olasılığı bilinçli bir şekilde ortadan kaldırarak kendini güçlendirir. Sahtesine benzetmek için doğru olan bile mümkünse *yeniden yapılır.* En zengin ve en modern olan Amerikalılar bu sahte sanat ticaretinin en önemli kurbanlarıdır. Versailles'ın ya da Sixtine Şapeli'nin restorasyon çalışmalarını finanse edenler de bu insanlardır. İşte bu yüzden Michelangelo'nun freskleri çizgi filmlerdeki gibi parlak ve canlı renklere bürünmek zorunda kalır; Versailles'ın özgün mobilyaları, yüksek fiyatlarla Teksas'a ithal edilen XIV. Louis dönemi tarzındaki sahte mobilyalara benzesinler diye parlak yaldızlarla bezenir.

Feuerbach'ın, "tasviri nesneye, kopyayı aslına, temsili gerçekliğe" tercih eden dönemiyle ilgili değerlendirmesi, gösteri yüzyılı tarafından tamamen doğrulanmıştır, hem de XIX. yüzyılın zaten doğasında olan şeyin, yani kapitalist sanayi üretiminin dışında tutmak istediği birçok alanda gerçekleşmişti. Burjuvazinin müze, özgün nesne, doğru tarihsel eleştiri, özgün belge anlayışını geniş ölçüde yaygınlaştırması bu şekilde gerçekleşmişti. Bununla birlikte, bugün sahte her yerde doğrunun yerini almaktadır. Bu bakımdan, trafiğe bağlı kirliliğin Marly Atlarının[1] ya da

Saint-Trophime kapısındaki Roma heykellerinin yerine plastik kopyalarının konmasını zorunlu hale getirmesi tam zamanında olmuştur. Kısacası her şey turist kameraları için eskisinden daha güzel hale gelecektir.

Bu süreçte erişilen en yüksek aşama hiç şüphesiz Çin bürokrasisinin, Birinci İmparatorluk dönemindeki *sanayi ordusunun* heykellerinin gülünç taklitlerini yaptırmasıdır; ve çok sayıda devlet adamı bu heykelleri *in situ* (yerinde) izlemeye davet edilmiş ve bu heykellere hayranlık duymuştur. Bu ziyaretçilerle bu kadar acımasızca dalga geçilebilmesi, ziyaretçi devlet adamlarının danışman yığınları arasında Çin'in ya da herhangi bir yerin sanat tarihini bilen hiç kimsenin olmadığını gösterir. Söyleyebilecekleri tek şey şu olabilir: “Ekselanslarının bilgisayarında bu konuda bir bilgi yok.” Tarihte ilk defa sanattan ve de neyin özgün, neyin olanaksız olduğundan haberdar olmadan yönetmenin mümkün olduğunu gösteren bu saptama, ekonomiyi ve idareyi yürüten nahif delilerin muhtemelen dünyayı bazı büyük felâketlere sürükleyeceklerini varsaymamız için tek başına yeterlidir; tabii ki fiili uygulamaları bunu daha önce göstermediyse.

18

Toplumumuz, üyelerinin yoğun zenginlikleri üzerine kalın bir perde çeken “ön plandaki kuruluşlardan” devlete her türlü hukuksal yaptırımdan uzak sınırsız bir harekât alanı sağlayan “savunma sırları”na kadar; reklamın arkasına gizlenen ve genellikle dehşet verici olan *gösterişçi üretin*'e ait sırlardan, bugünün verilerinden yola çıkılarak tahmin edilen geleceğe dair çeşitli düşüncelere dek gizlilik üzerine kurulmuştur. Öyle ki sadece tahakküm gizemli bir şekilde vereceği tepkileri hesaplayarak, varlığını reddettiği şeylerin muhtemel gelişmesini bu düşüncelerde görür. Bu konuda bazı gözlemler yapılabilir.

Kırsal kesimdeki bazı özel mekânlar gibi büyük şehirlerde de her zaman için ulaşılamayan, yani tüm gözlerden uzak ve korunaklı birçok yer vardır; bunlar masum merakın erişemeyeceği ve casusluğa karşı iyi korunan yerlerdir. Buralar tamamı askerî yerler olmamakla birlikte yöre halkının ve gelip geçenlerin ve hatta uzun süredir temel görevi en yaygın suç biçimlerini gözetlemeye ve bastırmaya indirgenmiş olan polisin bile her türlü denetiminden uzak olmak amacıyla askerî modeli örnek almışlardır. Bu nedenle İtalya'da Aldo Moro *Potere Due*'nin tutuklusu iken bulunması

mümkün olmayan bir binada değil, sadece girilmesi mümkün olmayan bir binada tutulmuştur.

Gizlilik içinde hareket etmek üzere eğitilmiş çok sayıda insan her zaman vardır; ve bunlar sadece bu amaç için eğitilmiş ve çalıştırılmışlardır. Bunlar gizli arşivlerle, yani gizli gözlemlerle ve analizlerle donatılmış özel birimlerdir. Bu gizli işlerle ilgili çeşitli kullanım ve manipülasyon teknikleri ile donatılmış başka birimler de vardır. Son olarak da bunların "Eylem" birimleri sözkonusu olduğunda, bu birimler sözkonusu problemleri basitleştirmek üzere başka yeteneklerle donatılabilirler.

Bir yandan, gözetim ve etkileme konusunda uzmanlaşmış bu insanlara tahsis edilen kaynaklar artarken, diğer yandan genel koşullar da her geçen sene bu insanların lehine gelişmektedir. Örneğin, bütünleşmiş gösteri toplumunun yeni koşulları, bu toplumla ilgili eleştiriyi gerçek anlamda yasadışılığa -gizlendiği için değil eğlence düşüncesinin ağır bir şekilde ortaya konması sayesinde *gizli kaldığı için* yasadışı olmaya- ittiğinde, bu eleştiriyi gözetlemekle ve onu yadsımakla yükümlü kişiler, neticede yeraltı çevrelerinde ona karşı geleneksel harekât yöntemlerini kullanabilirler: Provokasyon, içeriye sızma ve bu amaç için özel olarak ortaya konabilecek olan sahte eleştiri adına özgün eleştiriyi ortadan kaldırmaya dair çeşitli biçimler. Genel gösteri aldatmacası binlerce özel aldatmaca ile kendini zenginleştirdiğinde belirsizlik her düzeyde artar. Açıklanamayan bir cinayet, başka yerlerde olduğu kadar hapishanede de intihar olarak adlandırılabilir; ve mantığın çöküşü, akıldışılığa doğru giden ve başından itibaren tuhaf uzmanların uyguladığı saçma otopsilerle sık sık çarpıtılan davaları ve araştırmaları mümkün kılar.

Her yerde her türden insanın beklenmedik bir şekilde öldürüldüğünü görmeye uzun zamandan beri alıştık. Bilinen ya da bilindikleri kabul edilen teröristlerle, alenen terörist bir yöntemle mücadele edilmektedir. Mossad, Ebu Cihad'ın öldürülmesini planlayabilir, İngiliz SAS İrlandalIlar için, "GAL” polisi de Basklılar için aynı şeyi yapabilir. Terörist oldukları varsayılanlar tarafından öldürülenler nedensiz seçilmemiştir; ama genellikle bu nedenleri anladığımızdan emin olmak imkânsızdır. Bolonya Garının İtalya iyi yönetilmeye devam etsin diye havaya uçurulduğu; ve Brezilya'daki “Ölüm Tugayları"nın ne olduğu; ve bir *şantajı* desteklemek için mafyanın Amerika Birleşik Devletleri'nde bir oteli kundaklayabileceği

bilinebilir. Ama “çılgın Brabant katilleri”nin’ temelde neye hizmet edebildiklerini nasıl bilebiliriz? Bu kadar [2] çok etkin çıkarın böylesine iyi gizlendiği bir dünyada *Cui prodest*?* ilkesini uygulamak zordur. Bundan çıkarılacak sonuç, bütünleşmiş gösteri koşullarında, çok sayıda gizemin kesiştiği noktada yaşıyor ve ölüyor olmamızdır.

Medyatik-polisiye söylentiler anında ya da en kötü ihtimalle üç dört defa tekrarlandıktan sonra tartışmasız olarak yüzyıllık tarihsel kanıt statüsü kazanırlar. Günümüz gösterisinin efsanevî otoritesine göre sessizlikte kaybolmuş garip kişiler, kurgusal vampirler şeklinde yeniden ortaya çıkarlar; bunların geri dönüşleri sadece uzmanların keyfi kararıyla anımsatılmış ya da hesaplanmış ve *kanıtlanmıştır.* Bunlar, gösterinin doğru dürüst gömmediği bu ölüler, Akheron ve Lethe arasında bir yerde bulunurlar; hepsi de birileri tarafından uyandırılmayı beklerken uyudukları varsayılan dağdan inmiş terörist, denizden dönmüş korsan ve artık çalma ihtiyacı duymayan hırsızdırlar.

Böylece belirsizlik her yerde örgütlenmiş olur. Tahakküm kendisini genellikle *sahte saldırılar'*la korur ve bu saldırıların medyada ele alınış tarzı asıl harekâtı örtbas edecektir. Örneğin 1981’de İspanyol Meclisi’nde, Tejero ve sivil korumalarının garip saldırılarının başarısızlığa uğraması aslında başarıya ulaşmış olan daha modern, yani örtülü bir *hükümet darbesini* gizlemekle mükellefti. Aynı şekilde, 1985 yılında Fransız gizli servisinin Yeni Zelanda'da kalkıştığı başarısız bir sabotaj girişimi de kimi zaman bir savaş kurnazlığı olarak görülmüştür; bu belki de insanları, gizli servislerin harekât tarzlarında olduğu kadar hedeflerin seçiminde de gülünç derecede beceriksiz olduklarına inandırarak dikkatleri bu gizli servislerin çok sayıdaki yeni kullanım şekillerinden uzaklaştırmak amacıyla tasarlanmış bir kurnazlıktı. 1986 Sonbaharı'nda, *Paris şehrinin* yeraltında gürültülü bir şekilde sürdürülen petrol yatağı bulmaya yönelik jeolojik araştırmaların, burada yaşayanların sersemlik ve boyun eğme kapasitelerini ölçmekten başka ciddi bir amacının olmadığı neredeyse her yerde kesinlikle kabul edilmekteydi; ve bu onlara, iktisadi açıdan daha mükemmeli bulunamayacak bir saçmalığa dayanan sözde bir araştırma gösterilerek yapılmıştı.

İktidar öylesine gizemli bir hale gelmiştir ki, Amerika Birleşik Devletleri başkanlığının İran'a yasadışı yollardan silah satmasının ardından, Amerika

Birleşik Devletleri’ni, sözde demokratik dünyanın en önde gelen gücünü, gerçekte kimin yönettiği sorusu sorulabilmişti. Gerçekten de demokratik dünyayı hangi şeytan yönetiyor?

Daha derine inilirse, her türlü iktisadi gerekliliğe resmen bu kadar çok saygı duyulan bu dünyada, üretilmiş herhangi bir şeyin gerçek maliyetini asla kimse bilemez: Aslında gerçek maliyetin en önemli kısmı *asla hesaplanmaz; ve elde kalan gizlidir.*

19

1988 yılının başında General Noriega aniden dünya çapında ün kazandı. O, ordusuz bir ülke olan Panama’nın Milli Muhafızları’na komutanlık eden gayri resmî diktatördü. Çünkü Panama tam anlamıyla egemen bir devlet değildi: Panama kanal için yaratılmıştı, kanal Panama için değil. Para birimi dolardır ve burada yerleşik olan esas ordu da yabancıdır. Tıpkı Polonya'daki Jaruzelski gibi Noriega da bütün kariyerini, işgal güçlerinin polis şefi gibi onlara hizmet ederek kazanmıştı. Panama ona yeterli gelir sağlayamadığı için Amerika Birleşik Devletleri’ne uyuşturucu ithal ediyor ve “Panama kökenli” sermayesini de İsviçre'ye ihraç ediyordu. Küba'ya karşı CIA ile işbirliği yapmıştı ve ekonomik etkinliklerini kılıfına uydurabilmek için uyuşturucu ticaretindeki bazı rakiplerini, bu soruna kafayı takmış olan Amerikalı yetkililere ihbar etmişti. Güvenlik konusundaki baş danışmanı piyasanın en iyisiydi: İsrail gizli servisi Mossad'ın eski bir görevlisi olan Michael Harari; bu durum Washington'ı kıskandırıyordu. Amerikalılar bu adamdan kurtulmaya karar verdiklerinde -çünkü bazı Amerikan mahkemeleri onu ihtiyatsızca suçlu bulmuştu- Noriega, Panama vatanseverliği ile hem isyankâr halkına hem de yabancılara karşı kendini bin yıl boyunca savunmaya hazır olduğunu açıklamıştı; ve derhal anti-emperyalizm adına, Küba ve Nikaragua'daki sert bürokratik diktatörlerin açık desteğini almıştı.

Panama'ya özgü bir fenomen olmayan ve her yerde aynı şeylerin yapıldığı bir dünyada *her şeyi satan ve her şeyin sahtesini yapan* General Noriega, bu tür devletin bu tür adamı, bu tür bir general ve bir kapitalist olarak bütünleşmiş gösterinin ve bu gösterinin iç ve dış politika alanlarında sağladığı çok çeşitli başarıların mükemmel bir temsilciydi. O, *çağımızdaki hükümdar* modelidir; ve olabilecek her yerde iktidara gelmeyi ve iktidarda kalmayı hedefleyenler arasında bu işi en iyi becerenler ona çok benzerler.

Bu tür harikaların sebebi mucizesi Panama değil, içinde bulunduğumuz çağdır.

20

Bütün istihbarat servisleri -Clausewitz'in savaşla ilgili doğru teorisine bu noktada katılarak- *bilginin güce* dönüşmesi gerektiğine inanırlar. Bu servisler çağdaş itibarlarını, özgün şiirsel niteliklerini buradan alırlar. Zekâ, eylemi yasaklayan ve diğerlerinin eylemleri hakkında pek fazla doğru bir şey söylemeyen gösteri tarafından bu kadar dışlanmışken, adeta, gerçekleri analiz edenler ve bazı gerçekler üzerinde gizlice etki yapanlar arasına sığınmış gibi görünmektedir. Yakın dönemde, Margaret Thatcher'ın büyük çabalar sarfederek boşuna hasıraltı etmeye çalıştığı ve böyle yaparak da doğrulamış olduğu birtakım açıklamalar, İngiltere'de bu servislerin, politikasını tehlikeli buldukları bir başbakanı devirebilecek güçte olduklarını zaten göstermiştir. Gösterinin yarattığı yaygın aşağılama, Kipling döneminde "büyük oyun" diye adlandırılabilmiş şeyin cazibesini bu kez yeni gerekçelerle tekrar yaratmıştır.

"Polisiye tarih anlayışı" çok sayıda güçlü toplumsal hareketin kitleleri harekete geçirdiği XIX. yüzyılda, tepkisel ve gülünç bir açıklama olarak kalıyordu. Bugünün sahte isyankârları ortalıktaki söylentiler ya da bazı kitaplar sayesinde bunu gayet iyi bilirler ve bu sonucun daima doğru kalacağına inanırlar; kendi dönemlerinin gerçek pratiğini asla görmek istemezler; çünkü bu pratik onların soğuk umutları açısından gereğinden fazla acıklıdır. Devlet bu durumu saptar ve hesabını buna göre yapar.

Uluslararası politik yaşamın hemen hemen bütün yönlerinin ve iç politikanın daha da fazla yönünün, aldatmaca, yanlış bilgilendirme ve -biri diğerini gizleye*bilen* ya da sadece öyle görünen- iki taraflı açıklamalarla birlikte gizli servis tarzında yürütüldüğü ve gösterildiği bir dönemde, gösteri zorunlu anlaşılmazlıktan yorgun düşmüş dünyayı yaşamdan uzak ve daima sonuçsuz kalan can sıkıcı bir polisiye roman dizisi gibi anlatmakla yetinir. Bu polisiye romanlar, gece yarısı bir tünelde zenciler arasında geçen bir kavganın realist bir şekilde sahnelenmesinin içerdiği bütün dramatik unsurlara sahiplerdir.

Televizyon güzel bir görüntü gösterdiği ve bu görüntüyü küstah bir yalanla yorumladığında aptallar her şeyin açık seçik olduğuna inanırlar.

Yarı seçkin, neredeyse her şeyin karanlıkta kaldığını, iki yönlü olduğunu ve bilinmeyen kodlar tarafından “oluşturulduğunu” bilmekle yetinir. Daha müstesna bir elit ise ulaşabildiği bütün gizli bilgilere ve sırlara rağmen her özel durumda açıkça ayırt edilmesi güç olan doğruyu öğrenmek isteyecektir. O, bu aşkı genellikle karşılıksız kalmasına rağmen hakikatin yöntemini öğrenmekten keyif duyacaktır.

21

Gizlilik bu dünyaya hükmeder, öncelikle de tahakkümün sırrı olarak. Gösteriye göre sır toplumun tamamına cömertçe sunulan bilgi kuralının zorunlu bir istisnasından başka bir şey değildir: Tıpkı bütünlüklü gösterinin bu “özgür dünya”sında tahakkümün demokrasiye hizmet veren bir icra organından başka bir şeye indirgenememesi gibi. Ama hiç kimse gösteriye gerçeklen inanmamaktadır. O halde seyirciler, ola ki nasıl hareket edecekleri konusunda gerçekten fikirleri sorulduğunda, temel gerçeklikleri hakkında hiçbir fikirlerinin olmadığı bir dünyayı yönetemeyecek olmalarını tek başına garanti eden sırrın varlığını nasıl kabul ederler? Mesele, neredeyse hiç kimsenin ulaşılamaz çıplaklığı ve işlevsel yaygınlığı içinde sırrı göremiyor olmasıdır. Herkes uzmanlara ayrılmış küçük bir sır alanının kaçınılmaz varlığını kabul eder; birçok insan çoğu şeyin *bu sırrın içinde olduğuna* inanır.

La Boetie, *Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev* adlı eserinde zorba bir iktidarın, bu iktidarı desteklemenin menfaatlerine olduğunu düşünen ya da buna inanan bireylerin oluşturduğu tek merkezden yönetilen çevrelerden nasıl destek almak zorunda olduğunu gösterir. Aynı şekilde *sorumsuz* olduklarından şüphe bile edilememesiyle gurur duyan politikacılar ya da medya profesyonelleri arasındaki birçok insan da ilişkileri ve gizli kaynakları sayesinde birçok şey öğrenirler. İşin içyüzünü bilmekten mutlu olan kişi, bu içyüzü eleştirmez ve kendisine açıklanan bütün gizli bilgilerdeki esas gerçeklik payının kendisinden daima saklanacağını bilmek islemez. Hile yapanların yardımsever koruyuculuğu sayesinde sahte de olsa biraz daha fazla oyun kağıdını görebilir; ama hiçbir zaman oyunun kurallarını öğrenemez. Böylece kendisini derhal manipülatörlerle özdeşleştirir ve aslında onun da paylaştığı bir cehalete karşı aldırışsız kalır. Çünkü, yalancı zorbalığa aşina olan bu kişilere sunulan bilgi kırıntıları, normal olarak yalanla zehirlenmiş, denetimsiz ve manipüle edilmiştir. Bu

bilgi kırıntıları yine de kendilerine ulaşanları sevindirir çünkü bu insanlar kendilerini hiçbir şey bilmeyenlerden daha üstün hissederler. Zaten bu bilgi kırıntılarının tek işlevi tahakkümü daha saygın kılmaktır, asla onu anlaşılabilir kılmak değil. Bu bilgiler insanlara *birinci sınıf seyirci* ayrıcalığı sağlar: Bu insanlar kendilerinden gizlenen şeyi kullanarak değil, *ifşa edilene inanarak* bir şeyleri anlayabileceklerine inanacak kadar budaladırlar!

Tahakküm, özgür ve engelsiz yönetiminin çok yakın bir gelecekte hem ekolojik (örneğin kimyasal) hem de iktisadi (örneğin bankacılık) alanda bir dizi vahim felâkete yol açacağının en azından farkındadır. Bir süreden beri bu istisnaî talihsizlikleri alışılagelmiş ılımlı dezenformasyonun dışındaki araçlarla ele almaya çalışmaktadır.

22

Son yirmi yılda sayılan giderek artan ve tamamı faili meçhul kalan -her ne kadar birkaç önemsiz isim kurban edildiyse de hiçbir zaman asıl faillere ulaşılması sözkonusu olmamıştır- suikast-lere gelince, bunların seri üretim özellikleri ortak bir markaya işaret etmektedir: Resmî açıklamaların alenî ve sürekli değişen yalanları; Kennedy, Aldo Moro, Olaf Palme, bazı bakan ve bankacılar, bir iki papa ya da bunlardan çok daha değerli olan diğerleri. Son zamanlarda ortaya çıkan bir toplumsal hastalığa ait bu sendrom çok çabuk bir şekilde neredeyse her yere yayılmıştır; adeta incelenen ilk vakalardan itibaren devletin zirvesinden (burası bu tür suikastlerin geleneksel ortamıdır) *aşağıya doğru* iniyormuş ve aynı zamanda bu tür savaşın profesyoneller arasında her zaman sürüp gittiği alt kesimlerden, yani diğer geleneksel yasadışı kaçakçılık ve kayırma alanlarından *yukarıya doğru çıkıyormuş* gibidir. Bu faaliyetler, sanki devlet bu işe karışmaya tenezzül etmiyormuş ve Mafya da bu alanda sivrilmeyi başarmış gibi her türlü toplumsal olayın *ortasında* karşılaşma eğilimindedirler; böylece bu aşamada bir tür birleşme başlar.

Bu yeni tarz gizemleri tesadüfi diye açıklamak oldukça sık başvurulan bir eğilimdir: polisin yetersizliği, sorgu yargıçlarının aptallığı, basının zamansız açıklamaları, gizli servislerdeki büyüme bunalımı, tanıkların kötü niyeti, ihbarcıların aniden işten vazgeçmeleri. Edgar Poe, *Morgue Sokağı Cinayeti*'nde yer alan meşhur bir akılyürütme ile gerçeğe giden kesin yolu zaten bulmuştu:

Bana öyle geliyor ki bu gizem, kolaylıkla çözülebilecek bir durum olarak görülmesine yol açacak nedenden ötürü çözümsüz bir şey olarak düşünülmektedir -bu gizemin acayip özelliğini kastediyorum... Şu sıralar meşgul olduğumuz türdeki soruşturmalarda, “ne oldu” diye sormaktan çok “daha önce asla olmamış ne oldu” diye sorulmalıdır.

23

Ocak 1988'de, Kolombiya uyuşturucu mafyası sözde varlığı konusunda kamuoyunda var olan görüşleri düzeltmek amacıyla bir bildiri yayınladı. Bir mafyanın oluşabildiği her yerdeki en büyük arzusu tabii ki var olmadığını ya da fazla bilimsel olmayan iftiraların kurbanı olduğunu kanıtlamaktır; bu da onun kapitalizmle ilk ortak noktasıdır. Ama söz konusu durumda, dikkatleri tek başına üzerine çekmekten rahatsız olan mafya, kendisini haksız yere günah keçisi olarak kullanarak gizlenmeye çalışan diğer topluluklar hakkında ayrıntılı bilgi verecek kadar ileri gitmişti. Şu açıklamayı yapmıştı:

Bizler ne bürokratların ve politikacıların ne bankacıların ve malî uzmanların ne milyonerlerin mafyasına ne de büyük çaptaki hileli sözleşmelerin, tekel ya da petrol mafyasına ne de medya mafyasına dahiliz.

Bu açıklamayı kaleme alanların, tüm diğerleri gibi, kendi faaliyetlerini sularıyla mevcut toplumun tamamını sulayan bulanık büyük bir nehre, bir suç ve daha bayağı yasadışılıklar nehrine boşaltmakta çıkarları olduğu kolaylıkla tahmin edilebilir; ama meslekleri icabı neden bahsettiklerini birçok insandan daha iyi bilen insanlarla karşı karşıya olduğumuzu kabul etmek de doğru olur. Mafya, en iyi şekilde modern toplum topraklarında yeşerir. Mafya, en az bütünleşmiş gösteri toplumunun dünyasını şekillendiren diğer emek ürünleri kadar hızlı bir büyüme gösterir. Mafya, bilgisayar ve endüstriyel gıda alanında, şehirlerin ve gecekonduların tam anlamıyla yeniden yapılanmasında, özel hizmetler ve okuma yazma bilmeme oranında görülen aşırı ilerleme ile birlikte büyür.

24

Mafya yüzyılın başında Sicilyalı göçmen işçilerin gelmesiyle birlikte Amerika Birleşik Devletleri'nde görülmeye başladığında, köklerinden koparılıp getirilmiş bir arkaizmden başka bir şey değildi; tıpkı aynı

dönemde Amerika'nın Batı kıyısındaki gizli Çinli topluluklar arasında ortaya çıkan çete savaşları gibi. Cehalete ve yoksulluğa dayanan mafya o dönemde Kuzey İtalya'da bile kök salmayı başaramamıştı. Modern devlet karşısında her yerde silinmeye mahkûm gibi görünüyordu. Bu, rasyonel bir polis denetiminin ve burjuvazinin yasalarının ulaşamadığı şehir dışında yaşayan, geri kalmış azınlıkların "korunması" üzerine kurulabilen bir örgütlü suç biçimiydi. Mafyanın savunmaya yönelik taktiği, polisi ve adaleti etkisiz hale getirmek ve faaliyet alanı dahilinde kendisine gereken gizliliği sağlayabilmek amacıyla, tanıkların ortadan kaldırılmasından başka bir şey asla olamazdı. Bunun ardından, önce yaygın gösteri toplumunun sonra bütünleşmiş gösteri toplumunun yarattığı *yeni cehalet* ortamında kendine yeni bir alan bulmuştu: Gizliliğin tam zaferi, yurttaşların yurttaşlıktan toplu istifası, mantığın tamamen yitirilmesi, rüşvetin ve evrensel korkaklığın ilerlemesiyle birlikte mafyanın modern ve saldırgan bir güç olabilmesi için bütün uygun koşullar bir araya gelmişti.

Amerika'daki içki yasağı -bu yüzyıl devletlerinin her şey üzerinde otoriter bir denetim uygulama iddialarını ve bunun sonuçlarını gösteren en iyi örnek- alkol ticaretini on yıldan fazla bir süre için örgütlü suça teslim etmişti. Bu olayla birlikte zenginleşen ve tecrübe kazanan mafya, seçim politikasına, ticarete, profesyonel katil pazarının gelişmesine ve bazı uluslararası politika meselelerine dahil olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sırasında Sicilya'nın istilâsına yardım etmesi için Washington hükümeti tarafından desteklenmiştir. Alkol yasal hale gelince, şu anda yasadışı tüketimin gözde malı olan uyuşturucu alkolün yerini almıştır. Bunun ardından mafya, gayrimenkul işlerinde, bankacılıkta, üst düzey politikada ve önemli devlet işlerinde ve nihayet gösteri endüstrisinde televizyon, sinema ve yayıncılıkta ciddi bir önem kazanmıştır. Bu durum, en azından Amerika Birleşik Devletleri'nde müzik endüstrisi için de geçerlidir; tıpkı bir ürünün reklamının yeterince kalabalık sayıda insana dayandığı her alanda olduğu gibi. Mafya yeterince sermayeye ya da dokunulmayan ve cezalandırılamayan meçhul kiralık adamlara sahip olduğundan, reklam alanındaki bu insanları satın alarak ya da gözlerini korkutarak onlar üzerinde baskı uygulamak oldukça kolaydır. Disjokeyleri satın alarak birbirinden rezil ürünler arasında hangisinin başarılı olacağına karar verilir.

Mafya, Amerika'da edindiği tecrübelerin ve başarıların ardından hiç şüphesiz ki en fazla İtalya'da güç kazanmıştır: Dönemin hükümetiyle

yaptığı tarihsel uzlaşmadan itibaren sorgu yargıçlarını ya da polis şeflerini öldürmeye başladı: Bu da onun siyasi "terörizm" sahnesine girmesini sağlayan bir tecrübe olmuştur. Görece farklı koşullarda Japon mafyasının benzer gelişimi çağın birliğini çok iyi gösterir.

Mafya ile devleti karşı karşıya getirerek bir şeyler açıklanmak istendiğinde her zaman yanılgıya düşülür: Onlar asla birbirlerinin rakibi değillerdir. Teori, pratik hayattaki bütün söylentilerin kolaylıkla gösterdiği şeyi rahatlıkla doğrular. Mafya bu dünyanın yabancısı değildir: O tamamiyle kendi evindedir. Bütünleşmiş gösteri döneminde, aslında her türlü gelişmiş ticari şirkete *örnek* olacak şekilde varlığını sürdürür.

25

Gösterinin *demir yumruğu* altında ezilmiş topluma şu anda hükmeden yeni koşullarla birlikte, örneğin bir politik cinayetin bir başka açıklamayla sunulacağı, yani bir nevî elekten geçirileceği bilinmektedir. Her yerde eskisinden daha fazla deli var ama son derece hoş olan şey artık onlardan da *delice* bahsedilebilmesidir. Ve bu tür medyatik açıklamaları dayatan şey, herhangi bir terör egemenliği değildir. Tam tersine, bu tür açıklamaların sessiz sedasız varlığıdır teröre yol açan.

Ufukta savaşın görüldüğü 1914 yılında, aşırı yurtsever sağın gözünde Jaurés ülkenin savunmasına gerçekten zarar verecek bir kişi olarak görüldüğü için Jaures'i öldüren Villain bu akımdan derinden etkilenmişti ve şüphesiz ki biraz dengesiz bir kişiliği olan Villain'in Jaures'in öldürülmesi gerektiğine inanmış olduğundan kimse kuşku duymamıştı. Ama bu aşırılık yanlıları Sosyalist Parti içinde partiyi derhal "kutsal ittifak"a itecek olan vatansever muvafakatin büyük gücünün farkında değillerdi; Jaures'in öldürülmesi ya da savaşı reddeden enternasyonalist konumuna sıkı sıkıya bağlanmasına izin verilmesi fark etmiyordu. Aynı olay bugün olsaydı gazeteci-polisler ve "toplumsal meseleler" ve "terörizm" konularında tanınmış uzmanlar, Villain'in farklı siyasi görüşlere sahip olmakla birlikte tesadüfen hepsi fiziksel olarak ya da dış görünüş açısından Jaures'e benzeyen adamların kurban olarak seçildiği çok sayıda cinayet girişimini her zaman planlamış olduğunun iyi bilindiğini derhal söylerlerdi. Bazı psikiyatristler bunu doğrularlar ve medya da öncelikle psikiyatristlerin söylediklerini doğrulayarak otoritesi *tartışılmaz* uzman olarak bizzat kendi yetki ve tarafsızlığını doğrulamış olurdu. Ertesi günden tezi yok, resmî polis

soruşturması da Villain denen bu adamın Chope du Croissant'da[3] kendisine kötü hizmet edildiğini ileri sürerek pastanenin ortasında herkesin gözü önünde pastane sahibini en iyi müşterilerden birini vurarak en kısa zamanda gelip intikam almakla tehdit etmiş olduğuna dair tanıklık etmeye hazır çok sayıda muteber kişi bulunduğunu öne sürebilirdi.

Bu, geçmişte hakikatin sık sık ve çarçabuk ortaya çıktığı anlamına gelmemelidir; çünkü Villain sonuçta Fransız mahkemeleri tarafından aklanmıştı. Ancak 1936 yılında, İspanyol devrimi başladığı sırada kurşuna dizildi, çünkü Balear Adaları'na yerleşme ihtiyatsızlığını göstermişti.

26

Devletin üretimin yönlendirilmesinde hegemonik bir rol üstlendiği ve bütün metalarla ilgili talebin doğrudan doğruya gösteriye dair bilgilendirme ve promosyonla sağlanan merkezîleşmeye -ki dağıtım biçimleri de buna uyarlanmak zorundadır- dayandığı bir dönemde iktisat alanındaki işlerin kârlı bir şekilde yürütülmesinin yeni koşulları bunu gerektirdiğinden, gizli kurumların ve etki ağlarının her yerde geliştiğine tanık oluruz. Bu durumda bu, sermaye birikimi, üretim ve dağıtım hareketinin doğal sonucundan başka bir şey değildir. Bu alanda büyümeyen yok olmak zorundadır; ve hiçbir şirket bugünün endüstri, gösteri ve devletinin değerlerini, tekniklerini ve yöntemlerini benimsemeden büyüyemez. Son tahlilde *yeni bireysel bağımlılık ve koruma ilişkilerinin oluşumunu* dayatan şey çağımız ekonomisinin seçimi olan özel büyüme biçimidir.

Sicilya mafyasının kullandığı ve tüm İtalya'da kabul gören bu formülün derin hakikati şu noktada yatar; “Eğer paran ve dostların varsa hukukla dalga geçersin.” Bütünleşmiş gösteride *yasalar uyku halindedir;* çünkü yeni üretim teknikleri için hazırlanmamışlardır ve ayrıca malların dağıtımı sırasında yeni tür anlaşmalar sayesinde bu yasalardan uzak durulmuştur. Kamuoyunun ne düşündüğünün ya da neyi tercih ettiğinin artık hiçbir önemi kalmamıştır. Gösterinin kamuoyu araştırmaları, seçimler ve modernleşmeye yönelik yeniden yapılanmalarla gizlediği şey budur. Kazananlar kim olursa olsun kibar müşteriler *en kötü malı edineceklerdir:* Çünkü bu tamamen onlar için üretilmiş olandır.

“Hukuk devleti” kavramı, modern ve sözde demokratik devletin genelde bu özelliklerinden vazgeçmesiyle birlikte yaygın bir şekilde kullanılmaya

başlanmıştır. Bu ifadenin 1970 yılından kısa bir süre sonra ve tam anlamıyla öncelikle İtalya'da popülerlik kazanması kesinlikle tesadüfi değildir. Birçok alanda, yasalar adeta *çeşitli boşluklar kalacak şekilde* özenle hazırlanmışlardır; tabiî ki bu, bu boşluklardan yararlanabilecek olanlar için geçerlidir. Bazı koşullarda -örneğin dünyadaki her türlü silah ticareti, özellikle de daha yüksek teknoloji ürünleri çevresinde- yasadışılık, kendisi sayesinde daha da kârlı hale gelen İktisadî işlemlere destek sağlayan bir güçten başka bir şey değildir. Günümüzde birçok iş ilişkisi kaçınılmaz olarak *en azından bu yüzyıl kadar* namussuzdur; bu durum eskiden, sadece namussuzluk yolunu seçmiş sınırlı sayıdaki insan arasında sözkonusuydu.

Pazarın sömürülebilecek sektörlerini belirlemeye ve elde tutmaya yönelik promosyon/denetim şebekelerinin büyümesiyle birlikte olupbitenden haberi olanlardan ve onların yardımını çok fazla reddetmemiş olanlardan esirgenemeyecek kişisel hizmetlerin sayısı da artmıştır; ve bunlar her zaman devlet çıkarları ya da güvenliğinin polisleri ya da bekçileri değildirler. İşlevsel suç ortaklıkları uzun mesafeli ve uzun süreli iletişim kurarlar, çünkü onların şebekeleri, burjuva döneminin serbest etkinliğinde maalesef her zaman az rastlanan bu minnettarlık ve sadakat duygularını dayatacak her türlü araca sahiptir.

İnsan her zaman düşmanından bir şeyler öğrenir. Devlet adamlarının da, yeni bir olumsuzluk kuşağının göz açıp kapayıncaya kadar geçişiyle uğraşırlarken, -Homeros'un da söylediği gibi, “bir insan nesli bir ağacın yaprakları gibi hızla gelip geçer”- genç Lukâcs'ın yasallık ve yasadışılık kavramları hakkındaki saptamalarını okumaya itildiklerine inanmak gerekir. Bu dönemden itibaren, devlet adamları da tıpkı bizler gibi bu sorunla ilgili herhangi bir ideolojiyi kendilerine dert etmekten vazgeçebilmişlerdir; ve aslında gösteri toplumunun uygulamaları artık bu tür ideolojik yanılsamaları kesinlikle cesaretlendirmemektedir. Ve nihayet bizlerle ilgili olarak şu sonuca varılabilir: Kendimizi tek bir illegal etkinliğe adamamızı engelleyen şey gereğinden fazla illegal etkinliğimizin olmasıdır.

27

*Pelepones Savaşı'*nın VIII. cildinin 66. bölümünde Thukydides, içinde bulunduğumuz durumla birçok benzerlikler taşıyan bir başka oligarşik komplo harekâtıyla ilgili şunları yazmıştır:

Üstelik söz alanlar komploculardı ve attıkları nutukları öncelikle dostları sınıyorlardı. Komplocuların sayısı karşısında korkuya kapılan yurttaşlar arasında hiçbir muhalefet yükselmiyordu. Her şeye rağmen birisi onlara karşı çıkmaya kalkıştığında onu öldürmenin uygun bir yolu bulunuyordu. Katiller araştırılmıyordu ve şüpheli kişilerle ilgili hiçbir soruşturma açılmıyordu. Halk tepki göstermiyordu ve insanlar o kadar korku içindeydiler ki gıklarını çıkarmadıkları halde şiddetten kurtulmuş oldukları için kendilerini mutlu hissediyorlardı. Komplocuların gerçekte olduğundan çok daha kalabalık olduklarına inanarak tam anlamıyla bir güçsüzlük duygusuna kapılmışlardı. Şehir çok büyüktü ve aslında ne olup bittiğini anlayabilecek kadar birbirlerini yeterince tanımıyorlardı. Bu hoşnutsuzluk ortamında şikâyetler hiç kimseye söylenemiyordu. Bu durumda, suçlulara karşı düzenlenen bir eyleme dahil olmaktan kaçınılmalıydı, çünkü bunun için ya tanımadık birisiyle ya da tanıdık ama güvenilmeyen birisiyle konuşmak gerekecekti. Demokratik Parti'de insanlar birbirine şüpheyle yaklaşıyor ve herkes kendisine karşısındakinin komplocuların suç ortağı olup olmadığını soruyordu. Aslında bunlar arasında asla oligarşiyle işbirliği yapma ihtimali olmayan insanlar vardı.

Eğer tarih halen savaşan etkenlere ve dolayısıyla da hiç kimsenin kendini tam olarak dışlayamayacağı bir sonuca dayanan bu gerilemenin ardından bize geri dönmek zorundaysa, bir gün bu *Yorumlar* gösteri tarihinin yazılmasında yararlı olabilir; hiç şüphesiz ki gösteri bu yüzyılda ortaya çıkmış en önemli ve en az açıklanmaya çalışılmış olaydır. Koşullar farklı olsaydı kendimi bu konuyla ilgili ilk çalışmamdan son derece tatmin olmuş kabul edebilirdim ve sonraki gelişmeleri düşünmeyi başkalarına bırakabilirdim. Ama, içinde bulunduğumuz dönemde hiç kimsenin bunu yapmayacağını düşündüm.

28

Promosyon-denetim şebekelerinden gözetim-dezenformasyon şebekelerine farkına varılmadan geçilir. Bir zamanlar sadece yerleşik bir düzene karşı komplo düzenlenirdi. Bugün, *yerleşik düzenden yana komplo düzenlemek* büyük gelişme gösteren yeni bir meslektir. Gösterinin tahakkümü koşullarında insanlar bu tahakkümü sürdürmek ve gösterinin tek başına başarılı ilerleyişi olarak adlandırabileceği şeyi sağlama almak için

komplo düzenlerler. Komplo düzenlemek, gösterinin işleyişinin *bir parçasıdır.*

Bir tür tedbir niteliğindeki iç savaşın koşulları, çeşitli açılardan hesaplanmış geleceğe yönelik tasarılara uyarlanarak zaten oluşturulmaya başlanmıştır. Bunlar, bazı noktalarda bütünleşmiş gösterinin ihtiyaçlarına göre müdahalede bulunmakla yükümlü “özel organizasyonlar"dır. Böylece, en kötü senaryolar düşünülerek, 1968 yazında Mexico City’deki bir meydanın adına esprili bir gönderme yapılarak[4] “Üç Kültür” adıyla bir taktik planlanmıştı; ama bu kez hemen harekete geçildi ve zaten isyan başlamadan taktik uygulanmalıydı. Böylesine aşırı örneklerin dışında, iyi bir yönetim aracı olmak için faili meçhul cinayetlerin çok sayıda insana dokunması ya da sık sık görülmesi şart değildir: Sadece mümkün olduklarını bilmek bile çeşitli alanlar üzerine yapılan hesapları derhal karışık hale getirir. Faili meçhul cinayetin zekice seçilmiş ve *ad hominem*[5] olmasına da hiç gerek yoktur. Yöntemin tamamen rastgele uygulanması belki de daha verimli olmaktadır.

Yetiştirme konusundaki toplumsal eleştirinin bazı bölümleri de bir araya getirilmiştir; bu konu bu tartışmadaki fazlasıyla geleneksel yalanlardan uzak tutulmaları daha uygun olan akademisyenlere ve medya profesyonellerine artık emanet edilmemektedir; yeni bir tarzda ileri sürülen ve kullanılan, daha iyi yetiştirilmiş bir başka profesyonel türünün denetlediği yeni bir eleştiri gerekmektedir. Göreli olarak güvenilir bir tarzda yazılmış -herkesin dikkatinin gösteri soytarılarına yoğunlaşmış olmasını kullanan bir taktik olarak; neticede bilinmeyen kişilere hayranlık uyandıran bir taktik olarak- imzasız ya da bilinmeyen kişilerin imzasını taşıyan aklı başında metinler ortaya çıkmaya başlamıştır ve bu metinler sadece gösteride hiç ele alınmamış konular hakkında olmayıp aynı zamanda, doğruluğu *ne kadar bariz olursa olsun asla kullanılmamış* olmalarından kaynaklanan sağlam bir özgünlük sayesinde daha da çarpıcı hale gelen argümanları da içerirler. Bu uygulama, en azından, uygun görüldükleri takdirde daha sonra kendilerine olayların olası sonuçlarıyla ilgili daha fazla şeyin söyleneceği daha uyanık kişileri toplamak için ilk adım işlevini görebilir. Bazıları için bir kariyerin ilk adımı olan şey -daha düşük derecede olan- başkaları için ise kendilerine hazırlanmış bir tuzağa atılan ilk adım olacaktır.

Bazı durumlarda, tehlikeli hale gelme riski taşıyan bazı sorunlar hakkında bir başka sahte eleştiri yaratılması sözkonusudur; her ikisi de zavallı gösteri anlaşmalarına yabancı olarak ortaya çıkan iki görüş arasında masum yargı sonsuza dek salınabilecektir ve bu görüşler etrafında dönen tartışma gereken her durumda yeniden ileri sürülebilecektir. Daha sık olarak da medyanın gizlediği şeyler hakkında genel bir tartışma sözkonusudur ve bu tartışma bir hayli eleştirel olup bazı noktalarda da bir hayli zekice sürdürülür, ancak nedensiz bir şekilde dağınık kalır. Konular ve kelimeler, eleştirel düşünceye göre programlanmış bilgisayarların yardımıyla yapay olarak seçilir. Bu metinlerde zor fark edilen ancak önemli bazı boşluklar vardır: Bunlarda perspektifin kaçış noktası her zaman tuhaf bir şekilde eksiktir. Bu metinler, sadece horozu eksik olan meşhur silahların *tıpkıbasımları*'na benzerler. Bu, kaçınılmaz olarak, birçok şeyi önemli bir samimiyetle ve doğrulukla gören ama aynı zamanda taraf tutan *yanlı bir eleştiri*'dir. Bu eleştirinin yanlı olmasının nedeni, herhangi bir tarafsızlığı etkileyecek olması değil -çünkü tam tersine çok suçlayıcı görünmek zorundadır-bunu yaparken asla *gerekçesi*'nin ne olduğunu ortaya koyma; böylelikle üstü kapalı bir şekilde de olsa nereden geldiğini ve nereye gitmek istediğini söyleme ihtiyacını duymuyor gibi görünmesidir.

Gazetecilik karşıtı olan bu yanlış eleştiri türüne, başlangıçta gösteri bilgisinin bir tür saldırgan yan ürünü olduğu bilinen düzenli *söylenti* uygulaması da eklenebilir, çünkü bütün insanlar, bu söylentide yanıltıcı bir özellik olduğunu ve söylentinin çok az güven verdiğini en azından belli belirsiz bir şekilde hissederler. Söylenti başlangıçta boş inançlara dayalı, nahif ve kendi kendini kandırmaya yönelikti. Ama son zamanlarda, gözetim, kendisine uygun gelebilecek söylentileri ilk işaretle yayabilecek insanları toplum içine yerleştirmeye başladı. Bu noktada, otuz yıl önce formüle edilmiş ve kökeni Amerikan reklam sosyolojisine dayanan bir teorinin yaptığı gözlemlerin pratiğe geçirilmesine karar verilmiştir: “Lokomotifler” olarak bilinen bireyler teorisi, yani kendi ortamlarındaki diğer kişileri peşlerinden sürükleyen ve onlar tarafından taklit edilen öncü insanlar teorisi; ama bu kez kendiliğindenlikten kontrollü olana bir geçiş sözkonusudur. Aynı zamanda bütçe ya da bütçe dışı olanaklar yakın geçmişin eski uzmanlarının, akademisyenlerin ve medya uzmanlarının, sosyologların ya da polisin yanı sıra çok sayıdaki yedeği finanse etmek üzere seferber edilmiştir. Eskiden bilinen bazı modellerin hâlâ

mekanik olarak uygulandığına inanmak, en az geçmişin genelde yok sayılması kadar yanıltıcıdır. “Roma artık Roma'da değildir” ve Mafya da artık hırsız değildir. Günümüzde bütün ülkelerde verilen özel hizmetler, 1914'te Genelkurmay İkinci Şube subaylarının faaliyetlerine pek benzemediği gibi, gözetim ve dezenformasyon hizmetleri de bir zamanların -örneğin İkinci İmparatorluk döneminin polis ve jurnalcileri gibi- polis ve muhbir çalışmasına benzememektedir.

Sanatın ölümünden itibaren, polisleri sanatçı kılığında gizlemenin son derece kolay hale geldiği bilinir. Güçlenen bir yenidadacılığın son taklitlerine, medyada muzaffer bir edayla ahkâm kesme ve dolayısıyla da değersiz kralların soytarıları gibi, resmî sarayların dekorunu değiştirme yetkisi verildiğinde, aynı şekilde devletin etki ağlarının bütün vekil ya da yedekleri için de kültürel bir örtünün garanti edildiği görülür. İçi boş sahte-müzeler ya da var olmayan kişilerin tüm eserleri ile ilgilenen sahte-araştırma merkezleri en az gazeteci-polislerin, tarihçi-polislerin ya da romancı-polislerin meşhur edilmesi kadar hızlı bir şekilde yaygınlaşabilir. Arthur Cravan, *Maintenant*'da (Şimdi) şunları yazdığında kuşkusuz bu dünyanın gidişatını önceden tahmin etmişti: “Çok yakında sokaklarda sadece sanatçıları göreceğiz ve artık sıradan insan bulmakta güçlük çekeceğiz.” Aslında bu Paris serserilerinin yaptığı eski bir şakanın yenilenmiş biçimidir: “Selâm sanatçılar! Eğer yanıldıysak affola.”

Meseleler öyle bir hale gelmiştir ki, artık en modern, yani piyasada en iyi dağıtımı yapan yayınevinin kolektif yazarlık uyguladığını bile görebiliriz. Takma adlarının özgünlüğünü sadece gazeteler güvence altına alacağı için bu isimler değiştirilebilir, işbirliği yapabilir, birbirinin yerine geçebilir ve yeni yapay beyinleri üstlenebilirler. Bu isimler çağın yaşam ve düşünce biçimini dile getirmekle yükümlüdürler ve böyle yapmaları kişiliklerinden değil böyle emir almalarından kaynaklanır. Bunların hakikaten bağımsız bireysel edebiyat girişimcileri olduklarına inananlar Ducasse'ın Comte de Lautremont'la arasının açık olduğunu; Dumas'nın Macquet olmadığını ve özellikle de Erckmann'ı Chatrian'la karıştırmamak gerektiğini; Censier ve Daubenton'ın birbirleriyle konuşmadıklarını bilgiççe iddia etmeye kadar varabilirler.[6] Bu tarz modern yazarların, en azından “Ben, bir başkasıdır” konusunda Rimbaud’nun ardından gitmek istediklerini söylemek daha yerinde olur.

Gösteri toplumunun tüm tarihi, gizli servisleri temel buluşma noktası rolünü oynamaya çağırmıştı; çünkü böyle bir toplumun özellikleri ve icraat yöntemleri en ileri derecede bu servislerde yoğunlaşmıştır. Üstelik onlar, taşıdıkları mütevazı "servis" ismine rağmen, her zaman bu toplumun genel çıkarlarının hakemliğini yaparlar. Burada kötüye kullanmak sözkonusu değildir, çünkü bunlar gösteri yüzyılının sıradan ahlâkını sadakatle dile getirirler. Ve böylece gözetleyen ve gözetlenenler uçsuz bucaksız bir okyanusta ilerlerler. Gösteri, gizliliği zafere ulaştırmıştır ve giderek artan bir oranda *gizlilik uzmanları*'nın denetiminde olmak zorundadır ve kuşkusuz bu uzmanlar sadece kendilerini farklı derecelerde devlet kontrolünden kurtarmayı başarmış memurlar değildirler; bunlar sadece memur değildir.

29

Bütünleşmiş gösterinin -en azından onu yönetenler için- genel işleyiş yasası, bu çerçeve içinde *yapılabilecek her şeyin yapılmak zorunda olmasıdır.* Bunun anlamı neye mal olursa olsun her türlü yeni aracı kullanmak gerektiğidir. Yeni aletler, her yerde sistemin amacı ve itici gücü haline gelirler; ve kullanımları başka düşünceye yer vermeksizin kendisini her dayattığında, sistemin ilerleyişini belirgin bir şekilde değiştirebilecek tek şey bunlardır. Aslında, toplumun sahipleri, her şeyden önce "insanlar arasında belirli bir toplumsal ilişkiyi" korumak isterler ama sürekli devam eden teknolojik yenilikleri de izlemeleri gerekir; çünkü kendilerine kalan mirasla birlikte kabul ettikleri yükümlülüklerden biri de budur. Bu yasa, tahakkümü koruyan hizmetlere de aynı şekilde uygulanmalıdır. Mükemmel hale getirilen araç, kullanılmak zorundadır ve bu aracın kullanımı, bu kullanımı kolaylaştıran koşulları da bizzat güçlendirecektir. Bu şekilde, aciliyet yöntemleri standart yöntemler haline gelir.

Gösteri toplumunun bütünlüğü, belli bir açıdan devrimcileri haklı çıkarmıştır, çünkü en ufak ayrıntının bile bütünden ayrılmadan iyileştirilemeyeceği açıklık kazanmıştır. Ama bu bütünlük, aynı zamanda devrimci eğilimin az ya da çok kendini ifade edebildiği, sendikacılıktan gazetelere, şehirlerden kitaplara uzanan toplumsal alanları ortadan kaldırarak her türlü örgütlü devrimci eğilimi de yok etmiştir. Bu eğilimin doğal olarak taşıdığı yetersizlik ve düşüncesizliği aynı hareketle aydınlatmak da mümkün olmuştu. Ve bireysel

açıdan, hüküm süren bütünlük bazı olası istisnaları ortadan kaldırmaya ya da satın almaya epeyce muktedirdir.

30

Gözetim, eğer her şeyin mutlak denetimi sırasında kendi gelişmesinden kaynaklanan zorluklarla karşılaşma aşamasına gelmemiş olsaydı, çok daha tehlikeli olabilirdi. Sayıları giderek artan bireyler hakkında toplanan bilgi yığını ile bu yığının tahlil edilmesi için gereken zaman ve zekâ arasında ya da daha basit olarak söylemek gerekirse olası çıkarları arasında bir çelişki vardır. Malzemenin bolluğu her aşamada kısaltma yapılmasını zorunlu kılar: Bu sırada birçok bilgi kaybolur ve geriye kalanlar ise okunamayacak kadar fazladır. Gözetim ve manipülasyonun yönetimi birleşmemiştir. Aslında her yerde kârların bölüştürülmesi üzerine bir çıkar çatışması vardır; ve dolayısıyla da mevcut toplum içindeki şu ya da bu potansiyelin -aynı hamurdan gelmeleri nedeniyle hepsi aynı derecede saygın kabul edilen- diğer potansiyellerin aleyhine öncelikli olarak gelişmesi için bir mücadele vardır.

Bu mücadele aynı zamanda bir oyundur. Her istihbarat amiri kendi ajanlarını ve ilgi alanındaki hasımlarını gözünde büyütür. Çok sayıda uluslarüstü ittifakın yanı sıra günümüzde, her ülkenin hem devlet nezdinde hem de devlet ötesinde sınırsız sayıda polisi ya da karşı-casusluk servisi ve gizli servisi vardır. Bunun yanı sıra, gözetim, koruma ve istihbarat işleriyle ilgilenen çok sayıda özel şirket vardır. Çokuluslu büyük şirketlerin de doğal olarak kendi özel servisleri vardır; aynı şekilde orta büyüklükte de olsalar, ulusal ve bazen de uluslararası düzeyde bağımsız politikalar izlemeyi sürdüren kamulaştırılmış şirketlerin de özel servisleri vardır. Her ikisi de aynı devlete ait olan ve üstelik dünya pazarında petrol fiyatlarını yüksek tutma konusundaki ortak çıkarları açısından diyalektik birlik içinde olan bir nükleer endüstri grubu ile bir petrol grubunun çatıştığı görülebilir. Özel bir sanayi dalındaki her güvenlik servisi, kendi bünyesine yönelik sabotajlarla mücadele eder ve gerektiğinde rakiplerine sabotaj düzenler: Denizaltı tünellerine önemli yatırımlar yapan bir şirket, feribotların güvensizliğinden yana olur ve malî güçlükler içindeki gazeteleri, feribotların güvensizliği ile ilgili haberleri ilk fırsatta ve üzerinde çok fazla düşünmeden manşet yapmaları için maaşa bağlar; Sandoz'la rekabet eden bir şirket Ren vadisindeki yeraltı sularına karşı kayıtsız kalır. Gizli olan

gizlice gözetlenir. Öyle ki *hikmeti hükümetin* yönetimi etrafında kurnazca toplanmış bu organizmaların her biri, kendi özel anlam hegemonyasının peşindedir. Zira anlam, anlaşılabilir bir merkezle birlikte kaybolmuştur.

1968'e kadar başarıdan başarıya koşan ve sevildiğine inandırılmış olan modern toplum, bu tarihten itibaren bu sevdadan vazgeçmek zorunda kalmıştı; artık kendisinden korkulmasını tercih etmektedir. “O masum halinin artık geri gelmeyeceğini” gayet iyi bilir.

Böylece kurulu düzenden yana binlerce komplo, şebekelerin ve meselelerin ya da gizli faaliyetlerin giderek üst üste gelmesi ve bunların her türlü ekonomi, politika ve kültür dalına hızla entegrasyon süreciyle birlikte, birbirine karışır ve hemen hemen her yerde birbiriyle çarpışır. Toplumsal yaşamın her alanında, gözetim, dezenformasyon ve güvenlik faaliyetlerinin iç içe girme oranı sürekli bir artış gösterir. Komplo neredeyse alenen görülecek kadar yoğunlaştığında, komplonun her bir bölümü diğerini rahatsız etmeye ya da kaygılandırmaya başlar çünkü bütün bu profesyonel komplocular tam olarak nedenini bilmeksizin birbirlerini gözetlemeye ya da birbirlerini kesin olarak teşhis edemeden tesadüfen karşılaşmaya başlarlar. Kim kimi gözetlemek ister? Bu görünüşte kimin yararınadır? Ya gerçekte? Hakiki etkiler gizli kalır ve nihai hedeflerden güçlükle şüphe duyulabilir ve bunlar hemen hemen asla anlaşılmazlar. Böylece aldatılmadığı ya da manipüle edilmediğinden kimse emin olamazken, manipüle eden de başarılı olup olmadığını nadiren bilir. Ve aslında manipülasyonun başarılı tarafında yer almak, doğru stratejik perspektifin seçildiği anlamına gelmez. Taktik başarılar böylece büyük güçleri tehlikeli yollara sürükleyebilirler.

Görünüşte aynı hedefin peşinde olan aynı şebekede, bu şebekenin sadece bir parçasını oluşturanlar, diğer bölümlerin ve her şeyden önemlisi çekirdek kadronun bütün varsayımlarını ve sonuçlarını kaale almamak zorundadırlar. İncelenen herhangi bir konu hakkındaki tüm bilgilerin pekâlâ tamamen hayali ya da ciddi bir şekilde tahrif edilmiş ya da oldukça yanlış bir şekilde yorumlanmış olabilme ihtimali -ki bu gayet iyi bilinen bir olgudur- soruşturmayı yürütenlerin hesaplarını önemli ölçüde karıştırır ve çürütür; çünkü birini mahkûm etmek için yeterli olan şey, onu tanımak ya da kullanmak gerektiğinde o kadar yeterli olmaz. Bilgi kaynakları rekabet içinde olduğundan tahrifler de rekabet içindedir.

Ancak bu uygulama koşullarından yola çıkarak, toplumsal alanın tamamına yayıldığı ve bunun sonucunda personel ve araç-gereç sayısını artırdığı ölçüde, denetimin verimliliğinin azalması eğilimi göstermesinden söz edilebilir. Çünkü burada her araç bir amaç haline gelmenin peşindedir ve bunun için çaba gösterir. Gözetim kendi kendini gözetler ve kendine karşı komplo düzenler.

Sonuç olarak, gözetimin bugünkü temel çelişkisi, *olmayan bir varlığı* yani, toplumsal düzeni bozmaya çalıştığı düşünülen varlığı gözetlemesi, içine sızması ve etkilemesidir. Ama bu varlığın işbaşında olduğu nerede görülmüştür? Çünkü, koşullar asla bu kadar devrimci olmamıştır ve durumun bu kadar ciddi olduğunu düşünen sadece hükümetlerdir. Yadsıma, kendi düşüncesinden o kadar başarılı bir şekilde yoksun bırakılmıştır ki uzun zamandan beri dağılmış bir haldedir. Bu nedenle, sadece muğlak ama hâlâ yeterince rahatsızlık veren bir tehdit olmayı sürdürmektedir ve neticede gözetim en gözde etkinlik alanından mahrum bırakılmıştır. Bu gözetim Ve müdahale gücü tamamen mevcut gerekliliklerle yönetilmektedir ki bu gereklilikler, bu tehditle *peşinen* mücadele etmek amacıyla bizzat tehdidin alanına yönelen anlaşma koşullarını belirler. Bu nedenle gözetimin, bu sefer teröristleri değil teorileri etkilemek amacıyla, gözden düşmüş gösteri araçlarının dışında bilgilendireceği yadsımanın kutuplarını düzenlemede bir çıkarı olacaktır.

31

Tarihsel zaman konusunda büyük otorite olan Baltasar Gracian *L'homme de cour'*da [Saray Adamı] son derece isabetli bir şekilde şunları söyler:

> İster eylem ister söylem olsun, her şey zamanla ölçülmelidir. Bir şey yapılabileceği sırada istenmelidir; zira ne mevsimler ne de zaman kimseyi bekler.

Ama Ömer Hayyam daha az iyimserdi:

> Açık seçik ve meselsiz konuşmak gerekirse -Bizler Tanrı’nın elinde birer oyuncağız; -Kulluk yarışında bizimle dalga geçilir, -Sonra da teker teker hiçlik kutusuna geri döneriz.

32

Fransız devrimi savaş sanatına büyük değişiklikler getirmiştir. Clausewitz ancak bu deneyimden sonra taktik ile strateji arasında şu ayrımı yapabilmişti: Taktik, savaş sırasında zafere ulaşmak amacıyla güçlerin kullanılması, strateji ise, savaşın hedeflerine ulaşmak amacıyla zaferlerin kullanılmasıdır. Avrupa derhal ve uzun bir dönem boyunca sonuçların boyunduruğu altına sokulmuştu. Ama teori uzun bir süre sonra oluşturulabilmiş ve dengesiz bir şekilde geliştirilmişti. Öncelikle kavranması gereken şey, köklü bir toplumsal değişimin doğrudan doğruya yol açtığı olumlu özelliklerdi: Geçimini topraktan sağlayan ve dükkânlardan ve erzak trenlerinden göreceli olarak bağımsız yaşayan büyük çapta genişletilmiş bir ordunun coşkusu ve hareket kabiliyeti. Bu pratik unsurlar, benzer unsurların düşman tarafında da devreye girmesiyle bir gün dengelenir: Fransız orduları, Ispanya'da bir başka halk coşkusuyla; geniş Rusya topraklarında yaşayamayacakları bir ülkeyle; Alman ayaklanmasının ardından sayısal üstünlüğü olan güçlerle karşılaşırlar. Bununla birlikte yeni Fransız taktiğinde görülen ve Bonapart'ın stratejisini dayandırdığı basit temel olan toplu geri çekilme uygulaması yanlış düşüncelerin zoraki bir şekilde terk edilmesinden de kaynaklanmaktaydı ki bu strateji, zaferleri sanki avans olarak kazanmış gibi *peşin olarak* kullanmaktan; başlangıçtan itibaren manevrayı ve onun değişik çeşitlerini henüz kazanılmamış ama ilk şiddetli saldırıda kesinlikle kazanılacak bir zaferin sonuçları olarak anlamaktan ibaretti. Bu taktik, bu yanlış düşüncelerden derhal kurtulmak zorunda kalmıştı ve aynı zamanda daha önce söz edilen diğer yeniliklerin eşzamanlı oyunu sayesinde böyle bir kurtuluşu başarma koşullarını bulmuştu. Son ayaklanmaya katılan Fransız askerleri, düzenli savaşmaktan, yani bir hizada kalıp verilen emirler doğrultusunda ateş etmekten acizdiler. Bu durumda açılma nizamına sokulacaklar ve düşmana doğru ilerlerken keyfi ateş edeceklerdi. Ya da keyfi ateş, tek etkili çare olarak, yani dönemin askeri çatışmalarında en belirleyici etken olan tüfeğin gerçekten tahrip edici bir şekilde kullanılması olarak görülmüştü. Böylelikle askeri düşünce, sona ermek üzere olan yüzyılda böyle bir sonucu evrensel olarak reddetmekleydi ve aslında konuyla ilgili tartışma, aralıksız süren çatışma örnekleri ve menzil ve ateş etme hızında kaydedilen sürekli ilerlemelere rağmen, yeni yüzyılın büyük bir bölümünde de devam edebilmişti.

Aynı şekilde, gösteri tahakkümünün kurulması öylesine derin bir toplumsal değişim olmuştur ki yönetme sanatını da kökten değiştirmiştir. Pratikte bu kadar kısa zamanda böylesine verimli sonuçlar doğuran bu sadeleştirme, teorik açıdan henüz tam olarak anlaşılmamıştır. Her yerde yalanlanmış olan eski önyargılar, artık gereksiz hale gelen önlemler ve hatta eski zamanlardan kalma vesvese kalıntıları, bütün uygulamaların her gün gösterdiği ve onayladığı bir şeyi tanımalarını engelleyerek çok sayıda yöneticinin düşünce biçimine hâlâ ket vurmaktadır. Aslında, yok edilmiş bir dünyada yaşadıklarına inandırılanlar, sadece boyun eğmiş insanlar değildir, yöneticiler de zaman zaman bazı açılardan kendilerinin bu duruma maruz kalmalarının sonuçlarına katlanırlar. Sanki geride bir gerçeklik kalmış ve bu gerçekliğin hâlâ onların hesaplarına katılması gerekiyormuş gibi kendilerini ortadan kaldırdıkları şeyin bir bölümüne inanır bulurlar. Bu gecikme çok uzun sürmeyecektir. Bu kadar çok şeyi bu kadar kolay başarabilenler doğal olarak daha ileri gideceklerdir. Oyunun yeni kurallarındaki esnekliği ve vahşi görkemi benimsemekte çok yavaş davrananların, gerçek iktidar çevrelerinde arkaik bir şekilde uzun süre ayakta kalabileceklerine inanmamak gerekir. Gösterinin kaderi kesinlikle aydınlanmış despotizmle son bulmayacaktır.

Tahakkümü yönetmek ve özellikle de bu tahakkümün korunmasını sağlamak için seçilmiş tabakada bir nöbet değişikliğinin çok yakın zamanda ve kaçınılmaz olduğunu belirtmek gerekir. Böyle bir konuda yapılacak yenilik tabii ki hiçbir zaman gösteri sahnesinde sergilenmeyecektir. Bu yenilik sadece, ancak çaktığı zaman farkına vardığımız şimşek gibi ortaya çıkacaktır. Gösteri döneminin eserini nihai sonucuna götürecek olan bu nöbet değişikliği, iktidar çevresinin çekirdeğinde yer alan insanları etkileyecek olsa da gizlice planlanarak ve kibarca gerçekleştirilecektir. Neyin üstesinden geldiklerini ve neye muktedir olduklarını açık bir şekilde görmek gibi temel bir zarureti paylaşacak insanlar seçilecektir.

33

Yine Sardou şunları da yazar:

> *Boş yere* özneye bağlıdır; *boşuna* nesneye bağlıdır; *yararsız* hiç kimsenin işine yaramaz demektir. Başarısız olununca *boş yere* çalışılmıştır, yani zaman ve emek

kaybedilmiştir: İşin kusuru nedeniyle istenilen sonuçlara ulaşamadan çalışıldığında ise *boşuna* çalışılmıştır. Eğer ben bir işi tamamlamayı başaramazsam *boş yere* çalışıyor; zamanımı ve emeğimi *yararsız* bir şekilde harcıyor olurum. Eğer yaptığını iş beklediğim sonuca ulaşmazsa, eğer amacıma ulaşamadıysam *boşuna* çalışmış, yani yararsız bir iş yapmış olurum...

Birisi yaptığı iş nedeniyle ödüllendirilmezse ya da bu iş kabul edilmezse onun *boş yere* çalıştığı da söylenir; çünkü bu durumda çalışan aslında çok güzel olabilecek olan çalışmasının değerini hiçbir şekilde kestiremeden zamanını ve emeğini harcamış demektir.

(Paris, Şubat-Nisan 1988)

GÖSTERİ TOPLUMU'NUN İTALYANCA

4. BASKISINA ÖNSÖZ/1979

1967 yılının sonuna doğru Paris'te basılmış olan bu kitap şimdiye kadar on kadar dile çevrildi; ve genellikle çoğunluğu birbiriyle rekabet içinde olan yayınevleri tarafından aynı dilde çeşitli baskıları yapıldı ve bunların neredeyse tamamı kötüydü. İlk çeviriler, Portekiz ve belki de Danimarka dışında, her yerde metne sadık kalınmadan ve yanlış yapılmıştı. Hollanda dilinde ve Almanca yayımlanan çeviriler ancak ikinci girişimlerden sonra güzel olmuştu, fakat bu sefer de Alman editör çeşitli baskı hatalarını düzeltmeyi ihmal etmişti. İngilizce ve İspanyolcada ise ne yazdığımı anlamak için üçüncü çevirileri beklemek gerekmişti. Her şeye rağmen, 1968'den itibaren yayımlanan çeviriler arasında, editör De Donato'nun sunduğu İtalyanca çeviri kadar kötüsü görülmemişti; bu çeviri ancak ardından yayımlanan rakip iki çeviri tarafından kısmen iyileştirilmişti. Öte yandan bu ölçüsüzlüğün sorumlularını bulmak üzere yayınevine giden Paolo Salvadori, onların üzerine yürümüş ve resmen yüzlerine tükürmüştür: Bu, kötü çevirmenlerle karşı karşıya kalan iyi bir çevirmenin doğal tepkisidir. Salvadori'nin yaptığı dördüncü İtalyanca çevirinin nihayet en mükemmel çeviri olduğunu söylemeye gerek kalmadığını sanıyorum.

Mükemmel dört beş istisna dışında, benim onayımı almamış olan bunca çevirinin bu denli başarısız olması, bu kitabın, yazılmış olmayı hiçbir zaman gerçeklen hak etmemiş herhangi bir başka kitaptan daha zor anlaşılır olduğu anlamına gelmez. Bu muamele, özellikle yıkıcı eserlere yönelik bir muamele de değildir, çünkü böyle bir durumda sahtekârlar en azından yazar tarafından mahkemeye verilmekten çekinmezler; dahası metne eklenen saçmalık, burjuva veya bürokratik ideologların yapılan çürütmelerinde görülen kararsızlıkları bir hayli destekleyecektir. Hangi ülkede olursa olsun, son yıllarda yayımlanan çevirilerin büyük çoğunluğunun ve hatta klasiklerin çevirisinin bile aynı şekilde yapıldığını gözden kaçırmak mümkün değildir. Ücretli entelektüel emek, normal olarak, girişimcinin kârının çalışma hızına ve kullanılan malzemenin kötülüğüne bağlı olan çürüme içindeki endüstriyel üretim yasalarını izleme eğilimindedir. Halkın

zevkini düzenlemeye ait her türlü görünüşten cesurca kurtulmuş olan bu üretim, mali açıdan yoğunlaşarak ve dolayısıyla teknolojik açıdan her zaman için daha iyi imkânlara sahip olarak piyasanın her yerinde niteliksiz arzı tekelinde tuttuğu andan itibaren, giderek artan bir utanmazlıkla talebin zorunlu teslimiyeti ve müşteri kitlesinde bunun geçici sonucu olarak görülen zevksizlik üzerinde spekülasyon yapabilmişti. İster bir konut, ister sığır eti, ya da bir çevirmenin kara cahil aklının bir ürünü sözkonusu olsun her türlü durumda kendisini egemen bir şekilde dayatan görüş, bir zamanlar uzun süreli ve nitelikli bir çalışma gerektiren şeyi artık asgari maliyetle çok kısa zamanda elde edebilmektir. Kaldı ki hemen hemen bütün güncel yazarlar son derece kısa bir zaman zarfında demode olacak kitapları alelacele yazarken, ortada çevirmenlerin bir kitabın anlamıyla ve özellikle de sözkonusu dili önceden öğrenmekle ilgili sıkıntı çekmelerini gerektirecek çok az neden olması doğrudur. Zaten boşuna yazılmış ve okunmayacak olan bir şey niçin iyi çevrilsin? Gösteri sistemini mükemmel kılan bu özel uyum yanıdır; yoksa sistem başka yönlerden çökmektedir.

Bununla birlikte, yayıncıların çoğunluğunda görülen bu yaygın uygulama, farklı bir kullanım için tamamen farklı bir kitleye hitap eden *Gösteri Toplumu* örneğine uygun düşmez. Artık, eskisinden çok daha belirgin bir şekilde, çok çeşitli kitap türü bulunmaktadır. Birçoğunun kapağı bile açılmamıştır ve çok azı duvarlara geçmiştir. Bunlar, popülerliklerini ve iman güçlerini kesinlikle gösterinin aşağılık makamlarının bu konuda konuşmamaları ya da yeri geldiğinde şöyle bir değinmeleri olgusundan alırlar. Yaşamlarını tarihsel güçlerin belli bir tanımına ve onların kullanımlarına güre sürdürmek zorunda olan bireyler, belgeleri tabii ki tamamen doğru çevirilerinden bizzat incelemek isterler. Şüphesiz kitabın çok fazla üretildiği ve aşırı yoğun dağıtıldığı mevcut koşullarda, hemen hemen bütün kitaplar başarı ya da genellikle başarısızlığı çıkışlarını takip eden birkaç hafta içinde yaşarlar. Güncel yayıncılığın külüstür takımı, aslında her durumda bir defaya mahsus olarak konuşulacak kitaplara yeterince uygun düşen aceleye getirilmiş keyfilik ve oldubitti politikalarını buna dayandırırlar. Bu ayrıcalık bu kitap için sözkonusu değildir ve benim kitabımı alelacele çevirmek tamamen boş bir çabadır, çünkü bu göreve yeniden başlayacak birileri her zaman olacak ve kötü çevirilerin papucu iyi çeviriler tarafından dama atılacaktır.

Yakın zamanda her türlü düşünsel tartışmayı yeniden canlandıracağı söylenen kalın bir cilt kaleme alan bir Fransız gazeteci, birkaç ay sonra, uğradığı başarısızlığı kitabın düşünce açısından eksik olmasından ziyade okur eksikliğiyle açıklamıştı. Okumayan bir toplumda yaşadığımızı ve eğer Marx *Kapitali* şimdi yayınlamış olsaydı bir akşam edebiyatla ilgili bir televizyon programında amaçlarını açıkladığında ertesi gün artık hiç kimsenin bu eserden bahsetmeyeceğini söylemişti. Bu garip yanılgı nereden kaynaklandığının bilincindedir. Gerçekten de günümüzde birisi hakiki bir toplumsal eleştiri kitabı yayımladığında televizyona ya da benzeri başka tartışma ortamlarına çıkmaktan uzak duracaktır ve böylece on ya da yirmi yıl sonra hâlâ ondan bahsedilecektir.

Doğrusunu söylemek gerekirse, dünyada, mevcut toplumsal düzene düşman olanlar ile fiilen bu durumdan yola çıkarak hareket edenler dışında hiç kimsenin benim kitabıma ilgi duyacağına inanmıyorum. Bu konuda tamamen teoriye dayanan kesin inancım, tek tük ve zayıf eleştirilerdeki ampirik gözlemler ya da toplumun suskun kalan kısmı karşısında gösteride alenen konuşma yetkisini elinde tutanlar ya da henüz bu yetkiyi edinmeye çalışanlar arasında ortaya çıkan imalar tarafından doğrulanmıştır. Halen yanlış bir şekilde kültürel ya da politik diye adlandırılan tartışma görüntülerinin bu farklı uzmanları kendi mantıklarını ve kültürlerini mecburen onları kullanabilecek olan sistemin mantık ve kültürüne göre ayarlarlar; bunun tek nedeni sistem tarafından seçilmiş olmaları değil özellikle bu sistem dışında başka bir eğitimlerinin olmamasıdır. Bu kitabın önemini belirtmek amacıyla ondan bahsedenler arasında şimdiye kadar kısaca da olsa neyin söz konusu edildiğini söylemeyi göze alan bir tek kişiye rastlamadım: Aslında onların bu kitabı es geçmedikleri izlenimini vermekten başka kaygıları yoktur. Aynı zamanda, bu kitapta bir kusur bulanların tamamı da, başka bir şey söylemediklerinden, onda başka kusurlar bulamamış gibi görünüyorlar. Ama buldukları kusur her zaman için, onu bulan kişiyi tatmin etmeye yetecek bir özelliğe sahipti. Biri bu kitabın devlet sorununu ele almadığını düşünürken; diğeri tarihin varlığını hiçbir şekilde hesaba katmadığını düşünmüş; bir başkası katıksız yıkıma düzülmüş akıl dışı ve anlatılamaz bir övgü olduğu gerekçesiyle bu kitabı reddetmiş; başka biri ise bu kitabı çıktığı günden itibaren kurulan bütün hükümetlerin gizli yönetim rehberi olmakla suçlamıştı. Aynı akli uyuşukluk içinde olan diğer elli tanesi de bunlara benzeyen garip

sonuçlara varmıştı. Bu kişiler görüşlerini ister süreli yayınlarda ister kitaplarda ister *ad hoc* derlenmiş eleştirilerde yazsınlar bu görüşler ehvenişer olduğu için hepsinde var olan kaypak güçsüzlük herkes tarafından kullanılmıştır. Buna karşılık bildiğim kadarıyla bu kitap şimdilik en iyi okurlarını İtalya'daki fabrikalarda bulmuştur. İşe devamsızlıkları, verilen hiçbir özel ödünün bastıramadığı şiddetli grevleri, bilinçli olarak çalışmayı reddetmeleri, yasayı ve tüm devletçi partileri aşağılamaları ile bugün tüm dünyadaki yoldaşlarına örnek olarak gösterilebilecek olan İtalya'daki işçiler, pratikten gelen deneyimleri ile -sadece vasat çevirileri okudukları zaman bile- *Gösteri Toplumu*'nda ileri sürülen tezlerden kendilerine yarar sağlayabilecek kadar konuya vâkıftılar.

Yorumcular genellikle, halen egemen olan toplumun dikkate almak isteyeceği entelektüel üretim kategorilerinin hiçbirine giremeyecek olan ve bu toplumun teşvik ettiği hiçbir uzman mesleğin bakış açısına göre yazılmamış olan bir kitabın hangi amaca hizmet edebileceğini anlamamış gibi göründüler. Bu durumda yazarın niyeti karanlıkta kalmıştır. Yine de burada gizemli hiçbir şey yoktur. Clausewitz, *1815 Fransa Seferi*'nde şunları yazmıştır:

Bütün stratejik eleştirilerde temel nokta meseleye tamamen faillerin bakış açısından yaklaşmaktır; bunun genellikle zor olduğu doğrudur. Eğer yazarlar kendilerini düşünce yoluyla faillerin içinde bulunduğu bütün koşullara dahil etmek isteseler ya da bunu yapabilselerdi, stratejik eleştirilerin büyük çoğunluğu tamamen yok olurdu ya da çok küçük anlayış farklılıklarına indirgenirdi.

1967 yılında Sitüasyonist Enlernasyonal'in [S.E.] bir teori kitabı olsun istemiştim. O sıralarda S.E., modern toplumda devrimci tartışmalara yol açmak için elinden geleni yapmış olan aşırı bir gruptu; ve teorik eleştiri alanındaki zaferini zaten dayatmış olan ve bu zaferi pratik ajitasyon alanında ustalıkla sürdürmüş olan bu grubun, tarihsel eyleminin doruk noktasına yaklaştığını görmek kolaydı. Böyle bir kitabın yakında patlak verecek olan ve hemen ardından kaçınılmaz şekilde başlayacak geniş çaplı yıkıcı gelişmelere bu kitabı aktaracak olan karışıklıklarda hazır olması önemliydi.

İnsanların, eski devrimci teorilerin basitleştirilmiş parçalarını yersizce tekrarlamaya yönelik güçlü bir eğilimleri olduğu bilinir ve bu insanlar

içinde bulundukları koşulları değiştirmek için gerekli olan bazı fiilî mücadelelerde bunları kullanmaya kalkışmasınlar

diye bu teorilerin eskimiş olduğu onlardan saklanır; bu yüzden bu teorilerin başka dönemlerde görülen çelişkilerde nasıl farklı yazgılarla devreye girebildiklerini pek iyi anlayamazlar. Buna rağmen, sorunu serinkanlılıkla inceleyen biri için, kurulu bir düzeni gerçek anlamda sarsmak isteyenlerin bu toplumu köklü bir şekilde açıklayan ya da en azından bu konuda tatminkâr bir açıklama getiriyormuş gibi görünen bir teori geliştirmek zorunda olmaları şüphe götürmez. Bu teori kamu dirliğini bozan çatışmalar içinde olmak koşuluyla ve tam olarak anlaşılma noktasına varmadan önce, kısmen ortaya çıktığı andan itibaren, şeylerin düzenini teorik olarak mahkûm eden bir şeyin varlığının belirsiz bilgisi karşısında her yerde askıya alınmış olan hoşnutsuzluk şiddetlenecek ve keskinleşecektir. Ve bunun ardından, hiddetle kurtuluş savaşını sürdürmeye başlayan bütün proleterler, strateji uzmanları haline gelebilirler.

Kuşkusuz, bu amaca yönelik olarak hesaplanmış genel bir teori, öncelikle, alenen yanlış bir teori olarak görünmekten kaçınmak zorundadır; ve olayların seyrinin, söylediklerini yanlış çıkarma riskini göze almaması gerekir. Ama aynı zamanda, tamamen benimsenemeyecek bir teori de olmak zorundadır. Bu teoriyi iyi bulan herkesin hoşnutsuz şaşkınlığına rağmen, dünyadaki doğru yapıyı keşfederek var olan dünyanın merkezini kötü ilan edebilmelidir. Gösteri teorisi bu iki talebi de karşılar.

Doğru bir eleştiri teorisinin ilk başarısı, bütün diğer teorileri derhal gülünç göstermektir. Böylece, 1968'de, bu dönemin tahakküm biçimlerinin dejenere olmaya başladığı yadsıma hareketi içinde kendi geri kalmışlıklarını ve kısa süreli tutkularını savunan diğer örgütlü akımlardan hiçbiri ne modern bir teori kitabına sahip ne de devrilmesi sözkonusu olan sınıf iktidarında modern olan hiçbir şeyi tanımazken, Sitüasyonistler, korkutucu Mayıs devrimi ile ilgili var olan tek teoriyi ileri sürebilmişlerdi; ve bu aynı zamanda, hiç kimsenin dile getirmediği çarpıcı yeni yakınmaları da hesaba katan tek teoriydi. Konsensüs kimin umurundaydı? Onu öldürmüştük. *Cosa fatta capo ha.*

On beş yıl önce, 1952'de namı pek iyi olmayan dört ya da beş Parisli, sanatı aşmanın yollarını araştırmaya karar verir. Bu yolda yapılan gözüpek bir yürüyüşün ardından elde edilen mutlu bir sonuç sayesinde ortaya çıktı

ki, toplumsal devrimin önceki saldırılarını kırmış olan eski savunma hatları aşılmış ve altüst edilmişti. Bu noktada bir başka savunma hattını ileri sürme fırsatı yakalanır. Bu, sanatı aşma işi, bir yüzyılı aşkın süredir, özellikle de kendi kendini çürüten modern şiirle birlikte sürekli aranmış olan doğru yaşam coğrafyasının "kuzey-batısına geçiş" anlamına gelmektedir. Oldukça çok sayıda kâşifin kendini kaybettiği önceki girişimler, asla doğrudan doğruya böyle bir perspektifle sonuçlanmamıştı. Bu belki de, eski sanat eyaletinde hâlâ onlar için harap edilecek bir şeylerin kalması ve özellikle de devrim bayrağının vaktiyle daha uzman başka ellerde olması yüzündendi. Ama bu dava asla kendimizi buraya yerleştirmeye geldiğimiz zamanki kadar kesin bir bozguna uğramamış ve mücadele alanını böylesine boş bırakmamıştı. Bu koşulları hatırlamanın *Gösteri Toplumu*'ndaki düşüncelere ve üslûba getirilebilecek en iyi açıklama olduğuna inanıyorum. Bu konuya gelince, eğer bu kitap iyice okunmak istenirse devletin yıkımını tasarlamaya hasrettiğim on beş yıl boyunca bu düşüncelere ilgisiz kalmadığım ve de onlarla oynamadığım görülecektir.

Üç dört baskı hatası dışında bu kitapta değiştirilecek bir tek kelime olmadığından, Fransa'da yapılan bir düzine baskı sırasında hiçbir şey düzeltilmemiştir. Yazdıkları, olaylar tarafından derhal yalanlanmayan az sayıdaki çağdaş örnekten biri olmakla gurur duyuyorum, bunu derken kastettiğim şey, ötekiler gibi yüzlerce ya da binlerce defa yalancı çıkmak değil bir kez olsun yalanlanmamış olmaktır. İleri sürdüğüm tüm tezlerin, yüzyılın sonuna kadar ve hatta daha da sonralara dek doğru kalacağından şüphem yok. Bunun nedeni gayet basittir: Gösteriyi oluşturan faktörleri, “olayın akışı içinde ve doğal olarak da geçici yönleriyle”, yani bu düzeni kurabilmiş ve şimdi de onu çözmeye başlamış olan tarihsel devinimin tamamıyla yüzleşmek suretiyle anladım. Bu bakımdan 1967'den bu yana geçen ve çelişkileri daha yakından tanıma fırsatını bulabildiğim on bir sene, yazılanların kaçınılmaz devamının yaşandığı bir dönemden başka bir şey değildi; her ne kadar bu yıllar bizzat gösterinin içinde her biri diğerinden daha keskin altı ya da yedi düşünür kuşağının ortaya çıkması ve birbirinin yerini alması ile geçmiş olsa da böyledir. Bu zamân zarfında gösteri, gösteri kavramına daha kesin bir şekilde yaklaşmaktan başka bir şey yapmamış ve gösterinin yadsınmasına dair gerçek hareket ise yaygın ve yoğun bir şekilde yayılmıştı.

Aslında, bu kitapta yer almasına gerek olmadığını düşündüğüm bazı şeyleri; daha ağır ve daha inandırıcı kanıt ve örnekleri bizzat gösteri toplumu eklemiştir. Tahrifin yaygınlaştığı ve tıpkı her türlü gündelik varoluşun üzerine çöken yapış yapış bir sis gibi en küçük şeylerin üretimine kadar ulaştığı görülebildi. İnsanlar ve doğal güçler üzerindeki teknik ve polisiye denetimin, yani yanlışların tıpkı araçlar gibi hızla çoğaldığı bir denetimin, “telematik” çılgınlığa varacak denli mutlak bir şekilde arzu edildiği görülebildi. Devlet kaynaklı yalanın, hakikatle ve gerçeğe benzerlikle olan çelişkili ilişkisini pekâlâ unutarak, kendisini bile unutabilmek ve kendi yerinin giderek doldurulabilmesi için kendinde ve kendi için geliştiği görülebildi. İtalya, Aldo Moro'nun kaçırılması ve öldürülmesi sırasında bu tekniğin o zamana dek ulaşabildiği en ileri aşamayı yakın zamanda seyretme fırsatını yakalamıştı; bununla birlikte bu teknik kısa zaman sonra burada ve başka yerlerde aşılacaktı. İtalyan otoritelerinin konuyla ilgili açıklaması bir an için bile inandırıcı olmamıştı, ki bu açıklama ard arda yapılan yüzlerce rötuşla düzelmekten ziyade daha da kötüleşmiş ve bütün yorumcular bu açıklamayı kamuoyunda onaylayarak üzerlerine düşen görevi yapmıştı. Bu açıklamanın amacı inandırıcı olmak değil, ortalıktaki tek açıklama olmak; ve tıpkı kötü bir kitap gibi bir süre sonra unutulmaktı.

Bu, kılık değiştiren terörist kahramanların, avlarını tuzağa düşürmek üzere tilki, bu avı ellerinde tuttukları sürece hiç kimseden korkmamak üzere aslan, ve meydan okuyormuş gibi yaptıkları rejime zarar verecek en ufak şey bu olayla meydana gelmesin diye koyun oldukları ve dev makinaların işlediği mitolojik bir operadır. Bize, onların en yetersiz polislerle iş yapma şanslarının olduğu ve bunun yanı sıra polis camiasının en yüksek çevrelerine fütursuzca sızabildikleri söylenir. Bu açıklama çok fazla diyalektik değildir. Önemli bir hizmet verme fırsatı ele geçene kadar buradaki vazifelerini sadık bir şekilde yerine getirmeleri için yıllar öncesinden bu bünyeye dahil edilmedilerse üyelerinin bazılarını devlet güvenlik güçleriyle ilişkiye sokacak olan kışkırtıcı bir örgüt kendi manipülatörlerinin de zaman zaman manipüle edildiğini tahmin etmek zorundadır; ve böylece “Kızıl Tugaylar” kurmay heyetinin özelliği olan cezasız kalmanın görkemli güvencesinden yoksun olacaktır. Ama İtalyan devleti, kendisini destekleyenlerin toplu onayıyla daha da iyisini söyler. İtalyan devleti, tıpkı diğer devletler

gibi, özel servislerinin ajanlarını, yasadışı terörist şebekelere sızdırmayı düşünmüştü; bu şebekelere bir kez girdikten sonra bu ajanların yönelime dek giden hızlı bir kariyer edinmeleri oldukça kolaydı; tıpkı Çar'ın gizli örgütü Okhrana hesabına kurnaz Lenin'i aldatan Malinovski ya da Sosyalist Devrimci Partinin “mücadele örgütünün” başına geldiğinde ustalığını Başbakan Stolypine'i bizzat öldürme noktasına kadar götüren Azev'in yaptığı gibi öncelikle kendi üstlerini deviriyorlardı. Bir tek talihsiz rastlantı devletin iyi niyetini engellemişti: Özel servisleri çözülmüştü. Bu zamana kadar bir gizli servis, örneğin dev bir petrol tankerinin kıyıda yüklenmesi ya da Seveso'daki modern sanayi üretiminin bir bölümü gibi asla ortadan kalkmamıştır. Arşivlerini, muhbirlerini ve istihbarat görevlilerini koruyarak sadece ismini değiştirmiştir. İtalya'da, sabotajları ve yurt dışındaki suikastlarıyla oldukça meşhur olan faşist rejimin Askeri İstihbarat Servisi S.I.M. [Service des Informations Militaires] böylece Hıristiyan-Demokrat rejim döneminde Savunma İstihbarat Servisi S.I.D. haline gelmiştir. Ayrıca, bilgisayarda -eğer bu devletin yok edilmesi düşünülüyorsa düşünce ve eylem diye bilinen şeyin iç karartıcı bir karikatürü olan- “Kızıl Tugaylar”ın bir tür robot-doktrini programlandığında, bir bilgisayar hatası -bu makinaların kullananların bilinçsizliğine bağlı oldukları doğrudur- “Kızıl Tugaylar"ın otomatik olarak tekrarladıkları tek sahte-kavrama bu defa “Uluslararası Çokuluslular Topluluğu” anlamına gelen S.I.M. [Societe Internationale des Multinationales] kısaltmasını atfeder. “İtalyan kanına bulanmış-olan” S.I.D. yakın zamanda dağıtılmak zorunda kaldı çünkü, devletin de *post festum* itiraf ettiği gibi, 1969'dan bu yana her zaman değil ama genellikle bombayla yapılan ve duruma göre anarşistlerin, neo-faşistlerin ya da situasyonistlerin üzerine yıkılan bu uzun katliam dizisini bizzat yapan S.I.D. idi. “Kızıl Tugaylar” tam anlamıyla aynı işi yaptığından ve belki de ilk kez çok çok üstün bir harekât değeri taşıdığı için S.I.D. bu örgütle baş edememiştir: Çünkü ortadan kaldırılmıştır. Gizli servis adını hak eden bir serviste ortadan kaldırma işlemi de gizli olarak yapılır. Eldeki imkânların ne kadarının onurlu bir emekliliğe verildiği; ne kadarının “Kızıl Tugaylar”a tahsis edildiği ya da belki de Abadan'da bir sinemayı kundaklaması için İran Şafii'nin hizmetine sunulduğu; ne kadarının da talimatlarının bazen aşıldığını öğrenmekten muhtemelen rahatsızlık duyan ve Moro'yu kurtarmak için en ufak tavizi bile değerlendirmeyi reddeden uzlaşmaz tutumuyla nihayet cumhuriyetçi Roma'nın bütün sağlam faziletlerini taşıdığını kanıtladığı andan itibaren

yasalarına saygı duyulmasını sağlamak için Brutus'ün evlatlarını öldürmekte en ufak bir tereddüt göstermeyeceği bilinen devlet tarafından gizlice yok edileceği bilinemez.

İtalyan basınında en iyi tahlilleri yaptığı düşünülen ve 1975'te Censor'un hazırladığı *Doğru Raporun* ilk kurbanı olan, bütün ulusu ya da en azından gazetelerde yazan nitelikli zümreyi derhal kendi hatasına ortak eden Giorgio Bocca'nın meslekten yıldırılma nedeni, hatasının yol açtığı bu can sıkıcı durum değildi. Bu aptallığın böylesine bilimsel bir tecrübeyle kanıtlanması belki de onun yararına olmuştu, çünkü aksi taktirde 1978'de *Moro -Una tragedia italiana* [Moro- Bir İtalyan Trajedisi] kitabını tamamen, satılmış olduğu ya da korktuğu için yazdığı düşünülecekti. Bu kitapta, piyasaya sürülen aldatmacaları, bir tekini bile atlamadan yutmakta aceleci davranmış ve bu aldatmacaları mükemmel ilan ederek yeniden ortalığa dökmüştü. Şunları yazdığında bir an için, tersten de olsa, sorunun kökenini düşündürmeyi başarmıştı:

> Bugün işler değişti; kızıl terörü arkalarına alan aşırılık yanlısı işçiler, sendika siyasetine karşı çıkabilir ya da karşı çıkmaya kalkışabilirler.

Arese'deki Alfa Romeo gibi bir fabrikada yapılan bir işçi toplantısında bulunan biri, sayıları yüzü aşmayan aşırılık yanlısı grubun yine de ön saflarda yer almayı başardığını ve komünist partinin katlanmak zorunda olduğu suçlama ve aşağılamaları bağıra çağıra dile getirebildiğini görebilir.

Her ne kadar devrimci işçiler hemen hemen tüm yoldaşlarının desteğini alarak Stalinistleri aşağılasalar da artık hiçbir şey normal değildir, zira devrim yapmak istemektedirler. Geçmiş deneyimlerinden ders alan işçiler öncelikle yapılması gereken şeyin Stalinistleri toplantılardan atmak olduğunu bilmiyorlar mı? Devrim, bunu yapamamış olduğu için 1968 yılında Fransa'da ve 1975 yılında Portekiz'de başarısızlığa uğramıştır. Burada saçma ve iğrenç olan şey, bu “aşırılık yanlısı işçi azınlığı”nın “arkalarında” teröristler olduğu için bu kaçınılmaz aşamaya gelebildiğini ileri sürmektir. Oysa tam tersine, önemli sayıdaki İtalyan işçisi Stalinist-sendika polisi kadrosundan kurtulduğu için, mantık dışı ve gözü kör terörizmle, bu işçileri rahatsız etmekten başka bir şey yapamayan “Kızıl Tugaylar”la dalga geçilmişti; *kitle iletişim araçları* onların aşırı kopukluklarını ve kaygı içindeki yöneticilerini en ufak bir tereddüte yer

olmadan tanıma fırsatını burada yakalamışlardı. Bocca, Stalinistlerin, altmış yıldan beri her yerde fazlasıyla hak ettikleri hakaretlere uğramaktan şikayetçi olduklarını, çünkü işçi özerkliğinin yedekte tuttuğu teröristlerin fiziksel tehditine maruz kaldıklarını öne sürer. Bu Boccavari bir pislikten başka bir şey değildi çünkü bu tarihe kadar ve hatta daha uzun bir süre boyunca, “Kızıl Tugaylar”ın Stalinistlere kişisel olarak saldırmaktan kaçındıklarını herkes bilirdi. Her ne kadar Kızıl Tugaylar kendilerini olayların akışına kaptırmak isteseler de ne eylem dönemlerini rastgele ne de kurbanlarını keyiflerine göre seçiyorlardı. Böyle bir ortamda, tıpkı isteğe bağlı olarak göstermelik birkaç suçlunun her zaman yakalanabildiği bir balık havuzu gibi az çok gözetlenen ve geçici olarak hoş görülen küçük çaplı terörizme dair çevresel bir tabakanın genişlemesi kaçınılmaz hale gelir; fakat merkezî müdahalelerin “vurucu gücü” sadece profesyonellerden oluşabilmişti; bu da onların yöntemlerinin her ayrıntısını doğrular.

İtalyan kapitalizmi ve onun hükümet nezdindeki personeli, aslında hayati bir önem taşıyan ve oldukça belirsiz olan, Stalinistlerin kullanılması sorunu ile ilgili olarak kendi içinde bir hayli bölünmüştür. Büyük özel sermayenin bazı modern sektörleri kararlı bir şekilde bundan yanadırlar ya da yana olmuşlardır; yarı devletleştirilmiş şirketlerin sermayesini yönetenlerin birçoğunun desteğini alan diğerleri ise bu soruna daha düşmanca yaklaşmaktadır. Üst düzey devlet görevlilerinin geniş çaplı bir manevra özerkliği vardır çünkü, gemi batarken kaptanın kararlan, armatörün kararlarından önde gelir ama gemi zaten bölüşülmüştür. Her klanın geleceği, gerekçelerini pratikte kanıtlayarak dayatabilirle tarzına bağlıdır. Moro, “tarihsel uzlaşma”ya, yani Stalinistlerin devrimci işçi hareketini nihai olarak kırma kapasitesine sahip olduklarına inanıyordu. O sıralarda “Kızıl Tugaylar”ı denetleyenleri yöneten bir başka eğilim ise buna inanmıyordu; ya da en azından Stalinistlerin, sunabildikleri ve her halükârda sunacakları ufak tefek hizmetler için abartılı bir şekilde kayırılmamaları gerektiğini ve çok fazla küstahlaşmamaları için onları adamakıllı dövmek gerektiğini düşünüyordu. Bu analizin pek de değersiz olmadığı görüldü, çünkü Moro, sonunda parlamento kararıyla resmîleşen “tarihsel uzlaşma”yı küçük düşürmek için düzenlenen ilk eylemde kaçırıldığı zaman, Stalinist parti “Kızıl Tugaylar”ın bağımsızlığına inanıyormuş gibi görünmeyi sürdürdü. Meçhul barbarların kendilerinden ne beklediklerini asil bir şekilde anlamamış gibi görünerek şantaja boyun

eğmek durumunda kalan dostların küçük düşürülüşlerinin ve sıkıntılarının uzatılabildiğine inanıldığı sürece tutsak öldürülmedi. Stalinistler, kamuoyu önünde karanlık manevralara başvurarak dişlerini gösterir göstermez mesele halledildi; ve Moro düş kırıklığı içinde öldü. Aslında “Kızıl Tugaylar"ın daha genel anlamda bir başka işlevleri vardır, bu da devlete karşı gerçekten ayaklanmış proleterlerin birliğini bozmak ya da onları küçük düşürmek ve belki de bir gün en azılılarından birkaç tanesini yok etmektir. Stalinistler, “Kızıl Tugaylar"ın bu işlevini onaylıyorlardı, çünkü “Kızıl Tugaylar” ağır görevlerinde onlara yardımcı oluyordu. Stalinistler, “Kızıl Tugaylar”ın kendilerine zarar veren yönünü, yani aşırılıklarını ise önemli anlarda kamuoyu önünde yapılan imalarla ve devlet güçleriyle sürekli yapılan yakın görüşmelerde savurdukları aleni ve yüksek sesli tehditlerle sınırlarlar. Stalinistlerin caydırıcı silahları, ta başından beri “Kızıl Tugaylar” hakkında bildikleri her şeyi ansızın söyleyebilecek olmalarıdır. Ama herkes Stalinistlerin "tarihsel uzlaşmayı" bozmadan bu silahı kullanamayacaklarını ve dolayısıyla da bu konu hakkında en azından vaktiyle kelimenin tam anlamıyla S.I.D.'in marifetleri konusunda olduğu kadar sessiz kalmayı gönülden dilediklerini bilir. Bir devrim durumunda Stalinistlere ne olacaktır? Bu durumda, çok aşırıya kaçmamak suretiyle itilip kakılacaklardır. Moro'nun kaçırılmasından on ay sonra, aynı yenilmez "Kızıl Tugaylar" ilk defa Stalinist bir sendikacıyı öldürdüğünde, sözde komünist parti derhal tepki göstermiştir ama sadece protokol düzeyinde olmak koşuluyla tepki göstermiş ve müttefiklerini, komünist partiyi bundan böyle bir parti, kuşkusuz her zaman dürüst ve yapıcı olan ancak artık çoğunluğun içinde değil yanında olan bir parti olarak tanımlamaya zorlamakla tehdit etmiştir.

Armut dibine düşer ve bir Stalinist, devletin işlediği karanlık bir suç kokusunun duyulduğu bir yerde her zaman kendini bildik bir ortamda hisseder. O halde Stalinistler İtalyan devletinin zirvesinde, cepte bıçak masa altında bomba olduğu halde yaşanan tartışma ortamından niçin rahatsız olsunlar ki? Örneğin Kruşçev ve Beria, Kadar ve Nagy, Mao ve Lin Piao arasındaki ihtilaflar da aynı üslûpta düzenlenmemiş miydi? Ayrıca İtalyan Stalinizminin liderleri gençliklerinde, yani 1937 yılında, Komintern'in diğer çalışanları ile birlikte Demokratik İspanyol Cumhuriyeti'nin hizmetinde karşı-devrimcilik yapmakla yükümlü oldukları ilk tarihsel uzlaşma

dönemlerinde bizzat kasaplık yapmışlardı. Andres Nin'i kaçıran ve onu bir başka yeraltı hapishanesinde öldüren onların “Kızıl Tugaylar"ıydı.

Bu üzücü gerçeklikleri çok sayıda İtalyan yakından bilmekte ve birçok başka olay da kısa zamanda fark edilmektedir. Ancak bu gerçeklikler hiçbir yerde yayımlanmazlar çünkü kimileri bunu yapma araçlarından kimileri ise isteğinden yoksundur. Terörizme dair bir “gösteri” politikasının hatırlatılması ancak analizin bu aşamasında uygun düşmektedir, yoksa çok sayıda gazeteci ya da profesörün ince kurnazlıklarıyla bayağı bir şekilde bunu sürekli tekrarlaması uygun değildir, çünkü bazı teröristler, kimi zaman kendilerinden söz ettirmek amacıyla harekete geçerler. İtalya, dünyadaki bütün toplumsal çelişkilerin bir özetidir ve bilinen tarzıyla, bütün devletlerin iktisadi ve polisiye dayanışması sayesinde bütün dünya üzerinde zaten açıkça işleyen burjuva ve totaliter bürokrat sınıf iktidarının baskıcı Kutsal İttifak'ını tek bir ülkede birleştirmeye kalkışır; tabiî ki burada da bazı tartışmalar ve İtalyan usûlü hesaplaşmalar olmaktadır. İçinde bulunduğumuz dönemde proletarya devrimine giden yolda en fazla ilerleme kaydetmiş ülke olan İtalya, aynı zamanda uluslararası karşı-devrimin de en modern laboratuvarıdır. Gösteri öncesinin eski burjuva demokrasisinden doğan diğer hükümetler, bütün aşağılamaların hedefi olmasına rağmen koruyabildiği soğukkanlılığı ve çirkefe batmış bir haldeyken sürdürdüğü dingin ağırbaşlılığı nedeniyle İtalyan hükümetine hayranlık duyarlar. Bu, uzunca bir süre kendi ülkelerinde uygulamak zorunda kalacakları bir derstir.

Aslında, hükümetler ve onlara yardım eden çok sayıda boyun eğmiş yetkili kişi her yerde giderek daha ılımlı olma eğilimindedir. Onlar, aralıksız bir şekilde tuhaflaşan ve baş etme umutlarını yitirdikleri bir sürece dair acayip ve korkunç yönetimlerini zaten gündelik olayların sessiz ve olağan akışı olarak göstermekle yetinmektedirler. Ve tıpkı onlar gibi, bütün bunlara yol açan dönemin havasını taşıyan gösteri metası da yalancı doğrulama tarzının şaşırtıcı bir şekilde altüst olmasına maruz kalmıştı. Gösteri metası, tamamen normal ve sıradan şeyleri olağanüstü eşyalar gibi, üstün ve belki de elitist bir varoluşun anahtarı gibi sunmuştur: bir araba, ayakkabı, sosyoloji doktorası. Gösteri metası, bugün, gerçekten tümüyle olağanüstü hale gelmiş şeyleri normal ve tanıdık şeyler olarak sunmakta güçlük çekmektedir. Bu bir ekmek, şarap, domates, yumurta, ev ya da şehir midir? Kesinlikle hiçbiri değildir, çünkü üretim araçlarını ellerinde tutanlara kısa

vadede iktisadi açıdan faydalı olacak olan bir iç dönüşümler zinciri, bunların tat ve içeriklerini yok ederek sadece isimlerini ve görüntülerinin önemli bir kısmını korumuştur. Yine de tüketilebilir çeşitli malların bu geleneksel adlandırmalara tartışmasız bir şekilde cevap vermesi sağlanır ve kanıt olarak da artık başka hiçbir şeyin var olmadığı ve bu durumda da karşılaştırma olanağının olmadığı ileri sürülür. Sadece çok az insan otantik şeyleri halen bulundukları yerde bulabileceğini bildiğinden sahte olan da, tükenmiş olan hakikinin ismini yasal olarak alabilir. Ve insanların beslenme ya da konut koşullarını düzenleyen bu ilke, kitaplara ya da bu ilkeye öğretilmek istenilen demokratik tartışmanın son görünüşlerine dek her yere yayılmıştır.

Bunalım içindeki gösteri hâkimiyetinin temel çelişkisi, en güçlü olduğu noktada, diğer tatminleri tamamen dışlayan ama üretici-tüketici kitlelerinin yinelenen onayını elde etmek üzere yeterli bulunmuş olan bazı basit ve somut tatminler konusunda başarısızlığa uğramasıdır. Ve bu çelişkinin kötüye kullandığı ve artık sağlamadığı şey kesinlikle bu maddî tatmindir. Gösteri toplumu her yerde zorlama, aldatma ve kanla başlamıştı; ama mutlu bir gelecek vaat ediyordu. Sevileceğine inanıyordu. Şimdi ise hiçbir şey vaat etmiyor. Artık, “Görünen iyidir, iyi olan görünür” demiyor. Sadece, “bu böyle” demekle yetiniyor. Artık reform yapılmasına uygun bir özü olmadığını açık yüreklilikle itiraf ediyor; her ne kadar değişim, her özel şeyi kötüye çevirebilmek üzere doğasında yer alsa bile. Gösteri toplumu kendi hakkındaki bütün genel yanılsamaları kaybetti.

Bütün iktidar uzmanları ve onların bütün bilgisayarları, hasta toplumu iyileştirecek çareyi bulmak için değilse bile, tıpkı Franko ya da Bumedyen için olduğu gibi, yapılabildiği ölçüde ve koma hali aşılana kadar toplumda bir yaşam belirtisini korumak amacıyla bilimler arası konsültasyonlarla sık sık bir araya gelirler. Toskana bölgesine özgü eski bir halk şarkısı durumu kısaca ve bilgece şöyle özetler: *“E la vita non e la morte, -E la morte non e la vita. -La canzone e giâ finita.”* (“Ve hayat ölüm değildir, -Ve ölüm hayat değildir. -Şarkı zaten bitmiştir.”)

Bu kitabı dikkatli bir şekilde okuyanlar kitabın devrimin zaferine, harekâtlarının süresine, katetmek zorunda kalacağı çetin yollara ve özellikle de kimi zaman düşüncesizce övülen, herkese mükemmel mutluluk getirme kapasitesine dair hiçbir güvence vermediğini göreceklerdir. Diğerlerine

nazaran daha az tarihsel ve stratejik olan görüşüm, yaşamın, sadece bizlere daha hoş gelmesi adına, acıların ve kötülüklerin yer almadığı bir idil olması gerektiğini; birkaç zenginin ve liderin kötülüğünün çok sayıdaki kötülüğü tek başına yaratamayacağını varsaymaktır. Herkes kendi yarattığı eserlerin ürünüdür ve edilgenlik eken edilgenlik biçer. Sınıflı toplumun felâketi andıran bir şekilde dağılmasının en önemli sonucu, bütün olarak insanların özgürlüğü gerçekten sevip sevmediğine dair yıllanmış sorunun tarihte ilk kez olarak aşılmış olmasıdır: Çünkü artık insanlar özgürlüğü sevmek zorunda kalacaklardır.

Sınıfsız bir toplum kurmayı ve bunu sürdürmeyi isteyen devrimin görevlerinin zorluğunu ve büyüklüğünü kabul etmek gerekir. Devrim, özerk proleter meclislerin, kendileri dışında hiçbir otoriteyi ya da herhangi bir mülkiyeti tanımayarak, kendi iradelerini bütün yasalardan ve her türlü uzmanlaşmadan üstün tutarak, bireyler arasındaki ayrımları, meta ekonomisini ve devleti ortadan kaldıracağı her yerde rahatlıkla başlayabilir. Ama devrim, yabancılaşmış toplumdan artakalan hiçbir biçime en ufak bir alan bırakmadan kendisini evrensel olarak dayatarak zafere ulaşacaktır. Bu aşamada, hiç kimsenin dışlanmadığı, dünyanın en ücra köşelerine kadar yayılan; ve bütün düşmanlarını yenmiş olarak nihayet kendisini tarihsel yaşamın hakiki bölüşümlerine ve sonsuz çatışmalarına mutlu bir şekilde adayacak olan bir Atina ya da bir Floransa'nın yeniden doğuşuna tanık olunacaktır.

Yeterince radikal olmayan gerçekçi bir çıkış yoluna inanan hâlâ var mı? Zavallı ve gülünç hale gelen çağımızla ilgili her sonuç ve her tasarının altında her türlü düşsel sitenin kaçınılmaz yıkılışını bildiren *Mane, Thecel* ve *Pharis*'in yer aldığı görülür. Bu toplumun günleri sayılıdır; gerekçeleri ve değerleri ölçülüp biçilmiş ve gayri ciddi bulunmuştur; bu toplumun sakinleri ikiye bölünmüştür ve taraflardan biri yok olmasını istemektedir.

(Ocak 1979)

1

(Lat.) Şenlik bittikten sonra. (ç.n.) 42

1

(Lat.) Rodos oradaysa takla burada. Ezop masallarından birinden kaynaklanan bu deyimi, Türkçede “Halep oradaysa arşın burada” şeklinde karşılamak mümkün, (ç.n.)

2

(Alm.) ikame, (ç.n.)

1

Amerikan usulü ölüm, (ç.n.)

1

İtalyanca, “suç ortaklığı dayanışması”, anlamında; yasadışı örgütlerde dışarıya bilgi sızdırmayı engelleyen kural, (ç.n.)

2

(Lat.) Durum gereği, (ç.n.)

3

Meslekî çekememezlik nedeniyle Dr. Archambeau’nun bazı hastalan diğer doktorlar tarafından öldürülmüş ve gerçek suçlular asla bulunamamıştır, (ç.n.)

4

Sözkonusu savaş Waterloo savaşı, kişi ise Napolyon'dur. (ç.n.)

5

Sözlükten alınma bu metin, Fransızcanın dilbilimsel özelliklerini ifade etmektedir. (ç.n.)

1

Concorde Meydanı'ndaki at heykeli, (ç.n.)

2

1980'lerde Belçika'da bir dizi cinayet işleyen çeteye medyanın verdiği ad. Çete cinayetlerini süpermarketlere bir dizi baskın yaparak gerçekleştiriyordu. Her seferinde görünüşte rastgele bir biçimde altı yedi kişiyi vurup çok düşük miktarlarda para çalıyorlardı. Yakın tarihlerde çıkan haberler kurbanların pek de öyle rastgele seçilmemiş olabilecekleri, katillerin de bazı sağcı örgütlerle bağlantılı olabilecekleri şüphesini ortaya atmışlardır. (İng.çev.notu.)

3

Jaures'in öldürüldüğü kahvehane, (ç.n.)

4

1968 Ekim ayında, polis Mexico City'deki Plaza de las Tres Culturas'da toplanan gösterici öğrencilere ateş açmış ve birçoğunu öldürmüştür; takip eden olaylarda da en az elli öğrenci polis tarafından öldürülmüştür, (ç.n.)

5

(Lat.) İnsana karşı, (ç.n.)

6

lektaşıydı; Erckmann ve Chatrian birlikte eserler yazmışlardı; Censier-Dauben-ton Paris'in bir metro istasyonudur, (ç.n.)